

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії і зовнішньої політики України Інституту історії НАН України;
ГАМАН-ГОЛУТВИНА О.В.,
доктор політичних наук, завідувач кафедри порівняльної політології Московського державного інституту міжнародних відносин (Російська Федерація);
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
доктор історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОТИК В.Д.,
доктор політичних наук, МЗС України;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНИЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛАТІЙ Г.Г.,
Спеціальний представник України з питань Близького Сходу та Африки;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОВІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШМЕЛЬОВ Б.О.,
доктор історичних наук, керівник Центру політичних досліджень, професор, перший проректор Міжнародної вищої школи (Російська Федерація);
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №08 від 25.06.2013 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов. Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції. Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал

2013, № 9. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Ресстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 15 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2010.

Одні пророчили, що бабиного літа нинішньої осені не буде. Інші передбачали теплу радість двічі – у вересні та жовтні. Чи не звідси бере свої корені приказка «надвоє баба ворожила»? Хоча вибачити синоптиків за двоякість температурних суджень може лише те, що спрогнозувати перипетії життя, у тому числі погодного, із кожним днем, схоже, стає все складніше і важче.

Можливо, ми увійшли в ту саму осінь, яка вимагає осмислених кроків і певного вибору. Імовірно, визначального.

Кажуть, колись зібрав Творець в одній компанії Розумника, Інтелектуала, Святого і Просвітленого та запитав, яким вони бачать майбутнє людства. Представник розумної частини відповів: «Поживемо – побачимо. Людина передбачає, а Господь розпоряджується. На все воля Божа».

Інтелектуал, проаналізувавши всі прогнози попередників і провидців, зробив дуже песимістичні висновки.

Відповідь Святого була простою: Богу – богове, Кесарю – кесарево.

А Просвітлений сказав таке: «Ми стоїмо на порозі великої цивілізації посвячених і просвітлених. Кожен буде відповідати за всі помилки, які зробив у цьому житті й у своїх попередніх втіленнях, – і процитував відомий біблійський вислів: – «Хто був першим – стане останнім. Хто був останнім – стане першим».

Може, й так?

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

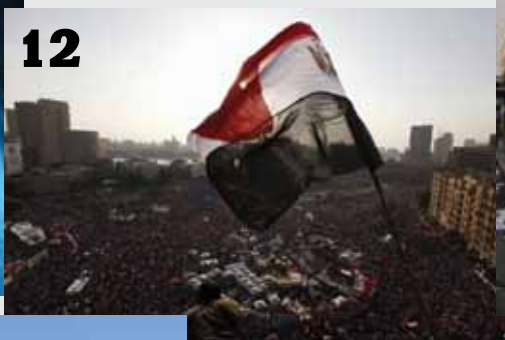
- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП «Ідея», вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;
- АТЗТ «Саміт» (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
- ТОВ «Саміт-Кременчук» (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
- філія ТОВ «Саміт-Кременчук» (Полтава, 0532), 63-68-40;
- ДП «Саміт-Дніпропетровськ» (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
- АТЗТ «Саміт-Харків» (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
- ДП «Саміт-Крим», (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
- філія ДП «Саміт-Крим» (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 15 гривень.

8

12

18

22

26

32

40

46

50

54

56

58

5 Угода про асоціацію з ЄС створить принципово нові умови для розвитку України

6 Леонід Кожара. Як можна сьогодні уявити світ без міжнародних організацій?

8 Сергій Толстов. Міжнародна система початку XXI століття

12 Віктор Нагайчук. Єгипетська драма: акт третій...

18 Павло Бовсунівський. Коли немає інших гідних: чергова перемога Роберта Мугабе на виборах у Зімбабве

22 Вікторія Вдовиченко. Європейський консенсус в італійському суспільстві: бути чи ні

26 Лілія Самойлова, Тарас Кузьмич. БРИКС: можливості й перспективи

32 Ігор Лоссовський. «Гарячі» сполохи «холодної» війни

36 Махатхір бін Мохамад, Віталій Наумкін. В ісламі не існує поняття «секуляризація»

40 Wojciech Gizicki. Security Politics Transformation in Poland after 1989

46 Вячеслав Ціватий, Ярослава Сочка. Дипломатична служба Австрійської Республіки: історичний та інституційний розвиток

50 Олексій Кийков. Регіональна дипломатія міста Києва

54 Вячеслав Ціватий. Історія, моделі, практичний досвід дипломатії: традиційність і новаторство (рецензія)

56 Українська зима буде теплою для всіх іноземних дипломатичних представництв. ГДП – гарантує

58 Катерина Чуева. RIO-ICOM 2013: музейний світ без кордонів

60 Сергій Бурдіяк. Діалог культур – ключ до взаєморозуміння і довіри між Україною та Китаєм

Угода про асоціацію з ЄС створить принципово нові умови для розвитку України

Угода про асоціацію з Європейським Союзом створить принципово нові умови для розвитку України – як з точки зору зовнішньополітичного, так і внутрішньополітичного розвитку. Про це 18 вересня в ході брифінгу в Будинку Уряду заявив Міністр закордонних справ України Леонід Кожара.

«Сьогодні відбулося надзвичайно важливе засідання Уряду і вже прийняті важливі рішення, зокрема, сьогодні вранці схвалено проект Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і, фактично, можна констатувати, що на рівні Уряду

робота над угодою завершена. Вона стосуватиметься сфери реформування державних органів, управління країною, позитивним чином вплине на соціальну сферу, приватний бізнес і торкнеться всіх сторін життя нашої держави і нашого суспільства», – зазначив Міністр закордонних справ.

Леонід Кожара додав, що на сьогодні європейська інтеграція України не є питанням лише зовнішньої політики. «Цілком очевидно, що сьогодні Європейська інтеграція – це питання внутрішньополітичного життя України», – зазначив він.

Міністр закордонних справ підкреслив, що Угода про асоціацію є важливим досягненням нинішнього керівництва України та вагомим зовнішньополітичним здобутком. «Переговори йшли з усіма органами Європейського Союзу та усіма його членами», – повідомив міністр.

Леонід Кожара відзначив, що Угода про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом враховує інтереси всіх наших виробників. «Там, де інтереси порушувались, – Україна вела додаткові переговори, наполягала. Наприклад, відносно галузі автомобілебудування ми досягли

максимально сприятливих умов», – підкреслив міністр, додавши, що сьогодні на засіданні Уряду виступали представники роботодавців і висловились за підписання документа.

«Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом жодним чином не спрямована проти розвитку співробітництва нашої держави з Митним союзом і Російською Федерацією», – наголосив міністр. Він повідомив, що Україна зараз веде переговори з Митним союзом, як єдиною економічною Організацією, так і з його членами.

Відбувся Форум «Сучасні тренди Світової організації бізнесу»

Свою 15-у річницю Український Національний комітет Міжнародної торгової палати (до речі, перший на теренах СНД) зустрів проведенням Форуму «Сучасні тренди Світової організації бізнесу», що, враховуючи загальні тенденції розвитку країн усіх континентів та їхнє спільне бажання подолати застійні економічні явища, не могло не викликати величезної зацікавленості як фахівців, так і представників громадськості та засобів масової інформації.

Вітаючи учасників Форуму, Міністр закордонних справ України Леонід Кожара високо оцінив діяльність Міжнародної торгової палати як Світової організації бізнесу на шляху розробки міжнародних правил ведення

бізнесу та створення сприятливого середовища для розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій. Зокрема, міністр наголосив на особливій актуальності цього заходу у світлі майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

– Ми ведемо інтенсивну роботу з підготовки до підписання Угоди про асоціацію під час саміту «Східного партнерства» в листопаді у Вільнюсі, – зазначив міністр. – З укладенням Угоди має запрацювати її ключова складова – поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. Вона створить принципово нову модель відносин між Україною та Євросоюзом у торговельно-економічній сфері і означатиме перехід від партнерства до тісної економічної інтеграції. На

наше глибоке переконання, створення зони вільної торгівлі є вигідним не лише для України і Євросоюзу, а й для інших наших торговельних партнерів. Очевидно, що в умовах зони вільної торгівлі з Євросоюзом українські компанії потребуватимуть додаткової консультативної допомоги з метою адаптації до

нових умов роботи та максимального використання переваг доступу до ринку ЄС. Розраховую, що Український національний комітет Міжнародної торгової палати разом з іншими провідними об'єднаннями підприємців активно долучиться до цієї вкрай важливої роботи.

Інф. «З.С.»

На фото (зліва направо): заступник керівника Секретаріату Кабінету Міністрів України Юрій Авксентьев, заступник Голови Верховної Ради України Руслан Кошулинський, Президент ICC World Chambers Federation Пітер Міхок, Міністр закордонних справ України Леонід Кожара, Президент ICC Ukraine Володимир Щелкунов, голова Сумської обласної державної адміністрації Юрій Чмирь

Як можна сьогодні уявити світ без міжнародних організацій?

Леонід КОЖАРА,
Міністр закордонних справ України

Як ми бачимо, становлення нового світоустрою відбувається важко, у суперечках, регіональних конфліктах і навіть іноді у відвертому протистоянні.

Ситуація навколо Сирії – наочний приклад. Будь-який варіант її вирішення, включаючи силовий, містить ризики непередбачуваних наслідків. І не випадково, врешті-решт, ключові гравці віддають перевагу багатостороннім механізмам її врегулювання.

Отже, світ вкрай потребує сильних міжнародних організацій, в рамках яких підходять різні сторін до питань безпеки могли б приводитися до спільного знаменника.

Останніми роками ми чули багато критики на адресу міжнародних організацій – від ООН до ОБСЄ – і багато в чому вона була справедливою.

Але пропоную лише на мить уявити: що б сталося зі світом, якби не було цих структур разом з їхніми переговорними форматами, разом із новітнім розгалуженим міжнародним правом, власне, ними виробленим?

Світ був би миттєво відки-

нутий далеко назад, в архаїку міжособистих воєн, у життя за «правом сильного» без загальновизнаних правил та стандартів.

Мені пригадується відоме висловлювання колишнього Генсека ООН шведа Дарґа Хаммаршольда: «ООН була створена не для того, щоб привести людство на небеса, але щоб визволити його з пекла». І це вірно щодо й інших організацій.

Як Україна досягає своїх цілей в різних міжнародних організаціях – в інтересах безпеки для всіх? Саме на цьому полі ми вбачаємо простір для активності, впливу та ініціатив задля зміцнення світової та регіональної безпеки в її різних вимірах.

Почну з наших зусиль, спрямованих на **зміцнення довіри між різними гравцями на світовій арені**, а також на **посилення інституціональної спроможності міжнародних організацій у сфері безпеки**, насамперед, ООН та ОБСЄ.

Україна багато років є активною прихильницею зміцнення превентивної дипломатії в міжнародних відносинах за ключової ролі

«ООН була створена не для того, щоб привести людство на небеса, але щоб визволити його з пекла».

**Даґ Хаммаршольд,
Генеральний секретар ООН 1953-1961 рр.**

ООН. Раннє попередження конфліктів було одним з наріжних каменів першого членства України в Раді Безпеки ООН у 2000-2001 роках. У разі **обрання до складу непостійних членів РБ на 2016-2017 роки** превентивна дипломатія та посередництво стануть відправною точкою діяльності України в цьому органі.

Ефективне виконання ООН своїх функцій є неможливим без максимальної адаптації Організації до реалій ХХІ століття. Ключ до цієї мети – реформування ООН, насамперед її Ради Безпеки.

Позиція України є добре відомою: ми готові до обговорення усіх прогресивних концепцій реформування Ради Безпеки, здатних вивести держави-члени ООН на максимально широку згоду.

Розбудова довіри та посилення інституційної спроможності Організації з безпеки та співробітництва в Європі – пріоритет нашого Головування в ОБСЄ.

Ми реалізуємо його, наприклад, в рамках розпочатого Україною трирічного процесу «Гельсінкі +40». За півроку ми змогли забезпечити посилення уваги держав-учасниць до обговорення найбільш складних питань порядку денного ОБСЄ.

Брак довіри багато років стоїть на заваді вирішенню **заморожених конфліктів** в зоні відповідальності ОБСЄ.

Проте нам вдалося чимало зробити. Україна ціною наполегливих зусиль забезпечила збереження динаміки у переговорному процесі з придністровського врегулювання у форматі «5+2».

Ми досягли прогресу у вирішенні конкретних проблем населення, що проживає в регіонах конфліктів у Грузії. Ми активно сприяли діяльності співголів Мінської групи у пошуках ефективних шляхів врегулювання конфлікту в Нагірному Карабасі.

Ми дивимось уперед, будуючи довіру серед держав-учасниць ОБСЄ. На перший в історії ОБСЄ молодіжний саміт, що пройшов за ініціативою України у серпні в «Артекку», ми зібрали разом активних молодих людей з різних країн світу, які вже завтра братимуть участь у прийнятті важливих міжнародних рішень.

Наступний пріоритет ОБСЄ – **роззброєння та протидія розповсюдженню зброї масового знищення**. В рамках Головування ми ініціювали діалог з питань відновлення повноцінного функціонування режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі.

Є прогрес у просуванні ініціативи України щодо оновлення принципів ОБСЄ, які регулюють нерозповсюдження. Розраховуємо на ухвалення відповідного документа до кінця року.

Традиційний внесок Украї-

ни у зміцнення світової безпеки, який ми маємо намір всіляко розвивати – **участь у миротворчих операціях** під егідою ООН та інших безпечових структур.

У третю декаду миротворчої діяльності під проводом ООН ми увійшли із солідним багажем участі в понад 20 операціях – від Гватемали до Тимор-Леште та Мозамбіку. За цей час почесну миротворчу місію виконали понад 34 тисячі українських військових і поліцейських.

Маємо намір консолідувати та розширити цей внесок.

Масштаб таких транскордонних загроз, як піратство, тероризм, кіберзлочинність, розповсюдження зброї масового знищення, торгівля наркотиками зумовлює необхідність розвитку конструктивного партнерства нашої держави з НАТО.

Вже за кілька днів флагман Військо-Морських Сил України фрегат «Гетьман Сагайдачний» має вийти із Севастополя, щоб приєднатися до операції НАТО «Океанський щит» з боротьби з морським піратством в районі Африканського рогу та Аденської затоки. *[NB: на 19 вересня 2013 р. у Верховній Раді України заплановано розгляд проекту закону про ратифікацію Угоди між Україною та НАТО про участь України в цій операції]*

Наразі ми опрацьовуємо нові пропозиції та ідеї Європейського Союзу щодо залучення України до місій та операцій ЄС. Україна володіє достатнім потенціалом, щоб зробити свій внесок у зміцнення спроможностей ЄС у контексті європейської та глобальної безпеки.

Ми всі розуміємо: міжнародна безпека не обмежується суто військовими вимірами. Безпека неможлива без протидії викликам економічного та гуманітарного харак-

теру, таким як енергетична небезпека, забруднення довкілля, торгівля людьми тощо.

Безперечний здобуток Українського головування в ОБСЄ – суттєва інтенсифікація дискусій з **енергетичної безпеки**, а також щодо **довкільного виміру енергетичної діяльності**.

Україна доклала зусиль, щоб вплив енергетики на довкілля став головною темою Економіко-довкільного форуму ОБСЄ в Празі минулого тижня. А питання енергетичної безпеки будуть у жовтні обговорені країнами ОБСЄ в Ашгабаті на конференції високого рівня під егідою Українського головування.

Вперше за багато років Україна підняла на якісно новий рівень обговорення в ОБСЄ питання протидії торгівлі людьми. У червні ми провели в Києві на цю тему конференцію високого рівня.

Поширення та **вдосконалення демократичних норм та стандартів** є також ключовим внеском у безпеку для всіх.

У цьому контексті ряд міжнародних та регіональних організацій виконують важливу роль **зовнішнього стимулу внутрішніх реформ та поширення демократичних стандартів в Україні**. Маю на увазі, передусім, Європейський Союз та Раді Європи.

З підписанням Угоди про асоціацію з ЄС у Вільнюсі в

листопаді Україна отримає найкращий інструмент підтримки демократичних перетворень у себе вдома.

Відзначу і провідну роль Ради Європи та її інституцій у наданні юридичної та експертної допомоги з реформування українського законодавства на базі європейських норм і стандартів.

Одним із найвагоміших чинників посилення довіри та зміцнення міжнародної безпеки є активне **торговельно-економічне співробітництво, лібералізація торговельних режимів та зближення стандартів у цій сфері**.

Цій меті також слугуватиме підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Але бачимо своїм завданням сприяння лібералізації торгівлі в інших форматах, в рамках різних міжнародних та регіональних організацій.

Усунення торговельних бар'єрів було одним з пріоритетів головування України в **ОЧЕС** в першій половині року, воно є однією з першочергових цілей України в такій організації, як **ГУАМ**.

У взаємодії з регіональними організаціями на Сході – **СНД, ЄврАзЕС, Митним союзом** – ми виходимо з того, що торгівля, інвестиції та виробнича кооперація є ключем до безпеки та добробуту на широкому геополітичному просторі.

Ми продовжуємо рух до поглиблення та вдоскона-

лення зони вільної торгівлі СНД, і це об'єктивно буде одним із пріоритетів **головування України у Співдружності в 2014 році**.

Залишаюсь переконаним, що підписання Україною та ЄС Угоди про асоціацію, всупереч песимістичним прогнозам, стане важливим чинником безпеки у східноєвропейському регіоні, а в майбутньому, безумовно, сприятиме гармонізації відносин у трикутнику ЄС – Україна – Росія.

Виходжу з того, що неодноразово проголошена керівництвом Євросоюзу та Росії мета – створення єдиного економічного та гуманітарного простору «від Атлантики до Тихого океану» – залишається актуальною. А це означає, що зближення України з ЄС на основі Угоди про асоціацію жодною мірою не суперечить цим намірам, а, навпаки, може зіграти роль стимулу для прискорення їх реалізації.

Щиро переконаний, що все більш складні загрози глобальній та регіональній безпеці примушують міжнародних гравців до подолання суперечок, до пошуку діалогу та порозуміння, і найкраще середовище для цього – багатостороннє.

Тому роль ключових міжнародних організацій буде об'єктивно зростати. Нам потрібно не «менше», а «більше» ООН, ОБСЄ, Ради Європи тощо.

А це означає, що миролюбна, спрямована на компроміс і погодження позицій дипломатична лінія України в цих та інших організаціях залишатиметься актуальною і надалі. Ми від неї не відійдемо за жодних обставин.

(фрагмент виступу на Міжнародній конференції «Роль міжнародних організацій у забезпеченні національної безпеки України» 17 вересня 2013 року)

Міжнародна система початку XXI століття

УДК 327 (100)

Сергій ТОЛСТОВ,
завідувач відділу
трансатлантичних досліджень
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН
України, директор Інституту
політичного аналізу і
міжнародних досліджень

Частина 1. Еволюційна динаміка міжнародних процесів

Період після розпаду СРСР був позначений руйнуванням біполярної структури міжнародних відносин. Біполярна міжнародна система широко визнана як реальна модель, що існувала в недавньому минулому та визначала природу міжнародних відносин за часів після Другої світової війни. Натомість епоха після розпаду СРСР тлумачилася в українській науковій і політичній літературі здебільшого як доба постбіполярності чи глобалізації. Для характеристики регіональних процесів, що мали місце після 1989-1991 рр., подекуди застосовувалися дефініції «посткомуністичні» або «міжсистемні» трансформації.

Використання таких

формулювань у якості аналітичних категорій загалом вказувало на неготовність визначення чіткіших дефініцій і структурних узагальнень або ж було формою констатації перехідного стану міжнародної системи. Частково таку практику можна вважати виправданою, оскільки напрям змін, як і їх динаміка, позначені різновекторними тенденціями розвитку окремих держав, регіонів і міжнародних відносин у цілому. При цьому, починаючи з 1994 р., у науковій та політичній літературі домінувало визнання провідної ролі США у міжнародних відносинах як лідера, гегемона або центру нової міжнародної системи імперського типу [1].

Однак простої констатації домінуючої ролі США як найбільш впливової держави постбіполярного світу виявилось недостатньо для пояснення еволюційних за характером процесів, що мали місце протягом двох останніх десятиріч, включаючи природу взаємодії суб'єктів міжнародних відносин на рівні держав, міжнародних організацій та акторів недержавного рівня.

Сучасна політична наука вимагає чіткішого концептуального аналізу та інтерпретації тенденцій еволюції міжнародної системи, прогнозування її вірогідної структури та конфігурації. У цьому сенсі чільне місце посідають оцінка

Summary

The article deals with the evolutionary transition from the unipolar international system to a decentralized polycentric model. The current state of the international system is often described as transitional. Its main characteristics can be regarded as diffusion of the hegemony of the U.S. and Euro-Atlantic institutionalized community, expansion of asymmetric relations and growing influence of countries with dynamically emerging markets once considered as a hopeless periphery. The author assumes that in the mid-term determination of new "rules of the game" will be one of the major international problems focusing attention to the necessity of more solid basis for communication between the major international actors and integration entities. The research includes methods of systemic and political analysis allowing to specify changes in the international system, stages of its evolution and trends reflecting the development of new forms and elements of international interactions.

Keywords: bipolar, unipolar, polycentric, world order, the transformation of the international system

ролі великих держав і провідних інтеграційних угруповань, тенденцій їхньої взаємодії та перебігу впливів на формування міжнародних правил і нормативів. Принципове значення має аналіз об'єктивних факторів, які визначають роль різних суб'єктів у багатосторонніх відносинах і міжнародних процесах, що їх зазвичай отожднюють із чинниками полярності (спроможністю здійснювати вплив, забезпечувати втілення власних інтересів і визначати або впливати на формування «правил гри»).

Послаблення інструментальних засобів жорсткого домінування США в міжнародній системі вочевидь сприятиме певному поступовому перерозподілу ваги та впливів між провідними акторами міжнародної системи. У західних політичних теоріях оцінка спроможності тих чи інших суб'єктів – держав та інтеграційних угруповань – впливати на тенденції міжнародної взаємодії визначається термінами влади, які піддаються оцінці з урахуванням трьох

основних чинників: наявності ресурсів і «факторів спроможності», включаючи силові та економічні; здатності контролювати інших акторів; наявності структурних елементів влади і впливу (мається на увазі спроможність впливати на міжнародне право, міжнародні режими та встановлювати «правила гри», яким повинні слідувати інші держави та міжнародні суб'єкти) [2].

Полярність, що визначається розподілом владно-силових чинників у міжнародних відносинах, вважається структурною ознакою міжнародної системи. У найбільш загальному вигляді цей критерій дає змогу характеризувати природу міжнародної системи в будь-який проміжок часу. Системна методологія використовує типологічні характеристики принаймні трьох-чотирьох різновидів системної організації, включаючи однополярну, біполярну, трьохполюсну та багатополюсну, що є похідними від розподілу влади і впливів на регіональному та глобальному рівнях. Утім це не заперечує

чує можливості більш деталізованих типологічних оцінок і градацій у межах цих систем.

Основні сучасні політичні теорії дають змогу прогнозувати два потенційно можливі варіанти світоустрою XXI століття. Перший із них представлений концепцією багатополарності, згідно з якою міжнародні відносини матимуть поліцентричний характер, що визначатиметься співіснуванням достатньо великої групи держав та інтеграційних об'єднань, схильних до незалежних форм позиціонування. Окреслена тенденція пов'язана зі створенням регіональних інтеграційних утворень, які використовують різні моделі взаємодії з метою пом'якшення наслідків глобальної економічної кризи та надають перевагу специфічним, адаптованим до власних потреб стратегіям розвитку.

Другий варіант ототожнюють із концепцією монополарності, або мононаддержавності. Він може

реалізовуватись у формі інерційної моделі системної організації, позначеної збереженням переважного контролю США, ЄС та їхніх союзників за світовими міжнародно-політичними процесами, або ж як тенденція «дифузії влади», позначена розхитуванням домінування Сполучених Штатів та євроатлантичних структур. Дифузія однополарної моделі ймовірно супроводжуватиметься переформатуванням механізмів прийняття рішень у міжнародних організаціях та існуючих багатосторонніх структурах координаційного характеру, які тривалий час перебували під прямим контролем і досі переважно залишаються під домінуванням США, ЄС та Японії. Висловлювані з настанням глобальної фінансово-економічної кризи припущення про неминучий занепад домінуючої ролі євро-американського системного ядра досі виправдовуються лише частково. Хоча у світі повсюдно спостеріга-

ється посилення елементів автономної, більш незалежної поведінки середніх за потенціалом регіональних держав, США та країни ЄС зберігають істотні переваги як у сфері економіки та фінансів, так і в інших сферах, що забезпечують їм технологічні переваги, військове домінування, а також значний технологічний, політичний і нормативний вплив.

Після розпаду біполярної моделі світоустрою суттєвою рисою міжнародних процесів був виразно еволюційний спосіб змін, що позначали переходи між різними станами міжнародної системи. З точки зору методології системного аналізу, історичний досвід міжнародних відносин дає змогу тлумачити перехід міжнародної системи від одного стану до іншого як наслідок криз, що спричиняють припинення звичних умов взаємодії між основними учасниками. До подій 1989-1991 рр. системні кризи найчастіше відбувалися внаслідок великих європейських і світових воєн, що призводили до перегляду співвідношення сил між великими державами. При цьому війни на периферії, які суттєво не зачіпали стабільність і безпеку провідних акторів міжнародної системи, вважалися локальними явищами. З недавнього історичного досвіду можна пригадати війни на Близькому Сході, в Кореї, Індокитаї та низку інших регіональних конфліктів, вплив яких на становище провідних держав, насамперед СРСР і США, мав відносно локальний характер.

Події 1989-1991 рр., без сумніву, також були системною кризою, що при-

звела до розпаду СРСР, однак не супроводжувалася воєнним конфліктом між центросиловими державами. Протягом двох останніх десятиріч можна виокремити, принаймні, три послідовних періоди, які відбивали різні стани міжнародної системи.

Скасування біполярної системи спричинило перший міжсистемний перехід (1991-1994 рр.), позначений переформатуванням відносин усередині західних альянсів, проголошенням стратегії розширення НАТО і ЄС та ухваленням рішення про втручання Альянсу в громадянські війни на території колишньої Югославії. Наступний період (1994-2008 рр.) характеризувався незаперечним домінуванням США й отримав назву «моменту» однополарної гегемонії. Глобальна економічна криза 2008 р. стала межею нового перехідного періоду, який можна вважати початковим етапом становлення багатополусної (поліцентричної) моделі міжнародних відносин. З точки зору сьогодення важко прогнозувати як його тривалість, так і власне темпи переходу від однополарної до поліцентричної міжнародної системи, оскільки це залежить від численних перемінних чинників.

Існує декілька факторів, що визначають розвиток еволюційних змін у міжнародних відносинах. До них належать матеріальні фактори (економічні потенціали основних учасників міжнародної системи та їх співвідношення), військова могутність, яка гарантує невразливість та/або спроможність застосовувати силу, чинники м'якої сили та культурного

впливу, а також ефективність багатосторонніх механізмів та інститутів, що можуть використовувати інституційні та нормативні механізми в контексті регулювання міжнародних процесів.

Специфічною ознакою сучасної міжнародної системи, якщо її тлумачити як стан поступової «дифузії» однополярності та/або як початкову фазу переходу до багатополусної (поліцентричної) моделі, є зміни, що стосуються реалізації інтересів і ускладнення політичних мотивацій у відносинах між провідними державами, а також істотне збільшення кількості держав, які все частіше залучаються до діалогу з принципових глобальних проблем і пошуку потенційних спільних рішень. Поява нових великих держав з-поміж колишніх колоній і країн колишнього третього світу зумовлює перегляд традиційного геополітичного поділу світу на «системний центр» і периферію, оскільки такі країни, як Китай, Індія та Бразилія самі стають важливими регіональними центрами. Перерозподіл ваги економічних потенціалів та владно-силових чинників сприяє зростанню ролі середніх за розміром держав, які долучаються до ситуативних регіональних комбінацій, інтересів і форм взаємодії, та, залежно від їхніх індивідуальних намірів і можливостей, беруть активнішу участь у регіональних коаліціях.

Між основними центрами впливу виникають і поглиблюються своєрідні зони дифузії, яка послаблює політичний та силовий контроль з боку держав домінуючого євроат-

лантичного центру. У повсякденній практиці міжнародних відносин ці тенденції спричиняють істотне посилення автономії політичної поведінки акторів другого і третього ешелонів, включаючи прояви антиімперіалістичної фронди в Латинській Америці та розгортання відвертого суперництва між США та Китаєм у країнах Африки.

Після розпаду біполярної міжнародної системи в 1989-1991 рр. центросилові союзи збереглися лише в окремих регіонах, які мали найбільшу стратегічну вагу за часів попередньої доби. Показово, що ці регіони й досі залишаються ареалами гострого суперництва. До центросилових союзів традиційного типу належать союзи США з Японією, Південною Кореєю та Австралією, які закріплюють роль Сполучених Штатів у Східній Азії та АТР. У сенсі стратегічних завдань і впливу на перебіг міжнародних процесів альянс НАТО також має розглядатися як центросилова структура, покликана

закріпити роль США в Європі й унеможливити вирішення європейських проблем без прямої чи опосередкованої участі Америки. Що стосується характеру стратегічних союзницьких відносин між США та Ізраїлем, то вони на загал видаються більш мінливими, оскільки реалізуються в умовах складнішого регіонального контексту, позначеного збігом, відмінностями та суперечностями в інтересах правлячих кіл цих двох держав. До нових форм різнофункціональних, подекуди псевдосоюзницьких відносин, можна віднести систему партнерств, задекларованих США у відносинах із країнами Євразії, включаючи Україну, Грузію, Казахстан, Узбекистан та Індію, з якою США прагнуть співпрацювати в розрахунку на очікуване поглиблення суперечностей з Китаєм.

З початку 1970-х рр. спостерігалось становлення низки специфічно формалізованих інституцій із вибіркоким членством, зорієнтованих на гармонізацію підходів провідних

держав до проблем глобального характеру. Серед неформальних структур, за типом подібних до організацій, найбільш відомі G-7/G-8, G-8+5 та G-20. Їх функцією вважається пошук механізмів глобального регулювання та узгодження позицій головних міжнародних суб'єктів. Проте, якщо структура G-7 від самого початку передбачала обговорення повного спектра глобальної проблематики, формат G-8 передбачав деякі вилучення, насамперед, стосовно фінансово-економічного та безпекового блоків. У форматі G-20 предмет обговорення стосується майже виключно сфери економічного регулювання.

Окрім цього в міжнародній взаємодії, поряд з інституціоналізованими структурами беруть участь інші коаліції за інтересами (БРІКС, МІКТ), напівформальні об'єднання на кшталт G-4 (претенденти на статус постійних членів Ради Безпеки ООН) і ситуативні трикутники та координаційні групи.

Дотепер ефективність

рішень, ухвалених на колективному або груповому рівні, була неоднаковою, оскільки визначалася збігом інтересів найбільш впливових держав, ступенем впливу держави-гегемона та інтенсивністю спротиву з боку решти впливових країн. Утім, змінна геометрія учасників діалогу дає змогу уникати обмежень і регламентації, властивих міжнародним організаціям, а також ухвалювати рішення на підставі загальної згоди. При цьому основні рішення мають гнучкий характер та дозволяють зберігати переважний вплив керівництва країн, що були ініціаторами створення глобальних координаційних структур (США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Японії). Для провідних країн третього світу участь у гнучких форматах діалогу компенсує відсутність статусу постійних членів Ради Безпеки ООН і дозволяє розширити можливість підвищити свою роль в архітектурі глобального управління.

Після кризи 2008 р. найбільш ефективним виявився діалог з глобальних проблем – правил фінансової підтримки економік, банківського регулювання та скорочення масштабів спекулятивних оборотів. Проте цей процес залишається надзвичайно далеким від початкових і, можливо, ідеалістичних очікувань – досягти спільних рішень на основі сукупності базових цінностей і «глобальної громадянської етики», як це передбачалося в доповіді міжнародної комісії з глобального управління «Наше глобальне сусідство» (1995 р.) [3]. На Заході доволі часто

згадують відповідь, яку свого часу дав Ф. Фукуяма в есе «Зіткнення цивілізацій» (1993 р.) С. Хантінгтон, який стверджував, що західна цивілізація припускається помилки, якщо вважатиме свої ліберальні принципи універсальними, оскільки конфлікти прийдешньої доби матимуть менш виражену ідеологічну чи навіть економічну основу за суттєвої домінантності культурної причинності [4].

Утім, визнання очевидних трансформаційних змін, з одного боку, змушує Захід шукати способи закріплення свого домінуючого становища, оскільки подальший перерозподіл світового ВВП на користь нових швидко зростаючих держав спричинятиме вимушене скорочення споживання в державах євроатлантичного ядра. З іншого боку, попри відносини взаємозалежності динаміка економічного розвитку втягує найпотужніші економічні центри у відносини конкуренції, змушуючи США та ЄС із підозрою ставитися до будь-яких ініціатив нових економічних гігантів. У свою чергу лідери країн БРІКС висловлюють послідовну незгоду з принципами «Вашингтонського консенсусу», надаючи перевагу встановленню «більш демократичного і справедливого багатопольного світового порядку, заснованого на верховенстві міжнародного права, рівноправ'ї, взаємній повазі, співробітництві, скоординованих діях і колективному ухваленні рішень усіма державами», включаючи «підтримку політико-дипломатичних зусиль з мирного розв'язання спорів у міжнародних відно-

синах» [5].

Продовження статті в наступних номерах «З.С.»

Посилання:

1. Cumings B. *Is America an Imperial Power?* // B. Cumings // *Current History*. – November 2003. – Vol. 102, No. 667. – P. 355-361; Hillen J. *The Mechanics of Empire* // J. Hillen // *Orbis*. – Winter 2005. – Vol. 49, Issue 1. – P. 171-183; Hodge C.C. *America's Empire by Default* // C.C. Hodge // *Orbis*. – Winter 2005. – Vol. 49, Issue 1. – P. 61-73; Layne Ch. *The Unipolar Illusion Revisited. The Coming End of the United States' Unipolar Moment* // Ch. Layne // *International Security*. – Fall 2006. – Vol. 31, No. 2. – P. 7-41; Nye J.S. Jr. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* // Nye J.S. Jr. – New York: Oxford University Press, 2002. – 240 p.; Wohlforth W.C. *The Stability of a Unipolar*

World // W.C. Wohlforth // *International Security*. – 1999. – Vol. 24, No. 1. – P. 5-41.

2. Hart J. *Power and Polarity in the International System* // J. Hart // *Polarity and War*. Ed. by A.N. Sabrosky. – Boulder, Colo.: Westview, 1985. – P. 25-40.

3. *Our Global Neighborhood: Report of the Commission on Global Governance* // I. Carlsson, Sh. Ramphal. – N. Y.: Oxford University Press, 1995. – 410 p.

4. Lindberg T. *The Depressed Hyperpower* // T. Lindberg // *Commentary Magazine*. – July 2013. – <http://www.commentarymagazine.com/article/the-depressed-hyperpower/>

5. Совместное заявление лидеров стран БРИК (г. Екатеринбург, Россия, 16 июня 2009 года). – <http://www.mid.ru/brics.nsf/WEBsamBric/F204322D9ED6118EC3257853003F4BD2>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме эволюционного перехода международной системы от однополярной к децентрализованной полицентричной модели. Нынешнее состояние международной системы часто рассматривается как переходное. Его основными характеристиками можно считать диффузию гегемонии евроатлантического центра, расширение асимметричных связей и рост влияния стран с быстро растущей экономикой, которые ранее считались элементами периферии. Можно предположить, что в среднесрочной перспективе одной из главных международных проблем станет определение новых «правил игры», позволяющих обеспечить более прочные основы для взаимодействия между крупными международными акторами и интеграционными сообществами. В основу исследования положены методы системного и политического анализа, позволяющие конкретизировать этапы эволюции, изменение состояний международной системы и тенденции, отражающие развитие новых форм и элементов международного взаимодействия.

Ключевые слова: биполярность, однополярность, полицентричность, мироустройство, трансформация международной системы.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі еволюційного переходу міжнародної системи від однополярної до децентралізованої поліцентричної моделі. Нинішній стан міжнародної системи здебільшого розглядається як перехідний. Його основними характеристиками можна вважати дифузії гегемонії євроатлантичного центру, розширення асиметричних зв'язків і зростання впливу країн зі швидко зростаючими економіками, які раніше вважалися елементами периферії. Можна припустити, що в середньостроковій перспективі однією з головних міжнародних проблем стане визначення нових «правил гри», що повинні забезпечувати міцне підґрунтя для взаємодії між великими міжнародними акторами та інтеграційними спільнотами. В основу дослідження покладено методи системного та політичного аналізу, що дають змогу конкретизувати етапи еволюції, зміну станів міжнародної системи і тенденції, які відображають розвиток нових форм та елементів міжнародної взаємодії.

Ключові слова: біполярність, однополярність, поліцентричність, міжнародні відносини, світоустрій, трансформація міжнародної системи.

Єгипетська драма: акт третій...

УДК 94:930.85

Віктор НАГАЙЧУК,
доцент Дипломатичної
академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
Надзвичайний і Повноважний
Посол, перший Посол
України в АРЕ

Частина 2

Слід визнати, що обрання Мухаммеда Мурсі в червні 2012 р. президентом було виявом волі народу, оскільки, за оцінками місцевих і міжнародних спостерігачів, вибори пройшли достатньо демократично та прозоро. Завдяки перемозі М. Мурсі «Братів-мусульман» утвердилися на єгипетській політичній арені як провідна сила, з якою мали рахуватися всі головні гравці у Єгипті та за його межами.

Безперечно, успіх «Братів» на парламентських і президентських виборах можна певною мірою розглядати як результат сприятливого для них збігу обставин, однак насамперед його слід оцінювати як показник ступеня впливу та популярності цього руху в єгипетському суспільстві.

Щодо світських партій,

то вони вкотре продемонстрували нездатність домовлятися й об'єднуватися в потрібний момент перед лицем спільного противника. Ідеться про те, що партії не змогли висунути єдиного сильного кандидата, який успішно конкурував би на президентських виборах з висуванцем ісламістів.

Вельми показовою була позиція після виборів Вищої ради Збройних сил (ВРЗС), яка досить стоїчно сприйняла поразку свого ставленика А. Шафіка, причому з незначним розривом, і не поставила під сумнів легітимність результатів виборів. Багато міжнародних аналітиків звернуло увагу на те, що армійське командування АРЕ утрималося від повторення «алжирського сценарію» в Єгипті, обравши компромісний варіант.

В основі компромісного рішення єгипетських військових на чолі з фельдмаршалом Х. Тантауї лежали декілька чинників. По-перше, вони були не готові піти на розв'язання повномасштабної громадянської війни в країні. Напевно, перед їх очима стояла картина тогочасних подій у Сирії. По-друге, вони не могли розраховувати на підтримку «алжирського сценарію» з боку Вашингтона, який на той час узяв курс на встановлення всебічних контактів з «поміркованими» ісламістами в арабських краї-

Summary

The author analyzes the impact of the presidential elections in Egypt in June 2012. According to the author, because of the victory of Mohammed Morsi, "Brothers - Moslems" have established themselves on the Egyptian political scene as a leading force with which to be considered as all the major players in Egypt and beyond. The article investigates the mechanisms of smooth transition of power from the interim military government to a civilian, the establishment of a government of national unity and the reasons that have prevented the government to overcome the crisis. Special attention is paid to the role of the media and journalists personally, have influenced the course of history.

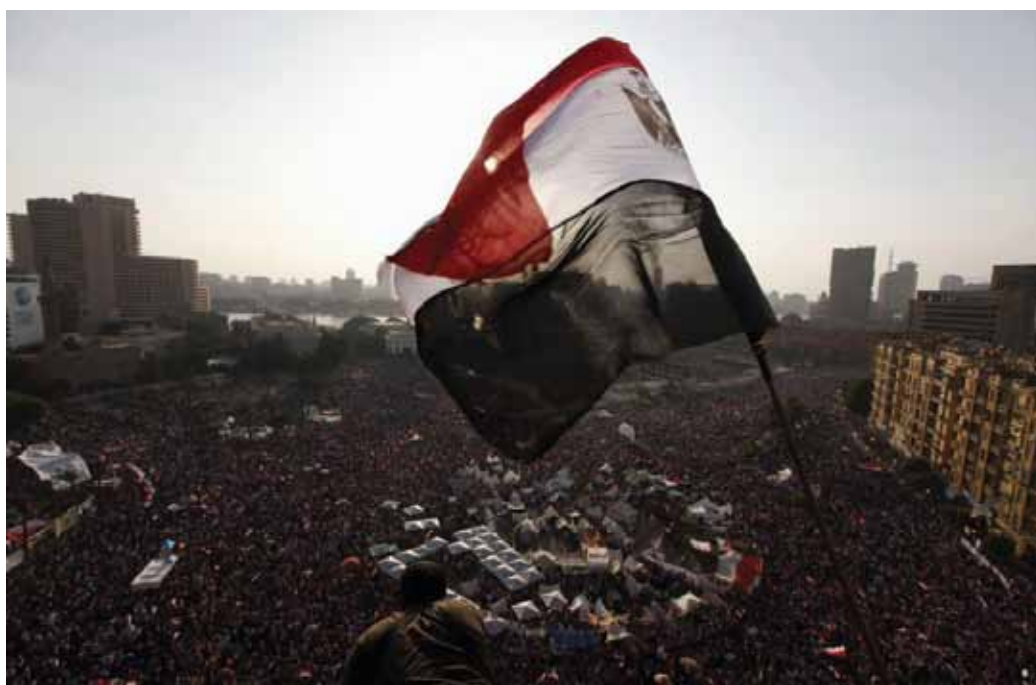
Keywords: Egypt, Israel, the «Muslim Brotherhood», Gaza, the Camp David peace agreement, Sinai Mujahideen

нах. І, нарешті, вони небезпідставно побоювалися, що силовий варіант призведе до розколу суспільства та незворотнього падіння репутації армії в очах єгиптян.

Саме тому військові обрали компромісний варіант, який відкривав шлях до влади «поміркованим» ісламістам і в їхніх очах мав низку переваг. За деякими даними, у ході неформальних переговорів між єгипетським генералітетом і керівництвом «Братів-мусульман» було досягнуто низку домовленостей, зокрема про те, що новий Президент АРЕ дотримуватиметься раніше підписаних угод між Єгиптом та Ізраїлем, нала-

годжуватиме конструктивні відносини з єгипетськими християнами-коптами та не допускатиме міжконфесійних зіткнень, не зазіхатиме на особливий статус єгипетської армії в єгипетському суспільстві та її економічні привілеї, зберігатиме «світську траєкторію» розвитку країни. До того ж військові не горіли бажанням брати на себе відповідальність за виведення Єгипту з глибокої соціально-економічної кризи та свідомо «віддавали» її ісламістам. І, нарешті, вони розраховували на те, що перебування представника «Братів-мусульман» на чолі держави забезпечуватиме збереження діяльності салафі-

тів у правовому полі країни та буде певною гарантією недопущення громадянської війни.

Іншими словами, президент-ісламіст розглядався на тому етапі єгипетськими військовими (і Сполученими Штатами) як протидія радикалізації суспільства і навіть як певний інструмент стабільності. Але не так сталося, як гадалося. І тут не можемо обійти увагою особистість п'ятого Президента сучасного Єгипту. Мухаммед Мурсі, 1951 р.н., за фахом інженер, має дипломи Каїрського університету та університету Південної Каліфорнії (США). З 1985 по 2010 рр. був деканом і професором університету в м. Заказіг (АРЄ). До асоціації «Братів-мусульман» вступив у 70-і роки минулого століття. До цього був активістом Комітету опору сіонізму. Двічі – у 2000 і 2005 рр. – обирався депутатом Народних зборів Єгипту за списками незалежних кандидатів. У 2010 р. М. Мурсі став офіційним представником

«Братів» і членом Політбюро організації. У квітні 2011 р. – через два місяці після «революції 25 січня» – його було обрано головою спеціально створеної під парламентські та президентські вибори Партії справедливості і свободи (ПСС). У своїй передвиборчій президентській кампанії Мурсі виступав за розвиток Єгипту на основі ісламських принципів, поглиблену приватизацію промисловості та зменшення регулюючої ролі держави в єгипетській економіці. З фігурою М. Мурсі, який здобув освіту, зокрема, і в США, багато хто пов'язував надії на те, що він як президент буде відкритий для спілкування з представниками світських рухів і течій, залучатиме їх до участі у вирішенні ключових проблем.

Перед новообраним Президентом АРЕ постала низка надзвичайно складних проблем і серйозних викликів. Насамперед ішлося про гостру соціально-економічну кризу, яку переживала країна. Вона

знаходила свій прояв у різкому падінні доходів від стратегічно важливої туристичної галузі (до революції забезпечувала зайнятість близько 10% працездатного населення), зростанні бюджетного дефіциту з 24 млрд. дол. у 2011-2012 фінансовому році до 38 млрд. дол. в 2012-2013 фінансовому році, загрозливому зменшенні золотовалютних запасів – з 36 млрд. дол. у січні 2011 р. до 15,5 млрд. у червні 2012 р., фактичному припиненні припливу прямих іноземних інвестицій.

У світлі цієї кризи перед президентом у галузі внутрішньої політики стояли такі складні та багатопланові завдання, як забезпечення безболісного переходу влади від тимчасової військової адміністрації до цивільної; створення уряду національної єдності; призначення досвідчених міністрів для реалізації економічних програм; вирішення проблеми безпеки та зниження соціальної напруженості. До того ж Мурсі мав необереж-

ність пообіцяти протягом 100 днів після свого обрання президентом забезпечити єгиптянам особисту безпеку, ліквідувати черги за хлібом і бензином, навести лад у транспортній системі та очистити міста від сміття. Між тим, як відомо, відповідними рішеннями ВРЗС АРЕ, прийнятими в червні 2012 р., владні повноваження майбутнього президента були значно урізані.

Новий глава держави повинен був зважати на те, що значна частина єгипетського суспільства не поділяла поглядів ісламістів і підтримувала секуляристські партії та рухи. Він не міг також не враховувати у своїй політиці «фактор салафітів», які чинили постійний тиск на свого старшого партнера – «Братів-мусульман» – із вимогами проведення більш жорсткого курсу з багатьох актуальних для Єгипту питань, зокрема щодо запровадження шаріату в країні та перегляду єгипетсько-ізраїльських відносин. І, нарешті, незважаючи на те, що армія мирно передала владу цивільному президентові, було очевидно, що інтереси двох найвпливовіших сил у єгипетському суспільстві – «Братів-мусульман» і військових – рано чи пізно зіткнуться. Це було лише питанням часу.

Одним із перших кроків М. Мурсі на посту президента стало видання ним 8 липня 2012 р. указу про відновлення роботи Народних зборів, яким він фактично відмінив червневу постанову Вищого конституційного суду (ВКС) про розпуск нижньої палати парламенту, більшість депутатів якої були ісламістами. Уже 10 липня

парламент зібрався на своє засідання, кинувши таким чином виклик військовим і судовій гілці влади. На засіданні були присутні лише депутати від ПСС і салафіти, тоді як представники інших партій бойкотували його. Зі свого боку ВКС визнав указ президента незаконним, підтвердивши тим самим нелегітимність парламенту. У цьому зв'язку єгипетський парламент подав касаційну скаргу на рішення ВКС до Касаційного суду, який визнав себе некомпетентним у розгляді такої делікатної справи.

Таким чином, у Єгипті розпочався новий виток протистояння, цього разу – між президентом-ісламістом і судовою гілкою влади. У цьому конфлікті військові, як і слід було очікувати, підтримали суддів, закликавши єгиптян поважати «закон і конституцію». У спеціальному комюніке глави ВРЗС фельдмаршала М. Тантауї було наголошено, що військові не дозволять «жодній групі» домінувати в країні. У цій ситуації президент М. Мурсі був змушений заявити, що поважатиме вердикт ВКС, який оголосив його рішення про відновлення діяльності парламенту незаконним. Це означало, що на

Єгипет чекали нові парламентські вибори.

Пізніше президент і військові не припиняли завдавати відчутних ударів по самолюбству один одного. Так, 19 липня М. Мурсі підписав указ про амністію 572 осіб, раніше засуджених військовими трибуналами. Він також вирішив створити комісію, якій було доручено перевірити всі вироки, ухвалені цими трибуналами щодо цивільних осіб.

На початку серпня 2012 р. в Єгипті було завершено формування нового уряду на чолі з прем'єр-міністром Хішамом Канділем, який у попередньому уряді поси-

дав пост міністра водних ресурсів. До складу уряду увійшли 35 осіб, переважно досвідчені технократи, а також декілька активних членів ПСС. Голова ВРЗС АРЕ фельдмаршал М.Х. Тантауї зберіг свій пост міністра оборони.

Однак головна подія літа 2012 р. сталася в Єгипті дещо пізніше: Мурсі 9 серпня звільнив з посади директора Служби загальної розвідки генерала Мурада Мувафі – наступника вищезгаданого Омара Сулеймана. Слід зазначити, що в єгипетських реаліях того часу глава розвідки вважався третьою особою в державі після президента та міністра оборони. За першим ударом 12 серпня стався другий – у відставку була відправлена практично вся військова верхівка АРЕ, включаючи міністра оборони та військової промисловості Мухаммеда Хусейна Тантауї, який займав цей пост протягом 20 років, начальника Генштабу ЗС генерала Самі Хафеза Анана та командуючих військами – маршала авіації Реду Мах-

муда Хафеза Мохамеда (ВПС), генерала Абдельазіза Сейф ель-Діна (ШПО) та віце-адмірала Мохабам Маміша (ВМС). Загалом М. Мурсі на третину змінив склад ВРЗС, усунувши найвпливовіших генералів.

Натомість Х. Тантауї та С. Анан отримали державні нагороди та призначення на посади радників президента, інші генерали – на високі посади в державному секторі. Так, віце-адмірал М. Маміш очолив Адміністрацію Суецького каналу, генерал А.С. ель-Дін – Арабську раду з індустріалізації, а маршал Р.М.Х. Мохамед – міністерство військової промисловості. Проте це не могло змінити того факту, що всі вони були відсторонені від реальної військово-політичної влади.

Новим міністром оборони та головою ВРЗС став 57-річний генерал Абдель Фаттах аль-Сісі, а начальником Генштабу – генерал Седкі Собхі. До свого призначення на пост міністра генерал А.Ф. аль-Сісі очолював військову розвідку.

Він зробив блискучу кар'єру в армії, здобувши освіту у військових академіях Великої Британії та США, і став одним із наймолодших міністрів оборони в новітній історії країни. Улітку 2012 р. деякі джерела характеризували генерала А.Ф. аль-Сісі як людину, близьку за своїми поглядами до ісламістів, але подальші події переконливо спростовують це твердження. Як відомо, у ході народного повстання в липні 2013 р. саме А.Ф. аль-Сісі як міністр оборони і глава ВРЗС відіграв вирішальну роль у відстороненні президента-ісламіста М. Мурсі від влади.

Одночасно зі звільненням військового керівництва країни М. Мурсі скасував прийняту в червні того ж року «Додаткову конституційну декларацію», що надавала на перехідний період законодавчі функції Вищій раді ЗС. Крім того, президент повернув собі відібрані військовими право формувати нову Конституційну асамблею в разі, якщо буде заблоковано роботу існуючої асамблеї, а також право оголошувати війну. У такий спосіб М. Мурсі поклав край двовладдю, що існувало в країні.

Єгипетська преса назвала рішення президента «революційними», оскільки він зосередив у своїх руках усю повноту влади. Чимало місцевих і міжнародних спостерігачів були схильні оцінювати безкровний серпневий переворот у Каїрі як «перелом у боротьбі за владу між армією та президентом-ісламістом», що призведе до повного падіння впливу військових на політичні процеси в країні та перетворення «Братів-мусуль-

ман» на єдиний центр сили і влади. Проте подальший розвиток подій у Єгипті переконливо продемонстрував необґрунтованість подібних оцінок і прогнозів. Судячи з усього, на тому етапі військові віддавали перевагу тактиці переговорів, досягнення домовленостей і накопичення сил. «Той факт, що військові не обурилися «несподіваним» рішенням президента Мурсі щодо армійської верхівки, – писала в ті дні добре поінформована «Файненшл таймс», – свідчить, що раніше було досягнуто певної угоди між президентом і генералітетом щодо майбутніх відставок».

Безпосереднім офіційним приводом для звільнення президентом вищих єгипетських генералів АРЄ став трагічний інцидент на Синайському півострові: група озброєних бойовиків 5 серпня здійснила зухвалий напад на єгипетський прикордонний пост на півночі Синаю, унаслідок чого загинули 16 прикордонників. За даними єгипетських військових, атака на пост супроводжувалася мінометним вогнем з території сектора Газа. Як стало відомо пізніше, нападники

були пов'язані з джихадистським угрупованням «Армія ісламу», яке на той час здійснило низку терактів на території АРЄ.

Незважаючи на те, що відразу після нападу на КПП єгипетською армією було проведено в цілому успішну широкомасштабну операцію проти «терористичних елементів», її репутації було завдано відчутного удару.

Напад бойовиків на єгипетський КПП вкотре сфокусував увагу на гострій проблемі безпеки Синайського півострова, який межує з Ізраїлем і сектором Газа, що контролюється палестинськими радикалами з руху ХАМАС. На території Синаю активно діють банди контрабандистів, які займаються постачанням (переважно до сек-

тора Газа) зброї та боеприпасів. Бедуїнські племена, що становлять більшість населення півострова (близько 400 тис. осіб), мають власні озброєні загони, а багато з них не визнають над собою влади центрального уряду. Загалом серед бедуїнів Синаю дуже поширені автономістські й навіть сепаратистські настрої.

Ще більшу небезпеку становлять діючі на півострові численні бойовики різних ісламістських екстремістських і терористичних угруповань, у тому числі «Аль-Каїда» і «Хезболли». Ще за часів президентства Х. Мубарака влада АРЄ фактично втратила контроль над значною частиною півострова, куди, починаючи з 90-х років, стікалися ісламістські бойовики і терористи, які набули бойового досвіду в «гарячих точках» різних регіонів світу. Серед них були не лише єгиптяни, а й палестинці, афганці, чеченці тощо. За інформацією ЗМІ, терористичне угруповання «Організація всесвітнього джихаду» на початку 2010 р. створило на півночі Синаю поблизу м. Ель-Аріш тренувальний табір для підготовки бойовиків.

Подібна ситуація стала

можливою значною мірою завдяки специфічним положенням мирного договору 1979 р. між Єгиптом та Ізраїлем, відомого як Кемп-девідські мирні угоди. Згідно з цими положеннями після виведення в 1982 р. ізраїльських військ з півострова на єгипетській території було створено три зони: «А», «В» і «С», а на території Ізраїлю зону «D», у яких було обмежено чисельність військ, а також кількість озброєнь і військової техніки. У зоні «В», що охоплює практично всю територію півострова (50 км на схід від Суецького каналу і 20 км на захід від державного кордону АРЕ з Ізраїлем і сектором Газа), Єгипту дозволяється розміщувати лише 4 батальйони (чисельністю до 4 тис. осіб), причому оснащення легкою зброєю. Зона «С» (20 км єгипетської прикордонної полоси) призначена виключно для розміщення єгипетської поліції, а також багатонаціональних сил зі спостереження за дотриманням Єгиптом та Ізраїлем умов мирного договору між ними.

З огляду на це було б несправедливо покладати всю відповідальність за кризову ситуацію на Синаї на єгипетських військо-

вих. Адже вони вже понад 30 років мають досить обмежені можливості в боротьбі з синайськими екстремістами.

Ситуація на півострові набула особливої гостроти після повалення режиму президента Х. Мубарака, коли діяльність єгипетської армії та поліції була повністю дезорганізована. Сюди ринули сотні екстремістів, які втекли чи були звільнені з єгипетських в'язниць або проникли на півострів із сектора Газа. За ізраїльськими оцінками, Синай став притулком для кількох тисяч джихадистів, які користуються добре оплачуваною гостинністю місцевих бедуїнів. На тлі революційного хаосу в країні синайські моджахеди відчують свою повну безкарність. Усе частіше з їх боку лунають заклики до повного відділення регіону від

Єгипту та створення тут незалежного ісламського емірату. Повсякденними реаліями життя Синаю стали регулярні теракти, диверсії, напади загонів бойовиків на поліцейські та прикордонні блокпости, урядові установи, боєзіткнення між екстремістами і підрозділами єгипетської армії та сил безпеки. Після зміни влади в АРЕ однією з головних цілей нападів терористів став трубопровід, яким Єгипет експортує природний газ до Ізраїлю та Йорданії. Усього за період з лютого 2011 р. по липень 2012 р. бойовики підривали його 15 разів. Підвищенню боєздатності ісламистських бойовиків і посиленню їх терористичної діяльності сприяло регулярне отримання ними великих партій зброї та боеприпасів, що надходили до Синаю переважно двома каналами – з Ірану через Судан і з Лівії.

Синайський півострів і на сьогодні залишається небезпечною зоною нестабільності в регіоні й одним із найбільш неблагополучних районів АРЕ з точки зору безпеки. Проте в період президентства М. Мурсі проблема безпеки Синаю, попри її гостроту, не належала до головних пріоритетів правлячого режиму.

Протягом серпня – жов-

тня 2012 р. в Єгипті набрав силу процес консолідації як ісламістських, так і антиісламістських сил з явними ознаками поступового загострення протистояння між ними. Невдовзі після приходу до влади М. Мурсі новий режим розгорнув кампанію переслідувань незалежних ЗМІ, що насмілювалися критикувати президента або «Братів-мусульман». Проведенню такої кампанії сприяло, зокрема, призначення на пост міністра інформації АРЕ вихідця з цієї партії Салаха Абдель Максуда, а також те, що «Брати» через контрольований ними парламент досить оперативно змінили в усіх урядових ЗМІ директорів і головних редакторів, поставивши на ці посади своїх однодумців.

У вересні – жовтні широкого резонансу в країні набув показовий судовий процес над ведучим популярного телеканалу «Аль-Фараїн» («Фараони») Тауфіком Окашею, якому було висунуто обвинувачення в підбурюванні з телеекранів до вбивства президента Мурсі. Журналіст, який є переконаним противником «Братів-мусульман», у виступі на суді відкинув ці звинувачення, зазначивши, що він «лише критикував президента Мурсі». «Це – політичний процес, – заявив Т. Окаша. – «Брати-мусульмани» хочуть змусити замовкнути всіх, хто проти них». У жовтні його було засуджено до чотирьох місяців тюремного ув'язнення і виплати штрафу. Ще раніше влада застосувала санкції щодо самого каналу «Аль-Фараїн», роботу якого було призупинено на місяць. У сітці

мовлення каналу була програма, у якій регулярно лунала критика на адресу «Братів» загалом і президента М. Мурсі зокрема.

Паралельно зі «справою Окаші» нова влада почала переслідувати в судовому порядку головного редактора популярної опозиційної газети «Аль-Дустур» Іслама Афіфі, якому було інкриміновано «наклеп на президента» і «завдавання шкоди громадському інтересу підбурювальними статтями». «Аль-Дустур» неодноразово виступала з критикою на адресу «Братів-мусульман», звинувачуючи їх у намірах перетворити Єгипет на «ісламський емірат». Судовий процес у «справі Афіфі» так і не було доведено до кінця, проте головний редактор незабаром «за власним бажанням» звільнився з посади.

Намагання нового режиму поставити під свій контроль пресу викликало законне обурення з боку багатьох незалежних ЗМІ, які активно протестували проти такої політики, звинувачуючи ісламістів у тому, що вони в кращих традиціях попереднього режиму придушують свободу слова.

Політика президента М. Мурсі, його окремі конкретні кроки¹, об'єктивно сприяли помітній активізації діяльності місцевих

¹ На початку жовтня 2012 р. М. Мурсі своїм указом помилував усіх політв'язнів, узятих під варту з моменту початку в країні акцій протесту, що привели до повалення режиму Х. Мубарака. Помилування поширювалось як на осіб, засуджених до різних строків покарання, так і на тих, які чекали суду. Можна лише уявити, скільки різного роду екстремістів достроково вийшли на волю завдяки цьому указові.

радикальних ісламістських угруповань. Так, екстремісти були головною рушійною силою масових акцій протесту в Єгипті у вересні 2012 р., спрямованих проти показу антиісламського фільму «Невинність мусульман», знятого у Сполучених Штатах. Саме вони виступили ініціаторами нападу на Посольство США в Каїрі 11 вересня. Тоді мирна демонстрація переросла в заворушення та декілька мітингувальників перелізли через огорожу дипмісії, зірвали американський прапор, пошматували його і підняли замість нього чорне полотнище з надписом: «Немає Бога, крім Аллаха, і Мухамед – пророк його». Відомо, що «ідейним натхненником» та організатором цієї акції був Мухаммед аз-Завахірі, брат нинішнього лідера «Аль-Каїди» Аймана аз-Завахірі й один із лідерів радикального ісламістського угруповання «Ісламський джихад». Він вийшов на волю з єгипетської в'язниці в березні 2012 року.

Невдовзі після нападу на Посольство США єгипетський імам-салафіт Ахмед Фуад аль-Шуш видав фетву (релігійну настанову), яка закликала молодих мусульман в Америці

та Європі вбити всіх, хто мав відношення до створення фільму «Невинність мусульман». Текст фетви було поширено через ісламістські сайти.

Список використаних джерел

1. Васильев А.М., Винницкий Д.К. Египетская конституция: исламское «да» светскому «нет» // Азия и Африка сегодня. – 2013. – № 3.
2. Исаев Л.М. Группы рисков политической нестабильности в Египте // Системный мониторинг глобальных и региональных рисков. Арабская весна 2011 года. – М., 2012.
3. Подцероб А.Б. «Арабская весна» или «исламистская осень»? // Институт

Ближнего Востока, 06.08.2012 – <http://www.iimes.ru/?p=15284#more-15284>

4. Примаков Д. Падение Мурси // Российский совет по международным делам, 22.08.2013 – http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=2245#top

5. Сапронова М. Яблоко египетского раздора: новая египетская конституция 2012 года // Институт Ближнего Востока, 04.12.2012 – <http://www.iimes.ru/?cat=88>

6. Brown N. Can Egypt's Democratic Uprising Be Redeemed? // Carnegie Endowment for International Peace, December 24, 2012 – <http://carnegieendowment.org/2012/12/24/can-egypt-s-democratic-uprising-be-redeemed/ewbv>

7. Brown N. Redoing the Egyptian Revolution // Foreign Affairs. – 2013. – July 3 – <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution>

8. Carothers T., Brown N. The Real Danger for Egyptian Democracy // Carnegie Endowment for International Peace, November 12, 2012 – www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution

Продовження статті у наступних номерах.

АННОТАЦІЯ

Автор анализирует последствия президентских выборов в Египте в июне 2012 года. По его мнению, благодаря победе Мухаммеда Мурси «Братья-мусульмане» утвердились на египетской политической арене как ведущая сила, с которой должны считаться все главные игроки в Египте и за его пределами. В статье исследуются механизмы безболезненного перехода власти от временной военной администрации к гражданской, создание правительства национального единства и причины, не позволившие государству преодолеть кризис. Отдельное внимание уделено роли средств массовой информации и персонально журналистов, повлиявших на ход исторических событий.

Ключевые слова: Египет, Израиль, «Братья-мусульмане», сектор Газа, Кэмп-дэвидские мирные соглашения, синайские моджахеды.

АНОТАЦІЯ

Автор аналізує наслідки президентських виборів у Єгипті в червні 2012 року. На його думку, завдяки перемозі Мухаммеда Мурсі «Брати-мусульмани» утвердились на єгипетській політичній арені як провідна сила, з якою мали рахуватися всі головні гравці в Єгипті та за його межами. У статті досліджуються механізми безболісного переходу влади від тимчасової військової адміністрації до цивільної, створення уряду національної єдності та причини, які не дали змоги державі подолати кризу. Особливу увагу приділено ролі засобів масової інформації та персонально журналістів, які мали вплив на перебіг історичних подій.

Ключові слова: Єгипет, Ізраїль, «Брати-мусульмани», сектор Газа, Кемп-дэвідські мирні угоди, синайські моджахеди.

Коли немає інших гідних: чергова перемога Роберта Мугабе на виборах у Зімбабве

УДК 94:327

Павло БОВСУНІВСЬКИЙ,
кандидат політичних наук,
Інститут міжнародних
відносин КНУ ім. Тараса
Шевченка

Наприкінці липня нинішнього року громадяни Зімбабве обирали главу держави, депутатів парламенту та місцевих органів влади. Практично по всій країні рішучу перемогу здобув 89-річний Роберт Мугабе і його прихильники з партії «Африканський національний союз Зімбабве - Патріотичний фронт» (ЗАНУ-ПФ). Згідно з офіційними даними, семиразовий керівник країни отримав 61,1% голосів, що майже удвічі більше, ніж у його головного опонента, прем'єр-міністра Моргана Тсвангіраї, який набрав лише 34,4%. Правляча партія отримала 142 із 210 місць у парламенті та сформувала конституційну більшість [1]. Під контролем прихильників Р. Мугабе опинилися муніципалітети та сільські громади навіть на півдні країни, у провінціях Мідлендс і Матабелеленд, де на

початку 80-х років було знищено до 20 тис. представників племені ндебеле, яке підтримувало Джошуа Нкомо, тодішнього політичного конкурента Р. Мугабе із «Зімбабвійського африканського народного об'єднання» (ЗАПУ).

Звичайно, беззаперечну перемогу діючого президента та його однопартійців поставили під сумнів у країнах Європейського Союзу, висловивши стурбованість у зв'язку з повідомленнями про масові порушення виборчого процесу. Про це заявила верховний представник Євросоюзу із закордонних справ Кетрін Ештон. Спостерігачі від Африканського союзу констатували, що вибори пройшли «чесно і мирно». При цьому місцева неурядова організація «Мережа підтримки виборів у Зімбабве» заявила, що підсумки голосування були «серйозно фальсифіковані». Головний суперник Р. Мугабе, прем'єр-міністр Морган Тсвангіраї, який очолює «Рух за демократичні зміни», назвав вибори «гігантським фарсом».

Після оголошення результатів виборів Р. Мугабе (прізвище Матібілі він змінив на Мугабе після того, як батько залишив сім'ю) став найстаршим діючим главою держави у світі. Певну конкуренцію йому може скласти лише Президент Держави

Summary

The article covers recent general elections in Zimbabwe and analyses the reasons of regular victories of President Robert Mugabe and his political organization «Zimbabwe African National Union - Patriotic Front».

Keywords: elections, Robert Mugabe, Zimbabwe

Ізраїль Шимон Перес, старший від зімбабвійця на рік, проте, зважаючи на церемоніальність функцій та обмеженість повноважень Глави Єврейської держави, де реальна влада зосереджена в руках прем'єр-міністра, Президент Зімбабве є найстаршим главою держави з реальними повноваженнями.

Вражає прагнення Р. Мугабе, який беззмінно очолює Зімбабве останні 33 роки, залишитися при владі. У політичній боротьбі він не гребує жодними засобами, й останні вибори не є винятком. Для того, щоб запевнити громадян країни і світове співтовариство в демократичності політичного процесу, у травні в Конституцію Зімбабве було внесено зміни, що обмежують тривалість керівництва країною двома п'ятирічними термі-

нами поспіль. Оскільки закон не має зворотної сили, Р. Мугабе зможе ще двічі обиратися президентом. У 2023 р., коли закінчиться його останній можливий термін, президентові виповниться 99 років. Заради справедливості варто зазначити, що в новітній африканській історії вже були подібні прецеденти. Наприклад, Президент Малаві Хастінгс Камузу Банда безперервно перебував при владі 31 рік і добровільно залишив свою посаду лише тоді, коли йому виповнилося 96 років (якщо вважати роком його народження 1898 р.). Тому, як бачимо, Глава Зімбабве має приклади для наслідування.

Серед важливих змін до конституції країни, окрім обмеження президентських термінів, є встановлення ширших повноважень парламенту й обме-

ження прав президента. Він більше не зможе оголошувати надзвичайний стан або розпускати парламент, не заручившись підтримкою 2/3 парламенту. Президентські ж укази тепер потребують попереднього узгодження з боку кабінету міністрів. Також проект конституції встановлює гендерні квоти в нижній палаті парламенту країни: 60 із 210 депутатських місць запропоновано гарантовано залишати за жінками [2]. Ці зміни, звичайно, є значним кроком уперед, проте не варто перебільшувати їх значення для обмеження реальної президентської влади в Зімбабве.

Уміння скеровувати ситуацію на свою користь та очолювати протестний рух, спрямований проти нього, дало змогу Р. Мугабе перемогти на виборах у 1990 році. Тоді його основним суперником був Едгар Текере, колишній генеральний секретар ЗАНУ-ПФ, якого виключили з партії за критику

монополізації влади однією політичною силою. Згодом він створив перше за час незалежності альтернативне політичне утворення «Зімбабвійський рух єдності» та взяв участь у президентських перегонах. Головною темою його передвиборчої кампанії було зловживання у вищих ешелонах влади і корупція. Однак президентові вдалося очолити боротьбу із зловживаннями чиновників, провести низку гучних судових процесів проти міністрів, що створило йому імідж борця з корупцією та ослабило опозицію. На виборах Р. Мугабе отримав 83% голосів [3].

Попередні президентські вибори в Зімбабве 2002 та 2008 рр. відбувалися вкрай напружено. Тоді, як і на нещодавніх виборах, основним суперником Р. Мугабе був М. Тсвангіраї. У 2008 р. через те, що вибори супроводжувалися численними порушеннями, скандалами й кровопролиттям, М. Тсвангіраї відмовився

від участі у другому турі. Проте після тривалих переговорів за підсумками виборів було сформовано коаліційний уряд, який очолив головний конкурент президента. Діючий глава держави, щоб заспокоїти ситуацію та залишитися при владі, пішов на компроміс і погодився на відновлення посади прем'єр-міністра, скасованої ще в 1987 році.

Це не перший компроміс президента, спрямований на те, щоб утримати владу. Ще в жовтні 1997 р. переобраний на третій термін Р. Мугабе після тривалих протестів ветеранів національно-визвольної війни, які вимагали його відставки після низки скандалів, пов'язаних із розкраданням коштів із фондів допомоги борцям за незалежність, погодився виплатити їм по 50 тис. зімбабвійських доларів. Ці витрати не були передбачені в бюджеті країни та призвели до обвалу національної валюти, що ознаменувало собою початок затяжної

економічної кризи [3]. Наслідком безконтрольної грошової емісії та політичної нестабільності під час президентських виборів 2008 р. стало те, що річна інфляція в країні встановила світовий рекорд, не побитий до сьогодні. Тоді на тлі безробіття у 80% показник інфляції сягнув небачених 231 млн. відсотків на рік.

Фінансову й економічну кризу спровокувала й земельна реформа, яку проводив Р. Мугабе, щоб догодити своїм прибічникам. За початковим планом реформи після здобуття незалежності у 1980 р. 162 тис. сімей корінних африканців мали отримати придатні для господарювання земельні наділи, викуплені у їхніх попередніх власників європейського походження. Фінансувати аграрну реформу погодилися колишня метрополія Велика Британія та США. Заклики Р. Мугабе до міжрасового примирення переконали залишитися білих фермерів, які становили менше 1% населення Зімбабве та у володінні яких знаходилося до 70% земель сільськогосподарського призначення, запевнивши їх у тому, що їм і їхній власності в новій країні нічого не загрожує [3].

Спочатку уряд Р. Мугабе дотримувався лінії на національне примирення й викупував землі у власників європейського походження за кошти міжнародних донорів. Проте корупція та непрозоре використання фінансових ресурсів змусило останніх у 1996 р. спочатку призупинити, а згодом у 1998 р. взагалі припинити фінансування зімбабвійських

програм. Того ж року Президент Зімбабве піддав різкій критиці позицію Міжнародного валютного фонду й охарактеризував його як «жахливе створіння», у відповідь на що МВФ оголосив про введення ембарго на надання Зімбабве кредиту розміром 53 млн. доларів.

Припинення міжнародного фінансування та звинувачення в нецільовому використанні коштів зімбабвійською владою призвели до змін у зовнішній політиці країни. Одночасно з охолодженням відносин із Заходом, Р. Мугабе в 1990-х роках набував усе більшого авторитету серед африканської політичної еліти. Ще в 1991 р. він підтримав ефіопського диктатора Менгісту Хайле Маріама і надав йому та його родині політичний притулок, продемонструвавши тим самим свою відданість визвольним ідеям колишніх десятиріч і своїм тодішнім союзникам. У 1998 р. він надав військову допомогу Демократичній Республіці Конго («законному президенту Кабілі») і виступив зі схваленням інтервенції ПАР і Ботсвани в Лесото. Навесні 1999 р. він серед інших африканських лідерів засудив бомбардування Югославії військами НАТО і назвав дії Великої Британії та США втручанням у внутрішні справи суверенних держав.

Припинення фінансування викупу земель і зростання незадоволення серед чорношкірої більшості темпами аграрної реформи спричинило згортання політики міжнародного примирення та насильницького відбирання земель у білих фермерів. Так, у 1999 р.

була започаткована програма чергового етапу земельної реформи, яка отримала назву операція «Швидкий шлях» (Fast Track). Переселення білих землевласників супроводжувалося їх побиттям, здирництвом і вбивствами. У виступах президента цього періоду громадяни Зімбабве європейського походження були прямо названі «ворогами народу», які «вкрали» землі у корінних жителів континенту, що сприяло розпалюванню расової ненависті та, як наслідок, призвело до масової втечі білих сімей з країни та занепаду сільського господарства і, зрештою, до голоду.

У березні 2002 року Р. Мугабе в запеклій боротьбі з опозиційним кандидатом Морганом Тсвангіраї зберіг президентський пост, випередивши конкурента на 15% голосів виборців [4]. Агітаційна кампанія супроводжувалася сильним тиском на прихильників М. Тсвангіраї, порушенням електорального законодавства та протидією міжнародним спостерігачам, що спричинило невизнання офіційних результатів низкою зарубіжних країн. Крім того, деякі світові держави відреагували на жорсткість зімбабвій-

ського земельного законодавства, продовження репресивної політики щодо фермерів європейського походження й опозиції введенням економічних санкцій проти режиму Мугабе. Про це було оголошено 18 лютого 2002 р. на нараді міністрів закордонних справ ЄС [4]. Двадцятьом представникам правлячої верхівки Зімбабве, зокрема й самому Р. Мугабе, заборонили в'їзд до країн Євросоюзу, було заморожено їхні рахунки в європейських банках і введено ембарго на постачання зброї. США 23 лютого 2002 р. також оголосили про закриття своїх кордонів для Мугабе і його найближчого оточення. У середині березня 2002 р. до банківських санкцій приєдналася й Швейцарія. Тоді ж було припинено членство Зімбабве у Співдружності Націй терміном на рік [5].

Занепад сільського господарства країни після вигнання білих фермерів вимагав негайних заходів, вжитих керівником країни у притаманному йому стилі. У 2005 р. він оголосив про проведення «операції Магута» (Maguta) і на експропрійовані у білих ферми було спрямовано військові загони. У їх функції входив контроль за виконанням урядової директиви щодо розширення площі посівів кукурудзи та пшениці за рахунок інших культур. Незважаючи на це, у 2007 р. виробництво зерна скоротилося на половину порівняно з попереднім сезоном, і його дефіцит становив близько 891 тис. тонн [5].

Того ж року з ініціативи правлячої партії ЗАНУ-ПФ була розпочата житлова реформа, відома як «операція Мурамбатсвіна» (Murambatsvina – «Вивіз сміття»). Після знесення нетрів і численних будівель барачного типу без даху над головою залишилося понад 700 тис. осіб. Операція супроводжувалася ліквідацією величезної кількості стихійних торгових точок і конфіскацією товарів, що належали їх власникам. Таким чином, кількість тих, хто залишився без засобів до існування, різко зросла. Не виправила

ситуацію і проголошена урядом кампанія з будівництва нового дешевого житла.

Політика адміністрації Р. Мугабе була засуджена багатьма гуманітарними та релігійними міжнародними організаціями, включно з ООН і Всесвітньою радою церков, як дії, що порушують основні права людини та норми міжнародного права [5].

У фінансовому секторі, де панувала гіперінфляція, також були зроблені спроби призупинити стрімке падіння національної валюти. У серпні 2006 р. зімбабвійський долар піддали деномінації у співвідношенні 1000 до 1. Погано організоване оповіщення віддалених від міських центрів районів, короткий (трижизневий) термін обміну старих купюр на нові та встановлення ліміту в 100 млн. зімбабвійських доларів дозволених до переміщення однією особою (близько 988 дол. США за тодішнім офіційним курсом), призвели до того, що багато мешканців країни позбулися своїх заощаджень. Водночас було обмежено кустарний видобуток золота і заборонено його вивезення до сусідніх Ботсвани, ПАР і Замбії. У 2007 р. втручання держави в ціноутворення спричинили бурхливе зростання чорного ринку на тлі спорожнілих полиць магазинів [5].

Останніми роками країна перебуває у стані глибокої економічної кризи. За даними CIA World Factbook, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2012 р. становив лише 600 дол. США. Так у січні 2013 р. міністр фінансів

країни оголосив, що в казні Зімбабве залишилося всього 217 дол. [6], при цьому в березні того ж року президент витратив 600 тис. дол. на святкування свого дня народження. Звідки було взято кошти на урочистості, точно не відомо. За деякими даними, 89-кілограмовий торт на честь Мугабе надала алмазодобувна компанія Mbada Diamonds [7].

За таких обставин багато хто вважав, що цього разу діючий глава держави вибори програє, оптимізму їм додавали чутки про загострення онкологічного захворювання у президента. Однак, вони дуже помилилися, не врахувавши неможірного прагнення Р. Мугабе до перемоги. Якось президент описав свою позицію щодо управління країною так: «Це моя територія. А свого я не віддам, поки не помру». Про смерть 89-річного керманіча Зімбабве не йдеться, оскільки він регулярно літає до Сінгапуру, де, за чутками, проходить курс хіміотерапії. Тому перспективи у політичних опонентів президента досить невизначні. Підтвердженням цьому є саме нещодавні вибори, механізм проведення яких унеможлилював поразку Р. Мугабе. По-перше, бюлетенів надрукували на 35% більше, ніж було зареєстровано виборців. По-друге, у містах, де за соціологічними опитуваннями перемагала опозиція, до списків виборців було внесено лише 60% населення, яке мало право голосу. До того ж один мільйон із зареєстрованих, за даними опозиції, належить до так званих мертвих душ, людей, які вже померли, але залиши-

лися в списку виборців і, звичайно ж, проголосували за Мугабе. По-третє, у день голосування «електорат» діючого президента на автобусах підвозили на виборчі дільниці, де йому прогнозували поразку. По-четверте, прихильникам президента дозволяли голосувати багато разів. Апофеозом виборів у країні стало відсторонення на два дні опозиції від підрахунку протоколів на місцях [11].

Таким чином, президентські перегони в Зімбабве завершилися з цілком прогнозованим результатом, коли спрацьовує відомий вислів, який приписують Й. Сталіну: «Не важливо, як голосують, а важливо, як рахують»...

Список використаних джерел
1. Election results [Електронний ресурс] // Zimbabwe Electoral Commission. – Режим доступу: [www.zec.gov.zw/election-](http://www.zec.gov.zw/election-notice-board/election)

[notice-board/election](http://www.zec.gov.zw/election-notice-board/election)

2. Amendments to the constitution of Zimbabwe [Електронний ресурс] // Zimbabwe parliament web-site. – Режим доступу: www.parlzim.gov.zw/.../article/.../constitution

3. Мугабе, Роберт Президент Зімбабве [Електронний ресурс] // Лентапедія. – Режим доступу: <http://lenta.ru/lib/14188616/full.htm>

4. Нагріз Асадова. Зімбабве зробила свободний вибор [Електронний ресурс] // Газета Коммерсант. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/559720/print>

5. Zimbabwe: Operation Maguta [Електронний ресурс] // All Africa. – Режим доступу: <http://allafrica.com/stories/200703160104.html>

6. В казне Зімбабве осталося 217 долларів [Електронний ресурс] // lenta.ru. – Режим доступу: <http://lenta.ru/news/2013/01/30/left/>

7. Президент Зімбабве потратил 600 тысяч долларов на 89-летие [Електронний ресурс] // lenta.ru. – Режим доступу: <http://lenta.ru/news/2013/01/30/happybday/>

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена недавним выборам в Зимбабве и анализу причин очередной победы президента Роберта Мугабе и его политической силы «Африканский национальный союз Зимбабве - Патриотический фронт».

Ключевые слова: выборы, Роберт Мугабе, Зимбабве.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена нещодавнім загальним виборам у Зімбабве й аналізу причин чергової перемоги президента Роберта Мугабе та його політичної сили «Африканський національний союз Зімбабве - Патріотичний фронт».

Ключові слова: вибори, Роберт Мугабе, Зімбабве.

Європейський консенсус в італійському суспільстві: бути чи ні (досвід 1990-х рр.)

УДК 327

Вікторія ВДОВИЧЕНКО,
аспірант Дипломатичної
академії України при МЗС

Кінець ХХ ст. вносить корективи та зміни в інтеграційні процеси Європейського Союзу, які стали базисом для системи міжнародних відносин у Європі. З політикою поглиблення європейської інтеграції ЄС став прямо й опосередковано впливати на своїх держав-членів, зокрема через інструмент політичної інтеграції, що безпосередньо корегував пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики національних держав.

Італійський науковець С. Пістоне вказує на п'ять факторів, що обумовлюють прихильність Італії до євроінтеграції: посилення міжнародного впливу країни, стабілізація італійської економіки та повна її демократизація, модернізація всіх галузей економіки, вагомість італійської позиції у процесі прийняття рішень «офіційного Брюсселя», підтримка італійським суспільством курсу євроінтеграції [1, с. 179-182].

Історичне значення Італії в Європі та значення Європи для італійської політики

сприяло утвердженню прагнення до об'єднання континенту як складового італійської ідентичності. Протягом досліджуваного періоду італійська політична еліта розуміла важливість підтримки проєвропейського курсу. У результаті цього на рівні владних кіл сформувався певний консенсус відносно необхідності просування європейської інтеграції та забезпечення ключових позицій своєї держави в цьому процесі. Зокрема, характеризуючи політичні партії Італії, необхідно вказати, що кожна з них офіційно декларувала відданість процесам європейської інтеграції. Для найбільш потужної партії повоєнної Італії, Християнських демократів, проєвропейські та проатлантичні цінності були засадами їхньої політики. В особі Дж. Андреотті ця партія представляла єдиного сильного політика, який сприяв проєвропейським засадам зовнішньої політики Італії. Проте в кінці 80-х – на початку 90-х партія переживала не найкращі часи і була розпущена в 1992 році. Багатьох із її лідерів було засуджено за корупційні діяння, а інші виявилися втягнутими в політичні інтриги та фінансові махінації [2, с. 54].

Комуністична партія Італії, історично не визнаючи європейську інтеграцію та проатлантичність зовнішньополітичного вектора, була змушена кардинально

Summary: European Integration in the Italian society: to be or not to be (1990-s)
This paper is presenting the view of how European Integration influenced on the Italian State during its Second Republic period. It was made an attempt to determine political and economic changes of the Italian State caused by the European integration enhancement, its consequences for the Italy's position in the EU. The article examines the attitudes of the Italian political leaders and Italian society towards the processes of further European integration. The analysis is contextualized by taking a historical perspective in particular the period of 1990-s which was characterized by a high changing number of governments responsible for reforms implementation.
Key words: Italy, European Union, European integration.

змінити свою точку зору для отримання широкої підтримки населенням та входження до складу урядової коаліції. Саме тому дослідження документів цієї партії становлять особливий інтерес, оскільки представляють собою положення про європейську інтеграцію разом із власною національною лінією створеного «історичного компромісу». В офіційних документах партії визнається виняткова роль процесу європейської інтеграції та співпричетність до нього за допомогою впливу на внутрішньополітичному рівні [3, с. 13]. Таким чином Комуністична партія Італії намагалася реалізувати свої проекти з розвитку південних регіонів країни та покращення соціальної політики в цілому. З іншого боку, європейський проект вбачався комуністами контрольованим виключно економічними інтересами певної групи великих фінансистів. Офіційно компартія критикувала Співтовариство за утиск національних інтересів італійців у ньому через існуючі диспропорції економічного розвитку країн. Навіть у сільськогосподарських кри-

зах комуністи вбачали недоліки членства в Європейському Співтоваристві.

Трансформувавшись у Демократичну партію лівих на початку 1991 р., італійські комуністи продовжили підтримувати курс на поглиблення європейської інтеграції. Цікавим є той факт, що більшість представників новоствореної партії були прихильниками федералістського руху та сприяли процесу європейської інтеграції: А. Спінеллі, М. Дювергер, П. Дастолі. Ще 1980 р., коли А. Спінеллі було обрано до італійського парламенту, він створив так званий Клуб Крокодилів, Федералістську групу та Інституційний комітет. Останній розробляв проект договору про Європейський Союз, ухвалений Європарламентом у 1984 р. 237 голосами «за» та 31-м «проти» [4, с. 98]. Саме цей проект слугуватиме в подальшому основою для майбутнього Маастрихтського договору.

Соціалістична партія також здійснювала проєвропейську політику. Крім того, вона навіть співпрацювала в уряді разом із комуністами, коли в 1968-1969 рр. П. Ненні був міністром

закордонних справ, а А. Спі-неллі – радником з питань інтеграції Європейських Спільнот. У подальшому орієнтир на Європу зміцнився і Б. Краксі на посаді тогочасного Прем'єр-міністра Італії сприяв розгляді питання на Європейській Раді про проведення міжурядової конференції щодо єдиного європейського акта. Інший соціаліст, Дж. Де Мікеліс стане одним із основних у підтримці проведення міжурядових конференцій саме в Італії щодо створення політичного та монетарного союзів.

У свою чергу, інші угруповання, такі як ліберали, соціал-демократи та республіканці, займалися проєвропейською політикою з питань законодавчої та економічної політики та були залучені для імплементації директив щодо внутрішнього ринку.

До 1996 р. Італію очолювала низка слабких урядів, і не дивно, що основною метою урядів М. Д'Амато, К. Чампі та Л. Діні було відновлення італійської економічної та фінансової системи, підірваної як валютною кризою 1992 р., так і невизначеністю щодо політичної системи країни. У зв'язку з цим відданість Італії європейській інтеграції була життєво важливим фактором, оскільки майбутнє країни тісно пов'язувалося з ЄС і його розвитком. Тому не дивно, що К. Чампі та Л. Діні сприймалися в Брюсселі як політики з сильними європейськими мандатами, а К. Чампі став особливо відомим прихильником інтеграції в Європі.

Беручи до уваги той факт, що внутрішній баланс Італійської Республіки був нестабільним, найбільш яскравим нововведенням політичного та економічно-

го життя стала поява нової політичної сили «Форца Італія» та її лідера – медіамагната С. Берлусконі [5, с. 94]. Створення першого уряду С. Берлусконі оцінювалося з певним занепокоєнням у Брюсселі та ще декількох європейських столицях не лише за характер та цілі членів коаліції, а й за дуже слабку схильність до євроінтеграції. Це має деяке відношення до того, що С. Берлусконі призначив міністром закордонних справ А. Мартіно, який був заклятим скептиком ЄС і прихильником позиції Маргарет Тетчер щодо євроінтеграції.

Своє ставлення до Італії ЄС змінив разом із перемогою на виборах 1996 р. лівоцентристської коаліції на чолі з Романо Проді. Схильність до ідеалів євроінтеграції була найважливішим об'єднуючим фактором у лівоцентристській коаліції, що складалася з колишніх лівих християнських демократів, комуністів і лібералів. Лівоцентристська коаліція змогла мобілізувати більшість італійської громадської думки за допомогою гасла «Італія повинна приєднатися до Європи». Цей період можна розглядати як кульмінацію італійської прихильності до Європи: європейський вибір став міжнародним і внутрішнім питанням, а численна кількість італійців була переконана в тому, що Європа – зразок для Італії, та в тому, що участь у процесі європейської інтеграції сприятиме врегулюванню кризи.

У цьому контексті необхідно відзначити 1996 р., коли уряд Р. Проді зосередив свою політику на проєвропейських позиціях, наголошуючи на тому, що саме вона відіграє вирішальну

роль у вступі Італії до єврони [6, с. 4]. Протягом 1996-2001 рр. усі прем'єр-міністри – Р. Проді, М. Д'Алема та Дж. Амато – будуть прихильниками процесів європейської інтеграції та більш активної ролі Італії в цих процесах.

Однак в Італії інтеграція завжди розглядалася як зовнішній феномен, що має значення виключно для функціонування державних інститутів. У цьому зв'язку необхідно зазначити, що італійські науковці визначають політику Італії як таку, якій, з одного боку, притаманна постійність, що виявляється в зовнішньополітичному курсі стосовно євроінтеграційного курсу, а з іншого – постійною змінністю. Це виявляється в постійній зміні правлячих партій (правоцентристи, лівоцентристи) і відповідно зовнішньополітичних пріоритетів Італії. Саме тому інтеграційний проєкт вдало використовується для виправдання невдалих внутрішніх реформ чи непопулярних політичних рішень (пенсійна та медична реформи) заради збереження місця Італії в «серці Європи» [7, с. 97].

Змінність правлячих партій пояснюється курсом політичних реформ 1993 р., які Італія здійснила після довготривалого протистояння політичних партій (християнських демократів і комуністів). Відповідно до них передбачався перехід від традиційної до змішаної системи виборів, за якої три чверті парламентських місць розподілялися за результатами голосування за одномандатними округами, а решта – за традиційною системою голосування. Таким чином, наступне десятиріччя ознаменувалося періодом «Другої Респу-

бліки», коли при владі опинилися то правоцентристи (1994-1996, 2001-2006), то лівоцентристи (1996-2001, 2006-2008).

Проте, на думку російської дослідниці Є. Матвеевої, особливістю італійської партійної системи є висока фрагментарність політичних сил, однак у межах двох найбільших коаліцій, що різняться інтересами, хоча можуть діяти спільно для виживання в новій виборчій системі [8, с. 14]. Так можна пояснити позицію лівоцентристів, які об'єднувалися з трьома комуністичними партіями для досягнення більшості в італійському парламенті [9, с. 270]. Це стало рушійним чинником змін у 1998 р., коли Партія комуністичного відродження відмовилася підтримувати уряд Р. Проді через суперечності в проєкті бюджету на 1999 р. і кабінету Р. Проді довелося подати у відставку [9, с. 271].

Така специфіка політичних сил Італії вплинула на визначення позицій щодо євроінтеграційного курсу. Відповідно, лівоцентристи підтримували традиції європеїзму, а їх опоненти полемізували щодо впливу Євросоюзу на економіку Італії, наполягаючи на рівнозначності європейського та атлантичного векторів.

Доцільно зазначити, що в Італії панував своєрідний дуалізм – широка підтримка європейських інституцій на італійському офіційному та слабка їх популярність на локальному рівнях. Це пояснюється слабкою міжвідомчою координацією, що притаманна італійським інституціям публічного адміністрування. Так, Д. Хайн вважає, що італійські політики відмовляються вбачати протиріччя європейських інституцій осно-

ним інтересам Італійської Республіки. Відповідно, італійському уряду необхідно однаково правильно інтерпретувати рішення «офіційного Брюсселя» на всіх рівнях – національному, регіональному та локальному [10, с. 26]. Тому всі держави-члени ЄС мали утворити спеціальні інституції, що допомогли б адаптувати національну політику до європейської. Такий наднаціональний вплив ЄС в Італії отримав назву «vincolo esterno» («зовнішній чинник») [11, с. 57].

Поступові приклади «правильного розуміння» європейської інтеграції та ЄС безпосередньо можемо побачити з приходом лівоцентристів до влади. Так, протягом правління уряду Р. Проді (1996-1998) було взято курс на проведення конкретних економічних реформ, яких вимагали від Італії у зв'язку із входженням у Європейський валютний союз (ЄВС). Проте варто зазначити, що, окрім прямого тиску ЄВС, держави-члени Євросоюзу відчували також тиск інших інституцій останнього. Зокрема, через політику Європейського Центробанку країни єврозони не могли скористатися політикою обмінних курсів як інструментом макроекономічного регулювання та не могли встановлювати рівні валютних обмінних курсів.

Для успішного здійснення своїх проектів лівоцентристський уряд Італії розгорнув діяльність у двох напрямках: зовнішньому та внутрішньому. На зовнішньополітичній арені щодо ЄС італійські урядовці доклали чималі зусилля, щоб підтвердити готовність Італії до ЄВС, зокрема, продемонстрували відповідність критеріям (особливо

фіскальному), а також розвиток внутрішнього макроекономічного регулювання.

На національному рівні більша частина змін стосувалася критеріїв, що сприяли змінам економічної політики, зокрема фіскальної та бюджетної, для відповідності Італії вступу до ЄВС. Таким чином, механізм ЄВС сприяв конкурентній боротьбі між національними економіками держав-членів, вимагаючи від них постійних змін і реформ для утримання конкурентної позиції в ЄС. В Італії такий вплив «зверху» зумовив позитивні структурні реформи економіки, зокрема у сфері пенсійного забезпечення та працевлаштування [12, с. 928].

Однак уряд Р. Проді не зміг вчасно скоординувати політику щодо ЄС напередодні свого головування. Як результат, станом на 1996 р. Італія підтвердила свою неспроможність впливати на процес прийняття рішень у Європейському Союзі. У наукових колах країни це було сприйнято як своєрідний політичний провал, до якого призвели довготривала інституційна та організаційна слабкість італійського адміністрування європейських справ [13, с. 84]. За це Італію приєднали до низки країн так званих fence-sitters («ті, хто займають вичікувальну позицію»), разом з Ірландією та Люксембургом [14, с. 206].

Наступний уряд лівоцентристів під керівництвом М. Д'Алема робить акцент на громадянському суспільстві, повторюючи ідеї британського прем'єра Т. Блера щодо об'єднання соціалістичних і ліберальних цінностей. Проте внутрішньополітична ситуація в Італії та подальша фрагментар-

ність політичних партій не дали змоги М. Д'Алема сформулювати стійку лівоцентристську коаліцію.

Європейський Союз продовжував диктувати свої умови і перед М. Д'Алема. Серед країн «великої четвірки» станом на кінець 1998 р. Італія мала найгірші показники економічного зростання і ВВП на душу населення. Тому, для підтримання конкурентного рівня країни, прем'єр-міністр продовжив розпочаті реформи Р. Проді, зокрема, це стосувалося ринкових і реформ із покращення соціального благополуччя населення. Однак такі кроки не допомогли поліпшити економічну ситуацію в країні, яка перебувала практично в стані рецесії. Цікавим є те, що протягом 1996-2001 рр. Єврокомісія надавала державам-членам ЄС відповідні фонди для подолання кризових явищ і розвитку економіки в цілому. Італія характеризувалася як країна, що недоцільно використовувала ці кошти або відсоток використаних був надзвичайно низьким. Зокрема, за період 1994-1999 рр. станом на 1996 р. було використано 15% коштів, на 1997 – 38%, а на 1998 – 55%. Єврокомісія навіть робила заяви про доречність переведення цих коштів до фондів таких країн, як Ірландія та Іспанія,

що їх потребували та могли правильно використати. Такі заяви були спричинені занепокоєнням «офіційного Брюсселя» зростанням кількості випадків шахрайських дій щодо використання бюджетних коштів ЄС Італією [15, с. 100-101].

У таких умовах в червні 1999 р. міністр фінансів Дж. Амато оприлюднив проект 4-річного плану стимулювання економічного зростання в країні. Після відповідних перемовин із ЄС уряд М. Д'Алема досяг згоди про послаблення в рамках фінансового договору країн-учасниць єврозони, отримавши право перевищувати 2-відсотковий ліміт ВВП країни на щорічні державні позики. Проте і цей крок не допоміг. Урядові довелося скоротити державні витрати, зважаючи на високу зовнішню державну заборгованість, застосувавши введення 35-годинного робочого тижня, продовження програми приватизації тощо [9, с. 28].

Однак Італія й надалі залишалася для європейців країною, яка мала доволі суперечливу позицію щодо правильного розуміння функціонування ЄС, коли це стосувалося імплементації положень Євросоюзу національним урядом. Зокрема, така позиція виявилася в неготовності при-

вести у відповідність свою конституцію положенням *acquis communautaire* на противагу Франції, Німеччині, Іспанії та Португалії, що привело б у відповідність національні конституції з питань європейського валютного союзу та громадянства ЄС [15, с. 99].

У 2001 р. правополітистська коаліція С. Берлусконі повернулася до влади. Така подія призвела до проблемного періоду відносин між Італією та ЄС, а також до змін у ставленні першої до європейського будівництва. Офіційний Брюссель був занепокоєний поверненням С. Берлусконі та його заявами про необхідність посилення співпраці з Вашингтоном. Зважаючи на негативну реакцію високопосадовців Євросоюзу, італійський прем'єр призначив міністром закордонних справ Ренато Руджеро, відомого та впливового дипломата, колишнього очільника Всесвітньої торговельної організації. Він був відомий своїми проєвропейськими настроями, і таким чином С. Берлусконі сподівався завоювати прихильність Брюсселя. Однак за кілька місяців Р. Руджеро подав у відставку через серйозні відмінності в поглядах. Такий крок погіршив імідж Італії не тільки в Брюсселі, а й в інших європейських столицях. У Євросоюзі побоювалися, що офіційний Рим прагне блокувати процес розширення ЄС, а також здійснить остаточну зовнішньополітичну переорієнтацію на Вашингтон. Останній, але не менш важливий проамериканський вибір С. Берлусконі здійснив, коли схвалив участь Італії в операції США в Іраку.

Таким чином, можемо підсумувати, що Італійська Республіка, попри внутріш-

ньополітичну слабкість і часту змінюваність урядів, продовжує підтримувати засади європейської інтеграції. Специфіка політичних сил Італії вплинула на визначення позицій щодо євроінтеграційного курсу: лівоцентристи підтримували традиції європеїзму та намагалися наслідувати їх через проведення відповідних реформ у країні, а їх опоненти полемізували щодо впливу ЄС на економіку Італії, наполягаючи на рівнозначності європейського й атлантичного векторів.

Необхідність посилення наднаціональних інституцій управління визнається Італією на урядовому рівні. Слід зазначити й те, що не завжди правильне сприйняття на всіх рівнях змісту рішень європейських інституцій унеможливило формування консенсусу самих італійців щодо вагомості європейської інтеграції та рішень ЄС протягом досліджуваного періоду. Одним із чинників такого трактування Італією Євросоюзу є надмірний тиск його інституцій на внутрішньополітичні рішення країни. З іншого боку, уряд Італії, починаючи з 1990-х років, похитнув довіру ЄС через низку справ, пов'язаних із недоцільністю використання його коштів.

Це свідчить про те, що саме брак належних трансформацій у політичному дискурсі Італії, а також відсутність політичної єдності становили головну перешкоду на шляху до адаптації країни до нових реалій і викликів наприкінці ХХ століття. Саме тому вона поступово почала перетворюватися з країни, що впливала на європейську політику, в ту, яка її виключно виконувала та приймала.

Італійські політики, хоча в подальшому й позиціонуватимуть свою країну, як провідного гравця Європи, змушені будуть більше відповідати за внутрішньополітичні зміни в державі, пов'язані зі зміною політичних сил і пріоритетів.

Список використаних джерел

1. Pistone S. *Italia e l'integrazione europea* // *L'Italia e Europa*. – Roma, 1991. – Pp. 179-182.
2. Varsori A. *L'Italia e la fine della Guerra fredda: La politica estera del governo Andreotti (1989-1992)*. – Bologna: Il Mulino, 2013. – P. 54.
3. Maggiorani M., Ferrari P. *Introduzione. Europeismo e PCI: una riflessione storica* / in Maggiorani M., Ferrari P. *L'Europa da Togliatti a Berlinguer. Testimonianze e documenti. 1945-1985*. – Bologna: Il Mulino, 2005. – P. 13.
4. Palombara J. *Politica estera italiana, immobilismo al tramonto* // *Relazioni internazionali*. – Vol. 53, No. 7. – Bologna: Il Mulino, 1989. – P. 98.
5. Rossi, Salvatore (1998): *La politica economica italiana 1968-1998*. – Roma-Bari, Laterza, P. 94-97.
6. Romano S. *Guida alla politica estera italiana. Da Badoglio a Berlusconi*. – 2 ed. – Milano, 2002. – P. 142.
7. Santoro C.M. *Dove va la politica estera italiana? Cinque ipotesi su una media Potenza* // *Relazioni Internazionali*. – No. 1, 1989. – P. 97.
8. Матвеева Е. *Европейская интеграция в идеологии и стратегиях политических партий Италии (нач. 1990-х-2006)*. Автореф. дисс. на соиск. научн. ст. канд. истор. наук: 07.00.03. – Улан-Удэ, 2008. – 23 с.
9. Ieraci G. *Governments and Parties in Italy: Parliamentary Debates, Investiture Votes and Policy Positions (1994-2006)*. – Bristol: Troubador Publishing, 2008. – 134 p.
10. Hine D. *European Policy-Making and the Machinery of Italian Government* // *South European Society and Politics*. – No. 5, 2000. – P. 26.
11. Giuliani M. *Europeanization and Italy: A Bottom-Up Process* // *South European Society and Politics*. – Vol. 5. – No. 2, 2000. – Pp. 47-72.
12. Qualia L., Radaelli C. *Italian Politics and the European Union: A Tale of Two Research Design* // *West European Politics*. – Vol. 30. – No. 4, Pp. 924-934.
13. Bonvincini G. *Italia senza Europa?: il costo della non partecipazione alle politiche dell'Unione Europea*. – Milano: Fondazione Angelli, 1997. – 236 p.
14. Borzel T. *Pace-Setting, Foot-Dragging and Fence-Sitting: Member State Responses to Europeanization* // *Journal of Common Market Studies*. – Vol. 40. – No. 2. – Oxford: Blackwell Publishers, 2002. – Pp. 193-214.
15. Cananea G. *Italy in 'The National Coordination of EU Policy'*. – N.Y.: Oxford University Press, 2000. – 268 p.
16. Konomi A. *Papporto dall'Albania: aspettando un nuovo «principe»* // *Limes in piu'*. – 1997. – Juigno; Kosovo, la guerra delle tombe // *Il Manifesto*. – 1998. – 6.08.

АННОТАЦІЯ: Європейський консенсус в італійському суспільстві: бути чи ні (досвід 1990-х рр.)

У статті висвітлено особливості впливу на італійську державність європейської інтеграції в період «Другої Республіки». Здійснено спробу визначити політичні та економічні зміни в італійській державі, спричинені просуванням інтеграційних процесів, з'ясування наслідків таких трансформацій для позиціонування Італії в ЄС.

Ключові слова: Італія, ЄС, європейська інтеграція.

АННОТАЦИЯ: Европейский консенсус в итальянском обществе: быть или нет (опыт 1990-х гг.)

В статье рассматриваются особенности влияния на итальянскую государственность европейской интеграции во время «Второй Республики». Предпринята попытка определить политические и экономические изменения в итальянском государстве, вызванные продвижением интеграционных процессов, выяснить последствия таких трансформаций для позиционирования Италии в ЕС.

Ключевые слова: Италия, ЕС, европейская интеграция.

БРІКС:

можливості й перспективи

УДК 94:327

Лілія САМОЙЛОВА,
радник, в.о. начальника
відділу обробки вихідної
документації Управління
Генерального секретаріату
МЗС України

Тарас КУЗЬМИЧ,
перший секретар з
економічних питань
Посольства України в
Південно-Африканській
Республіці

БРІКС – об'єднання (група) країн, що розвиваються, зі швидкими темпами економічного росту (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка). Країни цього об'єднання мають на меті сформувати політичний клуб і таким чином перетворити свою зростаючу економічну владу на геополітичний вплив.

Вигоди згаданим державам забезпечує наявність у них великої кількості важливих для світової економіки ресурсів: Бразилія – багата на сільськогосподарську продукцію; Росія – один із найбільших у світі експортерів мінералів; Індія – постачальник дешевого інтелекту; Китай – має недорогі трудові резерви; ПАР – володіє великими запасами при-

родних багатств.

Найбільш активна діяльність цього об'єднання припадає на кінець 2010 року. Другий саміт тоді ще БРІК, який пройшов у Бразилії, ухвалив узгоджені та виверені рішення, що дали змогу цій організації посилити свої позиції в «Групі двадцяти», координувати дії у сфері реформування міжнародної фінансової системи. Проте найбільш важлива, практично сенсаційна подія в житті цієї нової міжнародної структури відбулася після приєднання до БРІК Південної Африки. Міністр закордонних справ КНР Я. Цзечи 24 грудня 2010 р. оголосив, що БРІК схвалила повноправне членство ПАР у групі. Президента ПАР Дж. Зуму було

Summary

The authors analyze the activities of the association of the BRICS countries, the prospects for its political and economic influence in the world. The article examines the stages of development of the organization, starting from the early years of its formation. The summit in Durban, according to the authors, may be crucial in the context of the transformation of the association, and the emergence of the Secretariat of the Development Bank, and subsequently - Special Anti-Crisis Fund and the Bank for International Settlements will strengthen the influence of the BRICS in the world.

Keywords: BRICS, "Group of Twenty", the financial system, the Shanghai Cooperation Organization, Think Tanks Council, economic development

запрошено на саміт БРІК, який відбувся у 2011 р. в Пекіні. Організація отримала нову аббревіатуру – назву БРІКС. Незадовго до цього Росія та Індія спільно виступили за приєднання ПАР до групи.

Вступ ПАР до об'єднання – це, безумовно, великий успіх дипломатії країни, зважаючи на попередні сумніви щодо необхідності розширення. У результаті переговорів, кульмінацією яких стало важливе політичне турне Президента ПАР Дж. Зуми до всіх столиць держав БРІК протягом 2010 р., вагання відступили. Додатковим плюсом стало підписання ПАР у грудні 2009 р. угоди з БРІК про скорочення митних зборів на 20% на ввезення продукції, що становить 70% товарообігу з Росією, Індією, Бразилією та Китаєм. За даними ООН, у результаті цієї домовленості товарообіг ПАР із країнами-партнерами зростає до 8 млрд. доларів.

Приєднання ПАР збільшує можливості БРІКС у цілому, і конкретно – Росії, КНР, Індії та Бразилії на всьому Африканському континенті, у цьому вели-

чезному ринку збуту з населенням понад 1 млрд. осіб. Південна Африка на сьогодні виробляє третину ВВП усього континенту на півдні від Сахари, що сягає 554 млрд. дол. США (2011р.).

Із політичної точки зору, причина взаємотяжіння, взаємозв'язку й активного співробітництва в рамках нового формату полягає в тому, що всі п'ять країн на світовій політичній арені мають спільну мету – збільшити свою економічну та політичну значимість за рахунок країн Заходу. Країни-члени БРІКС є визнаними лідерами на своїх континентах. Вони беруть участь у різноманітних політичних блоках і партнерських міжнародних організаціях. Усі п'ять країн є членами G-20. У БРІКС представлені три ядерні держави. Росія і Китай входять до Ради Безпеки ООН як постійні члени; Бразилія, Індія та ПАР – як непостійні.

Росія та Китай – партнери в Шанхайській організації співробітництва (ШОС). Бразилія, Індія, Китай, ПАР, а також Мексика – партнери в рамках

G-5. Бразилія – учасник МЕРКОСУР, ПАР – член Африканського Союзу та Співтовариства розвитку Півдня Африки. Індія, Бразилія та ПАР давно співпрацюють у трикутнику IBSA. Однак кожна країна БРІКС має свій інтерес до співпраці у п'ятисторонньому форматі союзу.

Сьогодні можна назвати низку проблем, яким учасники групи приділяють найбільшу увагу, аби досягти консенсусу, що впливатиме на успішність БРІКС як організації нової зовнішньополітичної геометрії. Перш за все, це питання створення самого механізму нового мережевого формату, розроблення нової світової системи фінансових відносин, взаємодія у сфері охорони навколишнього середовища та зміни клімату, енергетичної безпеки, розвитку спільних модернізаційних проектів і наукових досліджень,

торгових і промислових зв'язків.

Практика показала, що організації нової зовнішньополітичної геометрії дають змогу формувати загальні підходи до вирішення міжнародних проблем, але вимагають чіткої послідовності в реалізації ухвалених рішень. Майбутнє БРІКС визначатиметься конкретними політичними завданнями та їх реалізацією. Завищені політичні амбіції країн-учасниць організації фатально шкідливі для БРІКС.

Нині у світовій спільноті зміцнюється усвідомлення безальтернативності колективних підходів до ключових глобальних і регіональних проблем, необхідності пошуку солідарних відповідей на загальні для всіх виклики. Ці тенденції налаштовують на прагматичну хвилю відносно майбутнього БРІКС. Однак це зовсім не виключає того, що з окремих питань учасники клубу в майбутньому, можливо, збиратимуться в таких перевірених часом форматах, як підтверджений реальною дипломатичною практикою мережевий ІБПА тощо.

Показовий вплив на міжнародне життя БРІКС можна було спостерігати під час 4-го саміту, що пройшов у квітні 2012 р. в Індії. Країни ухвалили спільну Декларацію, у якій, зокрема, закликали до негайного припинення насильства та порушень прав людини в Сирії. Лідери країн-учасниць підтримали місію спецпредставника ООН і Ліги Арабських країн К. Аннана, який запропонував план урегулювання ситуації в Сирії, і наполягали на вирішенні конфлікту шляхом «широкого національного діалогу по різних лініях», з урахуванням «сподівань усіх шарів сирійського суспільства на основі поваги незалежності, територіальної цілісності та суверенітету Сирії».

Також у декларації було відзначено неприпустимість переростання ситуації навколо Іранської ядерної програми в конфлікт, «катастрофічні наслідки якого не відповідатимуть нічийим інтересам».

Вагомим питанням стала модернізація самого БРІКС. Учасники об'єднання як і раніше називають себе «групою економік, що розвиваються», однак поступово переходять на вищий рівень впливу. До участі в діяльності організації залучається все ширше коло органів виконавчої влади країн-учасниць, представників академічного співтовариства та підприємницьких структур.

Ще одним пунктом обговорення саміту БРІКС стало створення п'ятьма державами Банку розвитку, членами якого в майбутньому можуть стати й інші країни, що розвива-

ються. Метою є фінансування торгівлі з використанням валют п'яти країн БРІКС.

Проте основний і конкретний результат зустрічі – п'ятистороння «Генеральна угода про загальний порядок відкриття кредитних ліній у національних валютах БРІКС». Угоду мали намір підписати ще рік тому на попередньому саміті в китайському Сан'є, що дало б банкам «п'ятірки» можливість фінансувати один одного та спільні проекти в національних валютах, а країнам БРІКС – зміцнити статус своїх валют.

Що стосується розширення альянсу, то на саміті в Делі обговорення приєднання інших країн не відбулося. Однак у недалекому майбутньому аналітики прогнозують входження до складу БРІКС, крім Індонезії, ще й Аргентини та Ірану. За домовленістю сторін, наступний саміт країн-членів БРІКС відбудеться через рік у Південно-Африканській Республіці.

Основною темою цього річного 5-го саміту, що відбувся 26-27 березня у м. Дурбан (Південно-Африканська Республіка) була: «БРІКС і Африка – партнерство задля розвитку, інтеграції та індустріалізації». У ньому взяли участь Президент Федеративної Республіки Бразилія Ділма Руссеф, Президент Китайської Народної Республіки Сі Цзиньпін, Президент ПАР Джейкоб Зума, Президент Російської Федерації Володимир Путін і Прем'єр-міністр Республіки Індія Манмохан Сінгх.

Напередодні в рамках підготовки до саміту відбулися 5-й Академічний і

Діловий форуми. Основним здобутком роботи першого, окрім визначення реальних власних спроможностей країн БРІКС і механізмів поліпшення міжнаціональної взаємодії, стала рекомендація започаткувати Раду інтелектуальних рішень (Think Tanks Council), пріоритетною діяльністю якої буде пошук найкращих інновацій і спільних ефективних шляхів їх імплементації.

Участь у бізнес-форумі взяли понад 900 представників ділової еліти країн-учасниць. Основна увага була приділена новим багатостороннім бізнес-проектам. Метою дискусій став пошук рішень, здатних зберегти та прискорити як внутрішній, у рамках об'єднання, так і загальний глобальний розвиток, стимулювати приплив капіталів у реальний сектор економіки, підвищити рівень зайнятості населення. Усі країни БРІКС приречені шукати альтернативні напрями економічного розвитку та диверсифікувати свою зовнішньо-економічну орієнтацію. Учасники форуму підтвердили важливу роль державних компаній у розширенні міжнародних економічних зв'язків, а також закликали державні органи надавати підтримку малим і середнім підприємствам, які роблять значний внесок у розбудову міжнародних економічних зв'язків.

Форум підтвердив підтримку порядку денного «Групи двадцятки», спрямованого на забезпечення глобальної економічної стабільності, та заявив про підтримку Росії як головної цього року країни у БРІКС. Учасники засідан-

ня також дійшли висновку про доцільність трансформації об'єднання в повноформатний механізм стратегічної взаємодії.

За рекомендацією Бізнес-форуму було засновано Відкриту робочу групу з цілей сталого розвитку (SDGs) відповідно до цілей Конференції ООН щодо сталого розвитку (Rio+20). На думку учасників, у майбутньому співголови Бізнес-форуму повинні отримати більше повноважень, а відтак нести більшу відповідальність за імплементацію його рішень. За підсумками цього засідання було підписано багатосторонню Угоду про співфінансування співробітництва у сфері зеленої економіки.

Міністри закордонних справ країн-учасниць обмінялися думками щодо регіональних і міжнародних проблем, у тому числі, ситуації на Близькому Сході. Міністри підтвердили, що країни БРІКС традиційно мають спільні позиції, а об'єднання не розглядається як геополітичний конкурент західних держав або їхніх організацій і є відкритим для дискусій з усіма зацікавленими сторонами.

Учасники Фінансового форуму обговорили, зокрема, виконання Генеральної домовленості про створення кредитних ліній у місцевій валюті в рамках механізму міжбанківського співробітництва БРІКС і Багатосторонньої угоди про підтвердження акредитивів між експортно-імпортними банками та банками розвитку держав-учасниць об'єднання.

Окремо порушувалося питання про заснування автономного механізму відстеження ризиків у торгівлі та розвитку механізмів страхування і перестрахування.

Учасники визнали доцільною практику проведення спільних засідань міністрів фінансів і керуючих центральними банками поза межами порядку денного нарад Міжнародного валютного фонду, Світового банку та «Групи двадцятки», а також проведення засідань повноважних представників з окремих питань, представників міністерств і спеціалізованих державних установ, як окремо, так і під час проведення низки міжнародних заходів, і доцільність ширшого залучення до цієї роботи

дипломатичних представництв.

Згідно з рішенням попереднього саміту БРІКС міністри фінансів п'яти країн у березні 2012 р. почали опрацьовувати техніко-економічне обґрунтування створення Банку розвитку (New Development Bank) з метою мобілізації ресурсів для фінансування інфраструктурних проектів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку в країнах БРІКС, а також інших країнах, що розвиваються. Банк повинен доповнити зусилля міжнародних і регіональних фінансових інституцій, покликаних сприяти глобальному розвитку, а також збільшенню обсягів торгівлі між країнами об'єднання та прямому обмінові національними валютами.

Із червня 2012 р. триває робота над створенням Антикризисового фонду БРІКС (Contingent Reserve Arrangement, CRA) як мережі фінансової безпеки в рамках п'яти країн цього об'єднання. За підсумками роботи було встановлено, що CRA матиме позитивний ефект тільки в разі короткостро-

кової нестачі ліквідності, а відтак сприятиме зміцненню світової фінансової мережі та доповнить наявні міжнародні інструменти як ще одна лінія захисту. Учасники саміту БРІКС налаштовані заснувати CRA з початковим капіталом у 100 млрд. дол. (які повинні бути не бюджетними внесками, а ресурсами, зарезервованими Центральними банками за аналогією з Міжнародним валютним фондом). Орієнтовно, частки засновників Банку розвитку БРІКС розподіляться таким чином: близько 41 млрд. дол. – Китай, 18 млрд. дол. – усі країни, за винятком ПАР, яка надасть 5 млрд. доларів.

Учасники об'єднання повинні забезпечити здійснення перших суттєвих національних внесків з метою надійного та ефективного фінансування країн БРІКС. Разом з цим, під час саміту не вдалося дійти згоди щодо конкретних сум, які мають бути передані Банку, принципів розподілу коштів, механізмів ухвалення рішень і місця, де він базуватиметься. Крім цього, досі існують розбіжності стосовно його мандата і принципів

керівництва. Подальше обговорення проблеми повинно відбутись у вересні цього року.

Експерти, у тому числі представники країн БРІКС, застерігають від надмірного оптимізму відносно подальшого економічного зростання країн об'єднання. Китайській економіці наразі загрожує перегрів, можливості Індії вважаються переоціненими, зважаючи на серйозні внутрішні інституційні проблеми, ПАР хоча і відіграє важливу роль на континенті, однак має порівняно слабку економіку та лише веде пошук свого місця в глобальному розподілі праці та ринків, а Бразилія знаходиться в географічній зоні традиційної гегемонії США, схильних до стратегічного стримування реальних і потенційних конкурентів.

Учасники саміту підписали Декларацію про створення Ділової ради БРІКС. Найближчим часом буде оголошено узгоджений список усіх членів Ділової ради (передбачається, що до її складу входитимуть по 5 представників від кожної країни). Очікується, що Головою ради буде обрано південноафрикан-

ського мільярдера Патріна Моцпе.

Держави БРІКС підтвердили свої зобов'язання стосовно надання допомоги Афганістану протягом наступного десятиріччя, а також висловили готовність збільшити протидію незаконній торгівлі з території цієї країни.

Учасники саміту рішуче засудили тероризм у всіх його формах і проявах, підкресливши, що не може бути жодного виправдання будь-яким терористичним актам. Керівники країн об'єднання висловили глибоке занепокоєння у зв'язку з погіршенням ситуації в Сирії, засудили порушення прав людини та норм міжнародного гуманітарного права в цій країні. Вони виступили проти продовження мілітаризації конфлікту та закликали до широкого політичного діалогу з метою пошуку мирного виходу з кризи та забезпечення безпечної роботи гуманітарних організацій.

Очільники країн БРІКС підтвердили право Ірану на мирне використання ядерної енергії в разі дотримання відповідних міжнародних зобов'язань, зокрема в рамках Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, і зазначили, що підтримують міжнародні рішення, у тому числі РБ ООН, спрямовані на врегулювання іранської ядерної проблеми політичними та дипломатичними засобами. Вони привітали отримання Палестиною статусу спостерігача в рамках ООН і закликали міжнародне співтовариство сприяти мирному процесові на Близькому Сході між Ізраїлем і Палестиною зі столицею в Східному Єрусалимі та кордонами між ними станом на 4 червня 1967 року.

Поза програмою саміту було проведено форум лідерів країн БРІКС і Африки у форматі діалогу за участю найвищих керівників країн БРІКС і 19 очільників країн Африканського континенту та його регіональних організацій під гаслом «Відкриваючи потенціал Африки: співробітництво БРІКС та Африки в галузі інфраструктури». Форум, що пройшов під головуванням Президента ПАР Дж. Зуми, був присвячений розвитку інфраструктури в контексті індустріалізації континенту, входження африканських країн до міжнародного ринку розподілу праці та можливості якнайбільшого врахування власних національних пріоритетів.

Учасники дискусії висловили занепокоєння у зв'язку з поширенням нестабільності в Північній Африці в зоні Сахелю та Гвінейського заливу і підтвердили центральну роль Африканського Союзу в питаннях забезпечення миру та безпеки на континенті.

Представники африканських країн висловили зацікавленість у використанні можливостей держав БРІКС для стійкого зростання своїх економік (країни на північ від Сахари продемонстрували у 2012 р. 5-відсоткове зростання), глобального реформування фінансово-економічної архітектури та підвищення її ефективності. Форум засвідчив авторитет країн БРІКС на світовій арені завдяки зростаючому внескові об'єднання у стимулювання глобального розвитку.

Лідери БРІКС привітали зусилля АС та Економічного співтовариства західноафриканських держав (ECOWAS), спрямовані на відновлення суверенітету і територіальної цілісності Малі, висловили занепокоєння погіршенням ситуації в Центрально-Африканській Республіці, нестабільністю в Демократичній Республіці Конго (ДРК). Вони закликали міжнародну спільноту продовжувати співпрацю з урядом Малі та сусідніми країнами в наданні гуманітарної допомоги. За підсумками цього форуму було підписано багатосторонню Угоду про співфінансування інфраструктурних проєктів у Африканському регіоні.

Під час саміту затверджено оновлене видання Статистичної добірки країн БРІКС, прийнято Етеквінську декларацію та План дій. Декларація дає загальну оцінку країнами БРІКС поточної політичної та економічної ситуації у світі та віддзеркалює їхні загальні підходи до найбільш актуальних питань багатосторонньої співпраці. Цю декларацію передбачається передати Генеральному секретарю ООН.

План дій є органічним продовженням попереднього Делійського та передбачає, серед іншого, розвиток нових сфер співпраці, зокрема, посилення публічної дипломатії, заходи з антикорупційної діяльності, сприяння міжнародній взаємодії між державними підприємствами, обмін досвідом між установами, відповідальними за обіг наркотиків, заснування віртуального Секретаріату БРІКС, започаткування діалогу з

питань молодіжної політики, туризму, раціонального збереження енергії та спорту.

Погоджено, що наступний, 6-й саміт БРІКС відбудеться у 2014 р. в Бразилії.

Результати саміту дали змогу підвищити рівень міжнародної співпраці в боротьбі з незаконним обігом і виробництвом наркотиків, протидії загрозам терористичного, кримінального та воєнного характеру, а також у кіберпросторі.

БРІКС продемонструвало спроможність виступити платформою для діалогу та співпраці між країнами, у яких мешкає близько 43% населення Землі. Новими елементами саміту стали проведення регіонального форуму та звернення до об'єднання держав, що не входять до нього (26 березня Президент Сирії Б. Асад направив учасникам саміту лист із закликом допомогти припинити війну в Сирії). Така практика має посилити економічний і політичний вплив держав БРІКС, насамперед, ПАР на кон-

тинент, а також сприятиме активізації двостороннього співробітництва БРІКС із країнами Африки. У разі позитивних результатів практика залучення країн регіону до самітів об'єднання може стати постійною.

Саміт сприяв поступовому трансформуванню БРІКС із діалогового формату, який координує позиції з широкого, але обмеженого кола питань, у повномасштабний механізм стратегічної взаємодії, що дасть змогу спільно шукати шляхи вирішення ключових проблеми світової політики.

Відсутність розбіжностей у ході саміту та низка прийнятих рішень і підписаних документів довели його успішність. Саміт у Дурбані може стати переломним у контексті трансформації об'єднання. Поява Секретаріату, Банку розвитку, а згодом – спеціального Антикризисового фонду та Банку міжнародних розрахунків сприятиме посиленню впливу БРІКС у світі.

Президент ПАР Дж. Зума не мав змоги

оголосити конкретні деталі щодо створення Банку розвитку, оскільки це був перший саміт на африканській землі. Через відсутність домовленостей не був сформульований конкретний план дій і новоствореної Ділової ради.

На нашу думку, БРІКС має приділяти більше часу практичним крокам. Саміт не зміг продемонструвати світові, що об'єднання означає бізнес. Створення банку не є головним пріоритетом у дискусії лідерів. Основне завдання групи, як на короткострокову, так і довгострокову перспективу, – визначитися з напрямком руху. Ніхто не очікує, що БРІКС швидко перетвориться на нову світову фінансову та економічну потугу. Однак п'ять років цілком достатньо для того, щоб вибудувати конкретні плани та шляхи їх реалізації.

Саміт країн БРІКС залишає за собою право сприяти вирішенню пріоритетних економічних питань. При цьому ПАР відкрито демонструє владу, щоб наблизити БРІКС уперше за історію існування до

країн усієї Африки.

У цілому ж, на нашу думку, саміт був своєрідним протокольним заходом, результатом якого стало підписання Спільної декларації. У реальному вимірі часу був присвячений двостороннім зустрічам, тобто просуванню інтересів кожної з країн БРІКС, але не ухваленню спільних стратегічних рішень. Так, К. Грант-Макокері пояснює це тим, що об'єднання знаходиться на стадії так званого «honeymoon or «getting to know you».

При цьому в порівнянні з такою групою, як «G-20», БРІКС є об'єднанням досить наполегливим у своїх задумах.

Саміт БРІКС підтвердив роль Південної Африки, що позиціонує себе «воротами в Африку» і відкриває для інших членів групи доступ на ринки Африканських країн. Однак ні Китай, ні Індія, ні Бразилія не потребують посередницької допомоги ПАР у виході на вказані ринки. Цю нішу можуть використувати інші країни, що розвиваються.

Офіційні кола ПАР заявляють, що намагаються достукатися до всього континенту через запропонований БРІКС Банк розвитку, який, на відміну від інших міжнародних фінан-

сових установ, матиме кошти. І цільова спрямованість цих коштів – інфраструктурні проекти. Не має сумнівів у тому, що участь Африки в саміті була корисною з точки зору налагодження дружби з «гігантами». Можливо, їх економічний розвиток відстає від бажаного, але є набагато кращим, ніж у західних країнах світу. Проте знову ж таки залишається нез'ясованим питання: «Who is leading the Africa agenda?»

Деякі аналітики зі скептицизмом оцінюють спроможність «п'ятірки» ухвалювати спільні рішення. Таку думку поділяє старший аналітик південноафриканського банку «Стандартбанк» Т. Віллерс. Це підтверджує і те, що хоча на зустрічі в Дурбані проєкт створення Банку розвитку здобув підтримку, однак просунувся вперед не далеко. При цьому досі немає ясності, як формуватимуться активи банку – кожна країна вноситиме рівну частку чи внесок визначатиметься відсотком від ВВП тощо.

Лідери БРІКС повинні залишатися реалістами в тому, що стосується розуміння меж своєї співпраці. Ця невизначеність, на нашу думку, не в останню чергу пов'язана з різним економічним потенціалом

кожної з країн. Китайська економіка, наприклад, у п'ять разів більша російської та у 20 разів перевищує розміри економіки ПАР.

Країни БРІКС повинні також довести свою здатність виступати єдиним фронтом у питаннях глобального економічного управління. Не можна забувати й про внутрішні суперечності між цими державами, яких, на нашу думку, немало. Бразилія, Росія і ПАР – це країни, що експортують ресурси, тоді як Китай та Індія їх імпортують. Крім цього, у Китаю та Індії є прикордонні суперечки, а Москва і Пекін конкурують, борючись за вплив у Центральній Азії.

Було б помилкою вважати саміт у Дурбані провалом, зважаючи на створення механізму валютного резерву в 100 млрд. доларів.

Роздуми та плани БРІКС зцементувати фінансові зв'язки допоможуть формалізувати економічні відносини, які до цього часу демонстрували значною мірою дипломатичний підхід. Цю думку

також поділяє М. Дубе, старший науковець Південноафриканського інституту міжнародних відносин.

Література:

1. "The BRICS and the New World Order: A Beginner's Guide" at www.gegafrica.org
2. "BRICS agreed to create \$100 by contingency fund" by (PTI) Press Trust of India at "The Economic Times" 27.03.2013
3. "Unpacking South Africa's BRICS in Africa equation". Edited by: South African Institute of International Affairs (SAIIA) at www.saiia.org.za
4. Public seminar addressed by Mr. Moeletsi Mbeki on "South Africa – The way forward" by SAIIA East London Branch at www.saiia.org.za
5. "Вплив БРІКС на світову економіку надалі зростатиме". Інтерв'ю Надзвичайного і Повноважного Посла ПАР в Російській Федерації Мандісі Мнахлуа «Голосу столиці» newsradio.com.ua від 25.03.2013
6. БРІКС: стратегія блоку "Логіка розширення співробітництва між країнами БРІКС підштовхує їх до взаємодії в блоковому форматі". newsradio.com.ua від 29.03.2013

**Київ – Преторія – Київ
(2007-2013)**

АННОТАЦІЯ

Авторы анализируют деятельность объединения стран БРИКС, перспективы его политического и экономического влияния в мире. В статье исследуются этапы развития этой организации, начиная с первых лет ее образования. Саммит в Дурбане, по убеждению авторов, может стать переломным в контексте трансформации объединения, а появление Секретариата, Банка развития, а впоследствии – специального Антикризисного фонда и Банка международных расчетов будет способствовать усилению влияния БРИКС в мире.

Ключевые слова: БРИКС, «Группа двадцати», финансовая система, Шанхайская организация сотрудничества, Совет интеллектуальных решений, экономическое развитие.

АНОТАЦІЯ

Автори аналізують діяльність об'єднання країн БРІКС, перспективи його політичного та економічного впливу у світі. У статті досліджуються етапи розвитку цієї організації, починаючи із перших років її утворення. Саміт у Дурбані, на переконання авторів, може стати переламним у контексті трансформації об'єднання, а поява Секретаріату, Банку розвитку, а згодом – спеціального Антикризового фонду та Банку міжнародних розрахунків сприятиме посиленню впливу БРІКС у світі.

Ключові слова: БРІКС, «Група двадцяти», фінансова система, Шанхайська організація співробітництва, Рада інтелектуальних рішень, економічний розвиток.

«Гарячі» сполохи «холодної» війни

(до 60-ї річниці завершення Корейського конфлікту 1950-1953 років)

УДК 94:327

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний
Посланник України,
кандидат фізико-
математичних наук

У світі 27 липня 2013 р. відзначено 60-річчя завершення однієї з найкровопролитніших воєн в історії людства, що стала першим і найбільш потужним «гарячим» сполохом війни «холодної», – Корейської війни 1950-1953 років, що за кількістю жертв (до 4,5 млн. загиблих) у світовому сумнозвісному кривавому рейтингу посідає третє місце, поступившись лише Другій і Першій світовим війнам. Однак за ступенем історичної дослідженості, масмедійної «розкрученості» та присутності у світовому інформаційному просторі вона значно поступається своїм жахливим попередникам. Навіть сьогодні Корейську війну часто називають «загадковою», «забутою», «великою обмеженою», «невідомою» війною, оскільки й досі багато архівних документів, як у США і Росії, так і в обох корейських державах і Китаї ще

потребують свого дослідження, а деякі з них усе ще мають гриф таємності.

Останні 10-15 років, насамперед у фундаментальних дослідженнях російських науковців А. Торкунова, А. Орлова, В. Гаврилова, І. Попова, С. Лавренова, В. Богданова та інших, були проаналізовані розсекречені документи з архівів колишнього СРСР, що проливають світло на події Корейської війни з позиції країн, які виступали на боці Північної Кореї. Зокрема вони стосуються головних причин конфлікту та мотивації країн-учасниць, розгортання воєнних дій, індивідуального внеску великих держав, насамперед, США, СРСР і Китаю. До оприлюднення зазначених матеріалів історія Корейського конфлікту писалася головним чином американськими та західними дослідниками на основі більш відкритих архівів США, тому, очевидно, деяким із них бракувало всебічності та об'єктивності.

В історичних дослідженнях цієї «загадкової» війни часто використовують прислівник «уперше»: уперше під час воєнних дій американськими військами був застосований напад, уперше для транспортування поранених і вантажів з поля бою використовувались американські гелікоптери (авіаконструктор Ігоря Сікорського), уперше в історії світової авіації в повітряному бою брали участь реак-

Summary

The article dedicated to 60-th Anniversary of the completion of the Korean war of 1950-1953. The political situation in North-East Asia after the Second World War, the main reasons and steps of development of the Korean conflict, the role of Great powers as well as two Korean states are considered. The long term consequences of the conflict and its influence on the modern security situation in the region are analyzed.

тивні винищувачі (причому з обох сторін: радянські МіГ-15 та американські В-80, В-84, В-86 («Сейбр»). Разом з тим, уперше була здійснена спроба сформувати та застосувати колективні миротворчі механізми ООН з урегулювання збройних конфліктів (примусування до миру), яка, на жаль, призвела лише до повномасштабної участі у воєнних діях колективних миротворчих сил, що представляли принаймні 16 держав-членів ООН, на боці однієї з протиборчих сторін конфлікту та, відповідно, до численних людських жертв країн-учасниць.

Корейська війна не досягла головної мети – об'єднання країни, завдала колосальних економічних збитків, призвела до загибелі мільйонів мирних жителів, знищила багато безцінних історичних і культурних пам'яток Корейської цивілізації. Її головним регіональним наслідком стало історичне закріплення ідеологічного та політичного розділення Корейського півострова на дві окремі держави, що згодом у контексті розвитку світових процесів, пов'язаних із «холодною» війною, трансформувалися у дві діаметральні протилежності – ідеологічні, політичні, соці-

альні та економічні. Окремі прояви цього вражають своєю нереалістичністю.

Так, у травні цього року в книгарнях України з'явилося російське видання нового міжнародного політичного бестселера відомого американського журналіста, провідного кореспондента газети «Вашингтон пост» Б. Хардена «Втеча з табору смерті». Уперше опублікована у 2012 р., ця документальна книга перекладена 20 мовами світу. Події, описані в ній, шокують будь-яку нормальну людину нереальністю насправді реальних і правдивих подій, що відбулися з молодим корейцем, який народився і перші 23 роки життя провів у найсуворішому концентраційному таборі на нашій планеті – таборі №14 для політв'язнів у Північній Кореї. Через цілком реальні, але водночас фантастичні обставини він став єдиною людиною, якій вдалося втекти з цього жахливого місця та після тривалих поневірянь опинитися в Південній Кореї і США. Для сучасної людини з нормальною психікою саме життя, звичай та порядки в описаному «таборі смерті» є «антижиттям» (часто гіршим, аніж смерть) в «антисвіті», з його антагонізмом стосовно нашого,

далеко не досконалого, але все ж демократичного світу вільних людей.

Постає запитання: яким чином в одному й тому самому національному середовищі, у рамках однієї цивілізації, єдиного народу, з багатющою тисячорічною історією, розділеного Другою світовою війною ідеологічно та політично по 38-й паралелі, в одному регіоні – Північно-Східній Азії, на одному – Корейському півострові могли статися такі глибокі трансформації, що перетворили колись єдину цивілізацію, єдину націю, єдиний «корейський світ» на два антиподи. Аж до сьогодні ліберально-демократична Південна Корея, що успішно розвивається (11-та економіка планети), протистойть Північній Кореї з її гіпертрофованим кульгом особи, крайньою економічною відсталістю, нестримною мілітаризацією, бідним, напівголодним та ідеологічно зомбованим населенням.

Точкою відліку процесів розколу та початку «розбігання антисвітів» є саме Корейська війна, що стала першим найпотужнішим «гарячим» сплеском початку «холодної» війни, 60-річний ювілей закінчення якої було відзначено 27 липня цього року. Проте розділення двох Кореї розпочалося п'ятьма роками раніше, коли

в серпні 1948 р. в американській зоні окупації Корейського півострова було проголошено створення Республіки Корея (РК), президентом якої став американський ставленик Лі Син Ман, а у вересні того ж року в радянській зоні створено Корейську Народно-

Демократичну Республіку (КНДР) на чолі з керівником компартії, колишнім командиром партизанського загону в Маньчжурії та капітаном Радянської Армії Кім Ір Сенем.

До кінця 1948 р. з Північної Кореї було виведено радянські війська, а в червні 1949 р. з іншої частини півострова – війська США, при цьому обидві корейські держави мріяли про силове об'єднання країни, кожна під своєю юрисдикцією. Із серпня 1949 р. Кім Ір Сен розпочав планомірну «обробку» Й. Сталіна, умовляючи його підтримати воєнну операцію північно-корейців. Однак обережний Сталін, у принципі підтримуючи ідею поширення радянського контролю на весь Корейський півострів, побоювався втягування в повномасштабне воєнне протистояння із США на Далекому Сході. Обережність проявляв і керівник комуністичного Китаю Мао Цзе Дун, готовий у принципі надати воєнну підтримку «Півночі», проте зайнятий воєнними діями проти армії Чан Кай Ши, формуванням власної держави – КНР, плекаючи надії на звільнення Тайваню.

До весни 1950 р. геополітична ситуація змінилася: 1 жовтня 1949 р. було створено КНР, а США не включи-

ли Корейський півострів до свого «оборонного периметра». На початку 1950 р., визначаючи далекосхідну політику США, держсекретар цієї країни Д. Ачесон заявив про доцільність відступу з Азійського континенту та побудови оборонної лінії уздовж ланцюга Тихоокеанських островів. Ураховуючи ці, а також деякі інші обставини, Сталін піддався на вмовляння Кім Ір Сена, який обіцяв за два тижні, максимум за два місяці здійснити об'єднання і дав згоду на розроблення радянськими військовими радниками плану наступальної операції. При цьому прямої участі радянських військ не передбачалося, а лише таємна підтримка шляхом надіювання військових радників, радянської військової авіації, широкомасштабного постачання озброєння, тилового, матеріального, транспортного та фінансового забезпечення. Останнє слово залишалося за Мао Цзе Дуном, оскільки основний розрахунок було зроблено на участь мільйонної армії китайських «добровольців». До останнього моменту радянський керівник вагався стосовно доцільності проведення операції й остаточно «благословив» Кім Ір Сена лише після того, як той заручився підтримкою КНР.

Воєнне вторгнення підрозділів «Півночі» до Південної Кореї розпочалося 25 червня 1950 р., через три дні армія КНДР захопила столицю Сеул, а вже до вересня під контролем РК залишався лише південно-східний край Корейського півострова. Наслідком кривавих подій перших днів війни було створення Командування військ ООН у Кореї – безпрецедентний в історії цієї організації випадок, що

став наслідком низки «прорахунків» радянського та китайського керівництва, один із яких – бойкот засідань Ради Безпеки ООН (РБ) радянськими представниками на знак протесту проти відмови країн Заходу замінити в кріслі постійного члена РБ Тайвань на КНР. Таким чином, у драматичні перші дні війни СРСР не скористався правом вето під час ухвалення найважливіших рішень щодо Корейського конфлікту.

У день початку війни за ініціативи США було скликано засідання РБ, на якому ухвалено резолюцію, що засуджувала агресію проти РК. Було підтримано 27 червня другу резолюцію, що вказувала на необхідність термінових колективних заходів воєнного характеру, а третя від 7 липня надала американським (на 90%) військам статус «збройних сил ООН» із правом використання прапора цієї організації, під яким перебували військові підрозділи 16 країн (Австралія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Канада, Колумбія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, США, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Франція, Ефіопія, Південно-Африканський Союз). Головнокомандувачем військ ООН у Кореї став американський генерал Д. Маккартур. «Війська ООН» 15 вересня десантували в тилу головних сил Північної Кореї ударне армійське угруповання. Ініціатива перейшла до «південців», яким вдалося завдати відчутних втрат північнокорейським військам і 30 вересня вийти до 38-ї паралелі. Однак, звільнивши Південну Корею і тим самим виконавши резолюції РБ, «війська ООН» продо-

вжили наступ на Північ. До листопада 1950 р. армія КНДР відступила в райони, що примикають до корейсько-китайського кордону. Керівництво КНР оголосило про дозвіл китайським «добровольцям» брати участь у «визвольній боротьбі корейського народу», 26 листопада китайські та північнокорейські війська перейшли в контрнаступ. У грудні 1950 р. було звільнено всю територію КНДР, а 4 січня знову взято Сеул. Проте під ударами американсько-південнокорейських військ комуністичні війська було знову відтіснено до 38-ї паралелі. До літа 1951 р. лінія фронту стабілізувалася і майже застигла, коливаючись уздовж цієї паралелі, однак напруженість протистояння зберігалася, хоча у воєнних діях спостерігалось затишшя. У Кесоні (КНДР), розташованому на 38-й паралелі, 10 липня 1951 р. розпочалися корейсько-корейські переговори про перемир'я, проте вже 23 серпня вони були перервані та військові дії поновилися.

Основною мотивацією КНР для повномасштабної участі в Корейській війні були, звісно, інтереси власної безпеки, оскільки знищення КНДР і вихід військ США на китайський кордон створювали небезпеку американського наступу на китайську територію, оскільки Сполучені Штати все ще плекали плани встановлення контролю над материковим Китаєм шляхом активної підтримки режиму Чан Кай Ши.

У відповідь на настійливі запити урядів Китаю та КНДР керівництво СРСР таємно направило до Північно-Східного Китаю підрозділи винищувальної авіації, на основі яких 14

листопада 1950 р. було сформовано 64-й окремий винищувальний авіакорпус радянських ВПС, що включав три авіаційні, дві зенітно-артилерійські, одну авіаційно-технічну дивізію, два окремі спеціалізовані полки, а також шпиталі та інші підрозділи. З 1952 р. і до кінця війни корпус налічував 26 тис. осіб. Із появою в небі Північної Кореї радянської реактивної авіації, що воювала під виглядом китайської та південнокорейської, повітряна війна набула принципово іншого характеру. Радянські льотчики завдавали значних збитків авіації супротивника й ефективно прикривали військові об'єкти, мости, іншу інфраструктуру і наземні шляхи пересування підрозділів китайської та північно-корейської армій. За наявною інформацією, напередодні початку мирних переговорів у липні 1951 р. кількість радянських літаків МіГ-15 у регіоні не перевищувала 190, а кількість боездатних суден становила всього 42, що не завадило їм протистояти ВПС США, які налічували в Кореї до 1500 різних типів літаків стратегічної, тактичної та морської авіації. Жовтень 1951 р. став місяцем найбільш напружених повітряних боїв і, водночас, останнім періодом активного повітряного протистояння. За офіційними даними штабу 64-го корпусу, протягом 1950-1951 рр. було збито 564 літаки противника, при цьому радянські втрати становили 34 пілоти та 71 літак. Загальне співвідношення втрат – 8:1.

У 1952 р. радянським 64-им корпусом було збито 394 літаки, при втратах 172 літаки та 51 льотчик, співвідношення – 2,2:1. За сім місяців 1953 р. до кінця

воєнних дій було збито 139 американських літаків, втрачено 25 радянських льотчиків і 76 винищувачів, співвідношення – 1,9:1. Усього протягом війни радянські винищувачі збили 1097 літаків супротивника, втративши 110 радянських льотчиків і 319 літаків, ще 212 американських літаків було знищено зенітною артилерією.

Хоча СРСР офіційно й не брав участі у війні, через неї пройшли близько 40 тис. радянських військовослужбовців. Загальні втрати країни за різними даними становили від 320 до 1500 громадян.

На момент завершення воєнних дій загальна чисельність північно-корейсько-китайських підрозділів становила 1,3 млн. осіб, із них 950 тис. китайських добровольців та близько 400 тис. корейців. ВПС ООН нараховували 1595 літаків, ВМС ООН і південнокорейський флот мали 180 бойових кораблів та 120 допоміжних, десантних і транспортних суден. Усього в складі військ ООН було понад 500 тис. осіб, із них 220 тис. американських, 250 тис. південнокорейських і 35 тис. військовослужбовців інших країн. Співвідношення сил на фронтах було майже рівним.

Протягом понад 3-х десятиріч інформація про участь радянських льотчиків у

Корейській війні мала гриф таємності, і лише у 80-х роках минулого століття вона почала з'являтися в ЗМІ та офіційних документах. Як відомо, 22 радянські льотчики за участь у боях Корейської війни отримали звання Героя Радянського Союзу, із них двоє: капітан М. Сутягін і полковник Є. Пепеляєв збили найбільшу кількість літаків, відповідно – 21 і 20.

Закінченню Корейської війни значною мірою сприяли дві важливі події в країнах-головних супротивниках «холодної» війни: смерть радянського лідера Й. Сталіна 5 березня 1953 р. і прихід до влади в США в січні 1953 р. президента Д. Ейзенхауера, перемога якого на виборах у кінці 1952 р. була пов'язана з невдоволенням населення зовнішньою політикою президента Г. Трумена, великими людськими втратами в Корейській війні (157530 загиблих і поранених), а також обіцянкою нового кандидата в президенти припинити війну.

Цікаво, що, на думку деяких російських дослідників, американські політичні та військові кола хоча й знали про участь радянської авіації та зенітної артилерії у війні в Кореї, однак, як і СРСР, приховували цю інформацію від американського суспільства, боячись вимог останнього застосува-

ти санкції проти Радянського Союзу. Адже такі вимоги могли б мати непередбачувані наслідки, оскільки обидві сторони уникали розростання локального конфлікту в Кореї до рівня Світової ядерної війни.

Пізніше Г. Трумен писав у своїх мемуарах: «...Я просто не міг розпочати Третю світову війну». Водночас, виступаючи в Конгресі США Держсекретар Дж. Маршалл зазначав, що якби була відсутня небезпека втручання СРСР у цей конфлікт, атомне бомбардування військових об'єктів у Маньчжурії здійснили б невідкладно.

У результаті чергового наступу «сил ООН» «статус-кво» було відновлено, протидіючі сили, як і перед війною, зупинилися на рубежі 38-ї паралелі. Ціна ж воєнних вправ із нічийним результатом була жахливою – до 4,5 млн. людських життів. За офіційними даними КНДР, за роки війни населення країни зменшилося на 1131 тис. осіб, хоча за деякими західними джерелами цей показник на кілька мільйонів більший. З боку Південної Кореї загинуло 147 тис. солдатів і офіцерів, 709 тис. військовослужбовців було поранено, 130 тис. зникло безвісти. Втрати мирного населення Південної Кореї сягнули 245 тис., без урахування поранених і зниклих. За оцінками експертів, протягом війни американські ВПС скинули приблизно таку ж кількість авіабомб на територію Кореї, як і на Німеччину та Японію в роки Другої світової. При цьому «миротворці» ООН використовували тактику «випаленої землі», часто спрямовуючи свої атаки на цивільні об'єкти та активно застосовуючи напад, що й

призвело до таких страшних жертв серед цивільного населення.

Мирні переговори, як уже зазначалося, розпочалися в липні 1951 р., але кілька разів переривалися та супроводжувалися кровопролитними локальними боями з перемінним успіхом. Серед головних проблемних моментів були питання остаточної лінії розмежування сторін та обміну військовополоненими. За деякими даними, у полоні сил «Півдня» знаходилися 96200 корейців і 20000 китайців. На іншому боці перебувало 12000 полонених, із них 7400 південно-корейців. Сталін усіляко затягував мирні переговори, оскільки, на його думку, продовження війни на Далекому Сході відтягувало сили американців і відтерміновувало можливу дату початку Третьої світової війни в Європі, до якої ані СРСР, ані Китай не були готові. Одразу по смерті Й. Сталіна досить жорстка позиція Радянського Союзу щодо мирних переговорів кардинально змінилася. Було чітко взято курс на прискорення завершення війни, із чим радо погодились як китайці, так і північнокорейці.

Після більш ніж дворічних переговорів 27 липня 1953 р. було підписано Угоду про перемир'я, що поклало край Корейській війні, яка стала точкою відліку роздільного існування двох корейських держав. На жаль, Угода про перемир'я досі не трансформувалася в мирний договір, що юридично не ставить крапку в Корейській війні. Навпаки – за минулі 60 років сформувався цілий комплекс проблем у субрегіоні, які в цілому можна характеризувати як «корейську пробле-

му», що на сьогодні є головною загрозою регіональній безпеці в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та становить неабияку загрозу глобальній безпеці.

Серед світових регіональних конфліктів «корейська проблема» займає особливе місце, оскільки є комплексною та багатовимірною. Адже, крім питання ідеологічно та політично розділеного корейського народу, вона містить денуклеаризацію Корейського півострова та ракетну програму Північної Кореї. У світовому конфлікті, яким була Корейська війна, що вибухнув через 5 років після завершення Другої світової війни і став кривавим прологом «холодної» війни, у тій чи іншій формі брали участь близько 50 держав із 5 континентів, серед яких усі 5 постійних членів РБ ООН. «Корейська проблема» сьогодні включає глобальний, регіональний, субрегіональний і національний виміри. Глобальний полягає в тому, що вона становить загрозу режимам нерозповсюдження ядерної та іншої зброї масового ураження. Регіональний – у відсутності надійних механізмів безпеки в Східній Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також у необхідності нейтралізувати ракетно-ядерну програму Північної Кореї. Процес денуклеаризації Корейського півосто-

ва має субрегіональний характер, а питання взаємовідносин двох корейських держав та їх можливого майбутнього возз'єднання – загальнонаціональні риси.

Головним наслідком Корейської війни стало закріплення розділення корейського народу та формування двох формально незалежних корейських держав, кожна з яких ставала частиною одного з двох протидіючих військово-політичних блоків «холодної» війни. Відсутність же мирного договору про закінчення Корейської війни і на сьогодні є однією з основних перешкод повномасштабного врегулювання на півострові та формування системи колективної безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Література

1. Торкунов А.В. Загадочная война: Корейский конфликт 1950-1953 годов. - М.: РОССПЭН, 2000, 310 с.
2. Ванин Ю.В. Война в Корее 1950-1953 гг. : Взгляд через 50 лет (Материалы международной научно-теоретической конференции). М.: РОО «Первое марта», 2001, 347 с.
3. Орлов А.С., Гаврилов В.А. Тайны Корейской войны, - М.: 2003, 260 с.
4. Попов И.М., Лавренев С.Я., Богданов В.Н. Корея в огне войны (К 55-летию начала войны в Корее 1950-1953 гг.). - М.: КУЧКОВО ПОЛЕ, 2005, 543 с.
5. Харден Б. Побег из лагеря смерти.- М.: Эксмо, 2013, 320 с.

АННОТАЦІЯ

Стаття посвящена 60-й годовщине окончания Корейского конфликта 1950-1953 годов. Рассмотрены политическая ситуация в регионе Северо-Восточной Азии по окончании Второй мировой войны, главные причины и ход развития Корейского конфликта, участие в нем Великих и двух Корейских государств. Проанализированы долгосрочные последствия конфликта и его влияние на современную ситуацию безопасности в регионе.

АНОТАЦІЯ

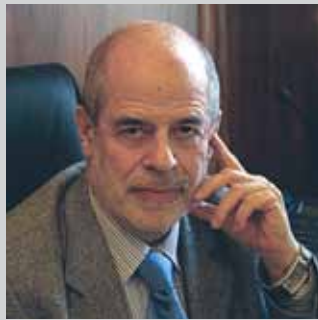
Стаття присвячена 60-й річниці завершення Корейської війни 1950-1953 років. Розглянуто політичну ситуацію в регіоні Північно-Східної Азії по завершенні Другої світової війни, головні причини та хід розвитку Корейського конфлікту, участь в ньому Великих та обох Корейських держав. Проаналізовано довготермінові наслідки конфлікту та його вплив на сучасну безпеку ситуацію в регіоні.

«В ісламі не існує поняття «секуляризація»»

УДК 94:930.85

Махатхір бін МОХАМАД, 1981-2003 – Прем'єр-міністр Малайзії. Автор моделі розвитку, яка відкидає неоліберальні принципи, завзятий критик західної економічної політики та ідеолог самовизначення мусульманського світу

Віталій НАУМКІН, член-кореспондент РАН, професор, доктор історичних наук, директор Інституту сходознавства РАН, член Групи високого рівня і посол доброї волі Альянсу цивілізацій. Нещодавно вчений взяв ґрунтовне інтерв'ю у доктора Махатхіра, уривок із якого, люб'язно наданий журналом «Росія в глобальній політиці», ми публікуємо. Повний текст бесіди виданий Інститутом сходознавства РАН

Віталій Наумкін: – Ще зовсім недавно здавалося, що основна траєкторія розвитку сучасного міжнародного співтовариства – забезпечення загального процвітання та миру. Однак світ накрила хвиля різноманітних конфліктів, у тому числі етнополітичних із застосуванням насильства. Усі нові держави прагнуть мати ядерну зброю, не вдаючись до домогтися успіхів у боротьбі з бідністю, надзвичайно багато людей не мають доступу навіть до чистої води, капіталізм і особливо його фінансові інститути вступили в період гострої кризи, посилюються екологічні проблеми. Що ж було зроблено не так?

Махатхір бін Мохамад: – Коли холодна війна закінчилася, ми очікували, що

переможець встановить такий світовий порядок, який ґрунтуватиметься на принципі миру, безпеки та демократичних формах правління. На жаль, виявилося, що переможець усе одно потребує противника, йому потрібен ворог для того, щоб підтримувати свій військовий потенціал, оскільки існує побоювання, що хтось інший може зайняти місце протиборчої сторони в рамках нового витка холодної війни. І цього разу в якості такого «когось іншого» було обрано мусульман. Звичайно, мусульман багато, але все ж вони дуже слабкі та занадто розрізнені. Однак необхідно мати ворога для того, щоб мобілізувати людські маси та здійснювати певні дії.

Summary

The West thinks that by talking about human rights can not interfere in the internal affairs of other countries. But these problems - their own invention, which is a not - existing values. And until now they did not have current relevance and validity.

Keywords: cold war, Muslims, capitalism, Afghanistan, Malaysia's model, the Koran.

Віталій Наумкін: – Ісламський світ стає все більш впливовою силою у світовій політиці...

Махатхір бін Мохамад: – Мусульмани самі по собі надзвичайно дезорганізовані. Ісламський світ поділяється приблизно на 60 держав, які постійно наступають одна одній на «улюблені мозолі». Деякі з них дотримуються проамериканських поглядів, а деякі антиамериканських. Однак Ізраїль щоразу знаходить спосіб скористатися протиріччями між мусульманами, а особливо між арабами, і послабити їх єдність.

Мусульман ще відрізняє те, що вони вкрай слабкі у військовому відношенні – адже зараз уже не існує Османської імперії. Вони користуються технологіями, запозиченими у інших, а це робить їх ще більш уразливими, попри значну чисельну перевагу. Країни, які зазнали окупації, майже всі без винятку – ісламські держави. Мусульманські громади відчувають утиск. Наприклад, у республіці М'янма. У багатьох країнах, де мусульманське населення становить етнічну меншість, воно піддається дискримінації, і нічого не може з цим вдіяти, оскільки є занадто слабким і роз'єднаним. Навіть якщо розглянемо палестинський рух, то побачимо, що є ісламські країни, які нада-

ють підтримку палестинцям, однак є навіть деякі арабські держави, які насправді допомагають Ізраїлю в його боротьбі проти палестинців.

Віталій Наумкін: – Але Захід, у тому числі Сполучені Штати, у 2011-2012 рр. підтримав протестні рухи в арабському світі, у результаті яких у багатьох державах прийшли до влади ісламістські партії.

Махатхір бін Мохамад: – США надали підтримку повстанням у арабських країнах з тієї причини, що визнали їх слушною нагодою здійснити зміну режиму в цих державах. Вони хотіли б провести на ключові посади своїх кандидатів. Однак лідируючі позиції в цих повстаннях утримують переважно ісламісти, оскільки саме вони відчують себе гнобленими. У тих країнах, де відбулися масові повстання, сформовано ісламські режими. Вони не мають наміру підтримувати дружні відносини із Заходом. Навпаки, хочуть звільнитися від його впливу. І конфлікт між ними триватиме почасти через те, що всередині своєї країни ісламістським силам, що здобули перемогу, протистоять інші сили, які хочуть мати іншу форму правління. Поряд із цим американці намагатимуться дестабілізувати арабські країни, сподіваючись, що в якійсь із

них з'явиться, нарешті, про-західний лідер. Однак цього не відбудеться в найближчій перспективі. А якщо й станеться, то вже точно дуже не скоро. Таким чином, взаємини між мусульманами та Заходом не поліпшаться, оскільки перші нині ясно усвідомлюють, що Захід створив цю проблему, Захід намагається маніпулювати нами, а оскільки нам це зовсім не подобається, то й наші відносини не можуть покращитися.

Віталій Наумкін: – Нині наші арабські друзі займаються пошуком моделей, які вони змогли б узяти на озброєння. Дехто говорить про турецьку модель, інші згадують Малайзію та Індонезію як приклади демократичних держав, що досягли економічного процвітання. Чи існує таке явище, як малайзійська модель і чи можуть нею скористатися арабські держави?

Махатхір бін Мохамад: – Я розмовляв із єгиптянами, зустрічався з іншими арабськими представниками, говорив їм: «Щоб бути демократичними, вам треба навчитися програвати і приймати свою поразку. Якщо ви берете участь у виборчій кампанії тільки для того, щоб виграти, ніякої демократії не буде. А якщо переможцем виявиться хтось інший, а ви захочете підірвати його сили..., повалити його?.. Ви теж не зможете перемогти. Адже в цьому разі у вашій країні не буде стабільності. Тому готовність до втрат і поразки – дуже важливий компонент будь-якої демократії. Причина перемоги демократії на Заході – це те, що переможений визнає свою поразку.

Наприклад, Альберт Гор міг би виграти президентську виборчу кампанію у

Джорджа Буша, однак не виграв і визнав свою поразку. В арабських країнах спостерігаємо перманентне бажання правителів залишатися при владі до кінця віку, незалежно від того, переможці вони чи програли на виборах. А ось у Малайзії інша модель. Ми поступилися п'ятьма штатами опозиції, але це відбулося в результаті чесних виборів. Це дуже важливо для нашої демократії. В іншому разі нам довелося б обманювати виборців у процесі виборів.

Віталій Наумкін: – Одночасно з підвищенням своєї ваги у світі ісламські держави переживають період озлоблення міжрелігійних протиріч, що переростають деколи в прямі насильницькі зіткнення. Ворожнеча між сунітами та шіїтами, салафітами та прихильниками суфізму тощо стала елементом повсякденного життя багатьох співтовариств. Окремі проповідники самочинно привласнюють собі право виступати від імені ісламу. Ситуацію роблять ще більш напруженою непрості відносини між мусульманською більшістю і християнською меншістю в низці держав, наприклад на Близькому Сході. Крім того, можна бачити ускладнення відносин між прихильниками релігійної держави та поборниками світської, секулярної моделі, що затвердилася в низці країн. Як можна подолати згубні для розвитку ісламських держав чвари? Чи є шанс домогтися торжества релігійної толерантності?

Махатхір бін Мохамад: – У Малайзії ми всі толерантні. Толерантні до релігії, яку сповідують люди, а також до їх етнічної приналежності. Можна було б очікувати,

що люди будуть налаштовані агресивно один до одного. Однак нам вдалося знайти спосіб працювати разом, об'єднавши зусилля, і меншість згодна з тим, що коли ми вдаємося до використання своїх повноважень, вона повинна підкоритися волі більшості, натомість більшість, зі свого боку, потребує підтримки меншості та повинна стежити за її добробутом. Унаслідок того, що ми дивимося на ці речі в дусі толерантності, нам вдалося зберегти мир і стабільність з часу здобуття незалежності. Тому можемо вдосконалювати та розвивати нашу систему, а також реалізовувати демократичні свободи таким чином, щоб домагатися зміни уряду без будь-якої революції. Усе, що для цього необхідно, – провести всенародне голосування. Таке розуміння поки що не сформувалося в нових демократичних ісламських державах, оскільки до цього там панували авторитарні режими. Потрібен переворот у свідомості певних людей. І цьому доведеться ще довго вчитися.

Розбіжності в поглядах між мусульманами, включаючи салафітів, ваххабітів, сунітів, шіїтів та інших, ґрунтуються на віровченнях і різних тлумаченнях Священного писання, прийнятих різними релігійними вченими. Але існує один-єдиний іслам. І цей єдиний іслам виникає з Корану. Якщо звернетеся до Корану, то у вас жодних проблем не виникне, але якщо звернетеся до вашого конкретного наставника або імама, то переконаєтеся, що інший імам може бути неправий. Тобто зараз наставники окремих сект мають звичай ставати надто фанатичними щодо своїх

власних релігійних переконань, вважаючи, що інші мусульмани недостатньо освічені для того, щоб вважатися істинними мусульманами, і їх послідовники ворогують один з одним.

Нам пощастило – усі малайзійці є мусульманами-сунітами, послідовниками імама аш-Шафії. Однак тепер уже політики намагаються використовувати іслам для засудження інших за те, що вони нібито не є істинними мусульманами. І це стало спричиняти конфлікти навіть у Малайзії. Однак ми все-таки в змозі впоратися з такою проблемою, оскільки розуміємо, що деякі люди неправильно трактують положення нашої релігії. У співтовариствах, де мусульмани проявляють фанатизм щодо своїх сект, завжди будуть відбуватися зіткнення, прояви ворожості на релігійному ґрунті, що несумісно з демократією та толерантністю.

Віталій Наумкін: – Багато інтелектуалів та аналітиків намагаються осмислити події так званої арабської весни, що несподівано потрясла порядок, який існував десятиріччями. Одні намагаються привести коріння всіх протестних рухів, революцій, переворотів до одного знаменника, інші підкреслюють їх специфіку в кожній країні. Одні вважають, що вони викликані виключно внутрішніми причинами, інші вбачають у них (у всякому разі, в частині країн) роль зовнішніх сил. Одні стверджують, що це явище виключно регіонального формату, особливо часто такі твердження чути в Тунісі та Єгипті, де народні маси виступають із закликами до рівності, поваги принципів людської гіднос-

ті та повномасштабної участі в політичному процесі. Інші – що в цьому явищі закладені ознаки, які свідчать про його глобальне значення. Одні говорять про «революції Фейсбука», вважаючи, що сучасні інформаційні технології відіграють основну роль у мобілізації населення, інші акцентують увагу на значенні традиційних інструментів, зокрема використанні мечетей і проповідей.

Махатхір бін Мохамад: – Усе, що відбувається, не може пояснюватися однією-єдиною причиною. Так, люди не відчували себе щасливими. У минулому вони не могли спілкуватися між собою. А зараз вони можуть спілкуватися не тільки в мечетях, а й через Інтернет, який багато в чому полегшив людське спілкування, і приймати когонебудь у ньому дуже важко. У мечеті, якщо ви виступаєте із закликом, вас можуть заарештувати, і якщо проголошуєте звернення біля виходу, теж можуть заарештувати. У цьому зв'язку можливість підтримувати спілкування, залишаючись непоміченим, дуже важлива, і така можливість зіграла найголовнішу роль у згаданих подіях.

Основною причиною арабського пробудження було те, що люди відчували себе вкрай пригніченими і нещасними. У них не було ні роботи, ні доходів, ні засобів до існування. Люди, які отримали університетську освіту, змушені були продавати овочі на ринку. Ці обставини є дуже поширеними причинами, що породжують у людині почуття незадоволеності, і якщо ступінь невдоволення сягає критичної позначки, це може призвести до вибухонебезпечної ситуації.

Віталій Наумкін: – Останнім часом різко загострилися протиріччя між двома типами міжнародних акторів. Одні є прихильниками принципу національного суверенітету держав, що лежить в основі Вестфальської системи, невтручання в їхні внутрішні справи, опори на міжнародні правові норми й інститути. Інші протиставляють цьому концепцію «гуманітарної інтервенції». Вона допускає зовнішнє втручання, у тому числі в рамках «відповідальності за захист». Яка Ваша думка з цього приводу?

Махатхір бін Мохамад: – Коли західні держави втратили свій імперський статус, вони позбулися права здійснювати втручання у внутрішні справи інших країн і якийсь час поважали наше право на суверенітет і не втручалися в наші справи. Однак потім сталося так, що вони втратили певні можливості, які з'явилися в інших країнах. І тоді їм знадобилося отримати до них доступ, розширити свої ринки збуту. А зробити це вони можуть за однієї умови – якщо виявлять слабкі місця в тих країнах, які нещодавно здобули незалежність.

Після цього вони стали загострювати увагу на питанні прав людини. Ці проблеми – їх власний винахід, що представляє собою цінності, які не існували раніше. І досі вони не мали нинішньої значущості та вагомості. А тепер Захід думає, що, розмірковуючи про права людини, може втручатися у внутрішні справи інших країн. Маю все ж зазначити стосовно цього, що в окремих випадках таке втручання може бути виправданим. Наприклад, у Камбоджі уряд зни-

щив величезну кількість своїх громадян. Це могло б стати приводом для іноземної інтервенції, але тільки на основі однозначного міжнародного мандата, схваленого, скажімо, Радою Безпеки ООН. Якщо будь-яка окремо взята держава одноосібно присвоїть право прийняття таких рішень навіть під знаком допомоги «пригнобленому народу», то це буде протизаконно. Якщо це дозволити, то на Землі ніколи не буде миру.

Віталій Наумкін: – Жінки відіграють важливу роль у сучасних суспільствах, а гендерна рівність стала універсальною цінністю. Уже ніхто не може відкрито стверджувати, що жінка в чомусь поступається чоловікові або не спроможна домагатися такого ж успіху, як чоловік, у багатьох сферах діяльності. Однак в окремих державах ісламського світу існують порядки, що сприймаються за їх межами як дискримінація жінок. Можливо, справа в інерції тих родоплемінних інститутів і норм, які існували в цих країнах до ісламу?

Махатхір бін Мохамад: – Трактуючи іслам різними людьми є причиною виникнення численних проблем. Якщо звернутися до основоположних принципів віровчення, фундаментальних основ, викладених у Корані, ви не знайдете там жодного положення, яке наказувало б жінкам закривати обличчя та ховати тіло під безформним одягом або не дозволяло жінкам брати участь у певних видах діяльності.

Я часто ставив собі питання – як ми повинні ставитися до жінок у Малайзії? І щоразу відповідав на нього, пам'ятаючи, що ми – невелика держава. Нам необхід-

но мобілізувати зусилля всієї країни. Якщо виключимо жінок із цього числа, то викреслимо половину нашої власної сили. Жінки здатні виконувати роботу нарівні з чоловіками там, де потрібна висококваліфікована і професійна праця. І це жодним чином не суперечить принципам, закладеним у ісламі. Ті, хто думають інакше, керуються доісламськими традиціями або практикою, притаманною певній спільноті. Але це нічого спільного не має з ісламом.

Правду кажучи, носіння вуалі було спочатку поширеною практикою в християнстві. Лише пізніше було ухвалено рішення відмовитися від вимоги її носити. Ця християнська практика стала передвісницею ісламського хіджабу. В ісламі жінки можуть оголювати обличчя та руки. Отже, якщо ви звернете до першооснов ісламського віровчення, то, на мою думку, не знайдете жодного прецеденту, який виправдовував би те, що жінки можуть бути якоюсь мірою гнобленими.

Віталій Наумкін: – Один турецький політик нещодавно висловив думку про те, що серед причин, чому європейська модель не вітається в мусульманському світі, її займає секуляризація, що виявляється в державах Євросоюзу. Ця точка зору поділяється багатьма мислителями в мусульманському суспільстві. Зі свого боку, представники західних країн у цілому вважають, що відділення релігії від держави є принципово важливою складовою демократичного суспільства поряд із такими елементами, як влада закону, незалежність судової системи, повага до прав меншин, сво-

бода слова тощо. До якої міри ми можемо говорити про загальні цінності людства, такі як демократія чи права людини?

Махатхір бін Мохамад: – Ніякої секуляризації в ісламі немає, оскільки, як ви знаєте, іслам – це універсальний спосіб життя. З одного боку, іслам роз'яснює все, що відбувається в нашому суспільстві, тому що в Корані міститься звід настанов стосовно кожного аспекту життя, що відрізняє його від Біблії або Тори. Але, з іншого боку, речі, які ми повинні робити, повністю сумісні з демократією, і це анітрохи не суперечить ісламському віровченню, бо демократія існувала ще за часів раннього мусульманства.

Коли Пророк Мухаммед помер, у нього не було сина, і віруючі обрали нового халіфа, Абу Бакра ас-Сиддіка. Вони обрали його наступником Пророка Мухаммеда, а після нього було обрано ще три халіфа. І тільки Муавія бін Абі Суфьян заснував династію, але це вже не було частиною ісламського віровчення. Таким чином, демократія – невід'ємна частина ісламу, і ми повинні бути чесні перед собою, коли застосовуємо її. А ось порушення її принципів ідуть урозріз з ісламською вірою. Інакше ви не виконуєте істинних демократичних настанов нашої релігії.

Віталій Наумкін: – Сьогодні багато сперечаються про співвідношення свободи слова та поваги до релігійних цінностей. Добре відомими є приклади грубого ображення почуттів мусульман з боку деяких представників західного суспільства. У чому тут справа? У вкоріненій у

західному світі ісламофобії? У хамстві та розбещеності, що прикриваються свободою слова? Але якщо свобода самовираження є універсальною цінністю, закладеною в Хартії прав людини, чи означає це, що заборони на подібні витівки неприйнятні? До речі, невдоволення висловлюють не тільки мусульмани. Не так давно на демонстрацію вийшли ліванські християни, які визнали турецький фільм «Завоювання. 1453» образливим для себе. Але турецька влада підтримала права авторів фільму на вираження свого художнього бачення історії. Навіть низка турецьких журналістів побачила в цьому прояв подвійних стандартів.

Махатхір бін Мохамад: – Не існує такого явища, як абсолютна свобода. Що б ви не робили, не можна виходити за певні рамки. Звичайно, можете висловлювати те, що хочете, і підійти до людини, права якої ви обмежили. Але що тоді робить ця людина? Вона вступає у боротьбу з вами, вдарить вас, тому що ви порушили межу дозволеного. Тому свобода теж має обмеження. Не можна користуватися свободою, щоб ображати людей. А якщо ви себе не стримуєте, то влада чинитиме на вас відповідний вплив. Інтерпретація свободи різна в різних суспільствах. У Європі ви можете з'являтися на пляжі в оголеному вигляді. Однак це у жодному разі не є прийнятним у нашому суспільстві. У нас ви повинні дотримуватися наших правил і звичаїв. Ті ж, хто вважає, що свобода не має меж, бачать її в хибному світлі.

Якщо переходити встановлені межі, у суспільстві настане хаос. Люди чинити-

муть неприпустимо, почнуть ображати інших, лихословити або говорити непристойності про чийось родичів тощо. Якщо одна група говорить мерзоту на адресу іншої, використовуючи при цьому неприпустиму лайку, це може спровокувати спонтанну реакцію, відповідні дії та неминуче призведе до дестабілізації. А суспільству потрібна стабільність, і влада зобов'язана її підтримувати. Тому – так, нам потрібна свобода, але до певної межі.

Віталій Наумкін: – Було б дуже цікаво почути від вас кілька слів з приводу ідеології, створеної у вашій країні, маю на увазі рукунегару.

Махатхір бін Мохамад: – Рукунегара, по суті, є зведенням цінностей, які всі ми повинні розділяти як громадяни нашої країни. Нам байдуже, чи є це ідеологією чи ні і до якого виду ця ідеологія належить, якщо взагалі її можна вважати такою. Якщо та чи інша система цінностей здатна допомогти Малайзії, ми приймаємо її до використання. З одного боку, ми взяли на озброєння декілька соціалістичних принципів: керівна роль держави в торгівлі та п'ятирічні плани розвитку. З іншого боку, нам цілком підходить капіталістична система торгівлі та інвестицій. Тобто ми приймаємо все те, що є корисним і придатним для нас, і

не відкидаємо нічого, виходячи з ідеологічних міркувань. Загалом можна сказати, що у нас взагалі немає ідеології.

Список використаної літератури

1. Наумкін В. В., Порхоновский В. Я. Сокотрийские фольклорные тексты // Хадрамаут. археологические, этнографические и историко-культурные исследования. – М., 1995. – С. 442-468.
2. Центральная Азия и Закавказье: этничность и конфликт (соавтор и ответственный редактор; на англ. яз.).
3. Наумкин В. В. Этнические конфликты в бывшем Советском Союзе.
4. Radical Islam in Central Asia: Between Pen and Rifle (Радикальный ислам в Центральной Азии: между пером и винтовкой).
5. Густерин П. В. Йеменская Республика и её города. – М., 2006.
6. Густерин П. В. Города Арабского Востока. – М., 2007.
7. Густерин П. В. Первый российский востоковед Дмитрий Кантемир / First Russian Orientalist Dmitry Kantemir. – М., 2008.
8. Наумкин В. В. Острова архипелага Сокотра (экспедиции 1974-2010 гг.). – М.: Языки славянской культуры, 2012. – 528 с. – 800 экз. – ISBN 978-5-9551-0574-1 – УДК 94(677.28)+904:72
9. Махатхир бин Мохамад о современном мире (беседа с Виталием Наумкиным). – М.: Институт востоковедения РАН, 2013.

АНОТАЦІЯ

Захід думає, що, розмірковуючи про права людини, може втручатися у внутрішні справи інших країн. Але ці проблеми – їх власний винахід, що є цінностями, які не існували раніше. І донині вони не мали такої значущості та вагомості.

Ключові слова: холодна війна, мусульмани, капіталізм, Афганістан, малайзійська модель, Коран.

АННОТАЦИЯ

Запад думает, что, рассуждая о правах человека, может вмешиваться во внутренние дела других стран. Но эти проблемы – их собственное изобретение, представляющее собой не существовавшие ранее ценности. И до настоящего времени они не имели нынешней значимости и весомости.

Ключевые слова: холодная война, мусульмане, капитализм, Афганистан, малайзийская модель, Коран.

Security Politics Transformation in Poland after 1989

УДК 94:327

Wojciech GIZICKI,
Institute of Political Science,
Faculty of Social Sciences,
Lublin, Poland

Internal and External Conditions

A necessary condition for changes in the direction of Poland's security policy and basing it on the Euro-Atlantic structures was the undertaking of democratic transformations. Poland, due to activity in the area of system changes particularly related with the social resistance in the 70's and 80's of the twentieth century, was regarded as a natural partner and a candidate for Euro-Atlantic integration, both in the case of NATO and the EU. The issue was actually clearly positively assessed by all political forces after 1989. It must be emphasized, however, that membership in NATO, although voluntary and based on its own sovereign decision, should be regarded as necessary for Poland! It is impossible to imagine that Poland would shape

its security policy without participation in this important military block. After 1989, this could only mean the North Atlantic Pact. The road to NATO required a great commitment and fulfilling a number of conditions. At that time, Poland was in a particularly specific situation.

Formally speaking, in the second place, Poland still remained a member of the Warsaw Pact. Poland's first President after the fall of communism was Wojciech Jaruzelski, an army general, who in 1981 introduced martial law in Poland. The first government of the Third Republic of Poland in 1989 had representatives of the Communist Party (Unified Workers Poland's Party). Some of them stood at the head of the internal affairs and armed forces ministries. The Minister of National Defense was General Florian Siwicki and the Interior Minister General Czeslaw Kiszczak. Both were Jaruzelski's closest associates. Until 1993, Soviet troops were stationed in Poland. Fundamental change took place in Poland's geopolitical situation. In 1990, Poland had three neighbors: the German Democratic Republic, Czechoslovakia and the Soviet Union. Over the next three years there were seven countries in Poland's

Анотація
Польща – велика країна, розташована в самому центрі Європи. Вона є важливим партнером і «рушійною силою» в процесах демократизації, інтеграції та безпеки в регіоні. Таким чином, регіональне значення Польщі поза сумнівами. Усе частіше лунають думки про законні амбіції РП стати важливим гравцем у сфері глобальної безпеки. Досягненню цих цілей може допомогти та обставина, що після 1989 р. польська політика в безпековій сфері залишилася в основному за межами розбіжностей і суперечок між основними політиками та політичними партіями. Ця робота є спробою показати кроки, які робить Польща у сфері міжнародної безпеки. Автор аналізує формальні та правові механізми внутрішньої та зовнішньої діяльності Республіки Польща в цьому напрямі.
Ключові слова: Польща, політика безпеки, НАТО.

neighborhood: Germany, Czech Republic, Slovakia, Ukraine, Belarus, Lithuania and Russia. All this meant that shaping the actual security policy was done on the one hand in an evolutionary way, and on the other hand it had a revolutionary character (Gizicki, 2011).

Formal Legal Principles Creating Poland's Security

In 1989, there was a change in the political system and the national system policies. Unfortunately, we failed to prepare the text for a new constitution in this short period of time, which governs all areas of the functioning of a democratic state. Thus, from a formal point of view of Poland's constitutional basis, after 1989, we were still regulated by the Act of 1952. The substitute for the necessary changes resulting from the new geopolitical reality was the so-called Small Constitution of 1992. Within its framework, there is primarily a departure from

the socialist system and an indication of the competence of state bodies, including the president, the highest representative of the Republic of Poland, guarding sovereignty and security.

A full, fundamental and modern bill was adopted only in 1997¹. The Constitution of the Republic of Poland in the first sentence of the preamble clearly indicates that the nation of Poland regained full sovereignty and democratic self-determination in 1989. For this reason, this introduces a new chapter in the development of the state, including in the area of security. Basic principles and obligations of the state in this field are written in Article 5. It refers to such values as independence, guaranteed territory, freedom, human rights, and safety for citizens. In the area of armed forces, the Constitution points to their defensive character and civilian control. In Article 89, the Constitution also states the
¹ <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> [10.10.2012]

detailed principles for making international agreements, in particular in the area of international cooperation. In article 90, it allows for the possible transfer of some powers from internal organs to other international entities. In several articles (including 126, 134, 136 and 229) it points out the powers and authority of the President, the head of the armed forces, in the area of security. All of this illustrates the diversity and specific solutions in this area, characteristic of a democratic state. In many cases, these regulations are applied in modern Poland's security policy, including in the framework of NATO.

«The doctrine of the defense of Poland» adopted in 1990 contained a general indication of Poland's defense policy. Responsibility for this area referred to all subjects: political, economic and social. It also stressed the universality of security and the associated with it need to assume the respon-

sibilities of defense by the entire society. The doctrine states that the primary objective of Poland is for the state and nation to survive. The security policy was to be implemented on the basis of full sovereignty and territorial integrity. However, at the same time, it clearly indicated that Poland's security is closely related to the external situation. importance of building mutual trust and carrying out anti-war politics.

An important part concerned the legitimacy of using the army outside of Poland's borders. In reality, this option was only ascribed to sending soldiers on peacekeeping missions under UN auspices. It is significant that the doctrine did not include any place with wording related to the Euro-Atlantic direction, i.e. basing Poland's security directly on NATO. However, it emphasized that an important part of Poland's security policy is Warsaw Pact membership! We must

remember that in 1990, the Pact still existed in Poland, Soviet troops were stationed here and the President of the Republic of Poland was General Wojciech Jaruzelski. For this reason, the document was constructed quite conservatively. However, it contained a new approach towards the security policy, necessary in the new geopolitical reality.

In 1992, a «Strategy for Poland's security» was accepted, the first document setting out the objectives and principles in the field of Poland's security in the new international conditions. The entire document clearly questioned the period of cooperation within the Warsaw Pact. It directly stated that Poland's goal is full membership in NATO. It was stressed that Poland does not have a defined enemy and a clear plan of military operations associated with it. Very important and of crucial significance were the indications contained in the document related to

the new non-military approach to security. This was to take account of a whole range of conditions, including geo-political, social and economic. It pointed to the need for disarmament, modernization of the armed forces, international partnerships and cooperation, including both on the neighboring and regional levels. It became necessary to respect human rights, freedom, democracy, the rule of law and international solidarity. The conviction that we need to join together in building a comprehensive system of international security was also essential.

Poland's membership in NATO required revising principle formal and legal arrangements. The consequence of this was, among others, preparation and adoption of a new strategic concept. The Security Strategy of the Republic of Poland from the year 2000 specified Poland's security policy objectives. They can be combined into two main categories. First, a focus on ensuring the basic values within the framework of internal functions, among others: independence, sovereignty, territorial integrity of the state and the state of democracy and the protection of civil rights, as well as social, economic and cultural development (national identity). Second, involvement, through the implementation of external functions, in addressing regional and global challenges, among others: building lasting peace, promoting democracy and human rights. The document also pointed out a number of principles, which are essential for the

implementation of the above mentioned goals. An analysis of these leads to the conclusion that Poland clearly recognizes the need to base its own safety on international cooperation related to the multidimensionality and complexity of modern security. The goal of activity in the area of security is the peaceful settlement of disputes. In the event of the need for military involvement in any part of the world, we should strive to act in accord with the formal and legal regulations, particularly for the United Nations and other international organizations. Such intervention cannot threaten and question human rights (Ciupiski, Legucka, 2003; Kulczycki, 2003).

The next version of the Strategy was accepted in 2003. The world was struggling with new challenges, which the terrorist attacks on New York and Washington became symbols of. The main objectives and principles remained the same. However, this version of the document was the result of a reaction to the new international reality. In addition to indicating problems related with combating terrorism, there was a focus on the dangers of the proliferation of weapons of mass destruction, non-democratic, authoritarian regimes and fallen nations. Poland decidedly joined the global offensive against these threats.

Contemporary Poland's security policies were set forth in «The Republic of Poland's Security Strategy» in 2007². This document provides strategic interests, objectives and ² <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Poland-2007-eng.pdf> [10.10.2012].

principles for the development of this policy. The first words of the document confirmed that Poland is currently a safe country. In presenting the national interests of the state, it was stated that they have not changed as of several years. These are grouped into three categories: vital, important and other essentials. The framework of vital interests is primarily to ensure the survival of the state and its citizens. Important interests are related with activities which guarantee civilization and economic development. The other major area of essential interests pointed to the need to build and promote a sustainable, strong international position for Poland. In connection with accomplishing the above mentioned interests, it clearly highlights the close correlation of external and internal activities. When performing Poland's strategic objectives, it was stressed that they are linked to the international environment and the obligations arising from it, especially in the framework of NATO and the EU.

Poland's Practical Activity as Part of NATO

After the system changes in 1989, Poland clearly shifted its strategic objectives (Zięba, 2010; Koziej, 2003). Since then, these have become membership in NATO (1999) and the EU (2004). Poland had entered into cooperation in order to bring these structures into the nation immediately after the democratic changes. In the area of security, priority was given to cooperation with NATO, so Poland entered into formal dialogue with the Alliance and began the development of new strategic documents in the field of security. This happened especially after Lech Waleś took office as President.

In 1990, Krzysztof Skubiszewski, at that time Poland's foreign minister, began the process of membership in NATO (Skubiszewski, 1999). The consequence of this was the opportunity to have regular diplomatic and political meetings at various levels, associated with developing the sphere of mutual cooperation. On July 6, 1990, during a NATO summit in London,

the London Declaration was accepted. Based on this, dialogue and political and military cooperation began between the Alliance and the countries of Central and Eastern Europe in the new geopolitical reality (Gizicki, 2008). An important project for adaptation to the Alliance's standards was the so-called Partnership for Peace, which NATO formally adopted in 1994. The Partnership for Peace contained a number of possibilities for cooperation, taking into account, among others, preventing potential crises and threats to security, participation in peacekeeping and humanitarian operations, and preparing and conducting joint military maneuvers. Poland for a certain period of time treated this project quite skeptically, as a kind of "replacement product" instead of full membership. It was emphasized that potential membership should be considered in light of the actual activity of a state candidate, rather than the perspective of subjective assessments of membership by the United States or Russia (Krzeczułowicz, 1999). Poland's

attitude eventually led to satisfactory decisions, which are found in an official document adopted in Brussels in 1994.

As a consequence, Poland was the first country that negotiated the Individual Partnership Program with NATO. It took into account the most important assumptions and formed the basis for bilateral relations between Poland and NATO in the area of political and military cooperation. An extremely important event concerning among others the date of Poland's accession to NATO was the summit in Madrid in July of 1997. The leaders of the member states decided to undertake accession dialogues with Poland, the Czech Republic and Hungary (Solak, 1999). At that time, they adopted the «Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation», which determined that the accession process should be conducted in such a way that the official NATO enlargement would occur in 1999. These plans were implemented on March 12, 1999 and the solemn, symbolic admission of Poland, along with the Czech Republic and Hungary to NATO, took place from the 23-25 of April, 1999 during the 50th anniversary of the Alliance. This event was the end of the official, formal path of Poland to NATO (Asmus, 2002; Ajnenkiel, 1999; Balcerowicz, 1999).

The issue of Poland's position in NATO's security system is complex (Longhurst, Zaborowski, 2007; Simon, 2004; Zaborowski, Dunn, 2003). Poland is one of 28 member states in the Pact involved in coopera-

tion based, in principle, on partnership. The international situation is not determined by the bipolar division. There is no clearly defined enemy. The purpose of the Pact is to ensure the safety of all Member States. Poland's position in the security system of NATO and her current activities in this area are primarily determined by the regulations contained in the strategic documents of the Alliance. Pre-membership co-operation and then functioning as a full-fledged Member State are based on two NATO strategies: the Strategic Concept of 1991, amended in 1999, and the 2010 strategy. In the first case, NATO stressed that after 1989, it virtually became the only real functioning organization in terms of security, which has to take the burden of conflict prevention. It is also important to respond to new challenges in the region (such as the war in the Balkans), the acquisition of the capacity to act outside of the mandatory zone, and restructuring and modernization of the armed forces of member states. The 2010 strategy points to new concepts in the area of security: terrorism, cyber and energy threats. The need to strengthen membership solidarity is also stressed according to Article 5.

Important issues are the construction of new defense systems (including missile defense) and strengthening cooperation with other subjects, including Russia, India, China, the UN and the EU. The strategy draws attention to nuclear problems, pointing to the need for entering into dialogue to reduce

and completely do away with nuclear weapons (Somerville, Kearns, Chalmers, 2012). Of course, presently this is a difficult topic and impossible to accomplish. Generally, it should be noted that from Poland's perspective, the most important is solidarity in defense expressed in article 5 of the Washington Treaty. Defense of the population and territory of member states are the main goals which NATO maintained and strengthened in the document. Yet, the effectiveness of this text will be proved by the eventual transition from the actual treatment of coalition support with real cooperation of all members. Otherwise, a significant number of nations will stick to the belief that it is reasonable to search for an equivalent security guarantee. In Poland's case, this is definitely evident in her alliance with the U.S.A.

Taking into account the above mentioned NATO priorities, it should be noted that Poland is actively involved in the practical implementation of these objectives. This activity also took place during the pre-accession period. Poland had already entered into political and military cooperation with NATO. This was necessary for a good preparation for future commitments with the Alliance, associated with much greater involvement in direct activity after the formal accession. A notable example of this was the participation of Poland's troops in the IFOR stabilization mission in Bosnia and Herzegovina in 1995. These actions allowed the soldiers to become familiar

with the requirements and specific activities of NATO. In this way, the implementation of the political criteria for accession gained a military dimension. Achieving full membership was an important moment for making Poland's security policy effective. However, since that time, Poland bears full responsibility for NATO's political and military activities. The practical implementation of the commitments is primarily made in a number of military missions in different parts of the world. In 1999, Poland's military contingent with the strength of 800 soldiers was part of NATO's forces in Kosovo. As part of KFOR forces, they participated in activities related to the protection of civilians, patrolling borders, demilitarization activities, humanitarian assistance, controlling borders and maintaining boundary points. As time passed, there were changes in both the structure of forces (from Polish to international, with the participation of Ukraine and Lithuania), the size of the contingent and the nature of the mission. Currently, in 2012, approximately 230 Polish soldiers from the maneuvers company under the command of the Americans perform assignments in the field of rapid response to crisis situations.

March 17, 2002 saw the launch of Poland's military mission in Afghanistan. This was a direct response to the request of the United States and the threat posed by terrorists, initiated by the attacks of September 11, 2001 in New York and Washington. These actions had the man-

date of the international community, expressed in the UN resolution. Poland's Military Contingent (PKW), operating under ISAF forces was located in the vicinity of Bagram base north of Kabul. Poland's mission consisted of about 300 soldiers from sapper units, logistics, prevention and anti-chemical defense. Due to the composition of the contingent, assignments performed by Poland's soldiers focused on cleaning and de-mining activities on subordinate lands and the development of a technical infrastructure. In addition to the troops, Poland's Special Forces, especially GROM, were involved in actions in Afghanistan. Currently, in 2012, about 2,500 Polish soldiers are stationed in Afghanistan. The PKW controls the region of Ghazni, in eastern Afghanistan. It is one of the more numerous NATO contingents. Poland's soldiers work for the democratization of the state, take action against the Taliban, and in a direct way are engaged in ensuring the safety of the Afghan people.

On March 20, 2003, it was decided that Poland's troops be sent to Iraq³. Poland took an active part in the war, though the U.S.A.'s attack on that country was strongly criticized because of the lack of clear and positive consent from the UN. Participation and involvement in the coalition forces were also quite skeptically evaluated by the European partners,

³ This decision evoked critical comments and increased after the death of more Polish soldiers. In total, up to the year 2012, 37 Poles have died in Afghanistan and 28 in Iraq.

especially France and Germany. Poland's authorities, however, had no doubt as to the usefulness and validity of this war. The first unit taking part in the fighting was GROM. In addition, during the first days of the war in the Middle East, anti-chemical response troops were sent. About 200 Polish soldiers were directly involved in combat in Iraq. Their involvement has been very positively evaluated by American commanders and President George W. Bush. At the end of the war, Poland, under UN resolutions, entered into the stabilization and restoration of order processes in Iraq.

In June 2003, Poland's government accepted the decision concerning Poland's stabilization support. On September 3, Poland took command of the international south-central stabilization zone. The composition of Poland's contingent consisted of about 2,500 soldiers. In the initial period of stabilizing Iraq by Polish

troops, there were no significant attacks on the Polish zone. Later, especially in the years 2004-2005, there were several attacks in the region of the Polish zone. Poland's soldiers were active in the field of disarmament and monitoring the internal situation. They also provided significant help in the organization of humanitarian aid. Poland's military activities also focused on training issues. Poles participated in the creation of the Iraqi civil service, police and military. Since July 2005, there was a significant change in the nature and composition of Poland's contingent. It became a part of NTM-I. Many more specialists in the fields of training and consultancy were coming to Iraq. In the last phase of the stay, Poland's contingent consisted of about 900 soldiers. The final withdrawal of Poland's troops from Iraq took place on October 4, 2008. Poles, however, continued to participate in stabilization operations.

About 20 soldiers are involved in consulting projects and training for Iraqi security forces.

The implementation of the obligations of Poland's membership in NATO is going quite successfully. However, this process is not free from problems. Apart from the few challenges mentioned above, we ought to indicate the challenges which are a serious problem today. Some of these challenges particularly refer to two countries, Russia and the United States. Moreover, Poland, a member of the EU, is often seen as overly focused on cooperation within NATO and with the United States at the expense of initiatives within the EU. NATO's Strategy of 2010 clearly indicates the need to work together to build a missile defense shield in Europe. This project was associated with Poland by the United States. The proposed construction of a system based in Poland and the Czech Republic was stopped due to opposi-

tion from Russia, which stated that the shield threatens its interests and is detrimental to her security policy. Increasingly, Russia demands that the United States clearly state that this project is not aimed at Russia. It is hard to expect to be able to build a permanent air defense system without Russia's participation.

Yet the experiences of the past few years show that the negotiation of a common position, including where to locate the system, will not be easy. Another problem is the difference of opinion between Poland, a member of NATO and the EU and Russia on energy issues. Poland, on the one hand, is largely dependent on the supply of raw materials from this country. On the other hand, she is trying to get an additional source of energy supply independent of Russia. In addition, Poland clearly opposed the initiative of the construction of the Nord Stream gas pipeline, connecting Russia with Germany. Very interesting in the context of energy security, including freedom from Russian supplies, are the issues of possible shale gas deposits in Poland and the possibility of their exploitation. Poland would have to show high resistance in this regard, both towards Russian and Western European lobbies, who are unwilling to undertake this lead. Similar discrepancies are related with the institutional future, including within NATO and countries such as Georgia and Ukraine. Towards the Baltic States, Poland, as in the past, shows great understanding for the Euro-Atlantic aspirations

of these countries. The «open door» postulate included in NATO's strategy provides an opportunity to implement the idea of expansion by other states. But this is not a matter which is easy to predict in time or clearly evaluated both within NATO and the EU.

Conclusion

Contemporary international reality requires undertaking effective cooperation on global and regional levels. It is difficult to separate the goals and assignments associated with security implemented at the national and international levels. Poland's security policy in the last 20 year period has made a decided transition between the two confronting military blocs, the Warsaw Pact and NATO. However, full membership in NATO needed to clearly define and maintain the Euro-Atlantic direction of Poland's foreign and security policies. This was achieved thanks to the determination of all political forces. This was one of the few necessary and strategically important issues not awakening major disputes.

Achieving full membership in the Alliance, in just ten years after the change of our political system, eight years after closing the operation of the Warsaw Pact and six years after the departure of Soviet troops from Poland is certainly a success. However, using these possibilities to their full potential is determined by current Polish policies, both internal and external.

In addition, we must be aware of the overall chang-

es that have taken place in the proximate European and Polish neighborhood in the last twenty years. Comparing the picture of the continent in 1989 and 2012, we can clearly see that the changes are revolutionary. On the other hand, the road to this reality was often evolutionary in nature. The most important priority is to maintain the strategic interests that Poland wishes to pursue. But it is important that they not be aimed at other entities and systems of cooperation. We should therefore skillfully stabilize and maintain cooperation both on the basis of NATO and the EU. At the same time, we must cooperate effectively at the national level, taking into account the strategic partnership with the United States, not neglecting cooperation with European partners, notably France and Germany, the countries of the Visegrad Group and stabilizing relations with Russia.

АННОТАЦИЯ

Польша – большая страна, расположенная в самом центре Европы. Она является важным партнером и «движущей силой» в процессах демократизации, интеграции и безопасности в регионе. Таким образом, региональное значение Польши не вызывает сомнений. Все чаще звучат мнения о законных амбициях РП стать важным игроком в сфере глобальной безопасности. Достижению этих целей может помочь то обстоятельство, что после 1989 г. польская политика в сфере безопасности осталась в основном за пределами разногласий и споров между основными политиками и политическими партиями. Данная работа представляет собой попытку показать те шаги, которые предпринимает Польша в области международной безопасности. Автор анализирует формальные и правовые механизмы внутренней и внешней деятельности Республики Польша в этом направлении.

Ключевые слова: Польша, политика безопасности, НАТО.

SUMMARY

Poland is a large country situated in the middle of Europe. It is regarded as an important partner and the «driving force» in the processes of democratization, integration and security in the region. Hence the regional importance of Poland is not questionable. Increasingly often, there appear also opinions about the legitimate ambitions of Poland to play an essential part in global security. Achieving these objectives has been helped by the fact that Polish security policy after 1989 remained basically outside the controversies and disagreements between major politicians and political parties. This paper is an attempt to present selected areas of Poland's activity in the field of international security. The analysis offered gives an account of formal and legal arrangements, and internal and external activities in this area.

Key words: Poland, security policy, NATO

References

- Ajnenkiel A., (red.), *Pod wspólnymi sztandarami, droga Polski do NATO*, Warszawa 1999.
 Balcerowicz B., *Rola Polski w NATO*, Warszawa 1999.
 Ciupiński A., Legucka A., *Podstawowe elementy polityki bezpieczeństwa i obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003
 Gizicki W., *Polityczne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego*, Toruń 2008.
 Kulczycki R., (red.), *Zagrożenia, polityka i strategia oraz system bezpieczeństwa RP w XXI wieku*, Warszawa 2003.
 Kuźniar R., *Poland's Security Policy 1989-2000*, Warsaw 2001.
 Longhurst K., Zaborowski M., *The New Atlanticist Poland's Foreign and Security Policy Priorities*, London 2007.
 Simon J., *Poland and NATO: A Study in Civil-Military Relations*, Lanham 2004.
 Somerville A., Kearns I., Chalmers M., *Poland, NATO and Non-Strategic Nuclear Weapons in Europe*, London 2012.
 Zięba R., *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*. Warszawa 2010

Дипломатична служба Австрійської Республіки: історичний та інституційний розвиток

УДК 94:327

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Ярослава СОЧКА,
здобувач Дипломатичної
академії України при МЗС

Зовнішня політика та дипломатія Австрійської Республіки має вікові історичні традиції, що формувалися протягом кількох тисячоліть розвитку її державності. Історично склалося так, що **Федеральне Міністерство з європейських і міжнародних справ Австрійської Республіки** було одним із головних важелів урядового механізму в країні.

Зовнішню політику Австрії та ухвалення основних зовнішньополітичних рішень у країні здійснює саме зазначене міністерство з його дипломатичними представництвами за кордоном, компетентні відділи інших федеральних міністерств, Федеральний канцлер і Президент Австрії. Зовнішню політику Другої Республіки можна

поділити на 5 основних етапів:

1) з кінця Другої світової війни до відновлення повного державного суверенітету в рамках Державного Договору і Конституційного закону про нейтралітет (1945-1955): Австрійська зовнішня політика знаходилася під істотним впливом союзницьких окупаційних сил;

2) інтеграційний та емансипаційний етап (1955-1968/1970): інтеграція Австрії в міжнародне співтовариство, яка стала членом ООН, Ради Європи та Європейської конвенції з прав людини, а також місцем для важливих міжнародних зустрічей (це називалося «активною політикою нейтралітету»);

3) глобально орієнтована зовнішня політика та політика нейтралітету

Summary
The main courses of the foreign policy of the Republic of Austria and the stages of the establishment of its diplomatic service the subjects of the analysis of the article. It is focused on the institutional development, progress, problematic issues and prospects of the modern diplomatic and consular services of the Republic of Austria in the article.

Keywords: foreign policy, diplomacy, history of diplomacy, institutionalization, diplomatic service, consular service, model of diplomacy, institutions of diplomacy, the Republic of Austria.

(1968/70-1983/1984): для «ери Крайські/Крайського» характерним було підвищення активності на міжнародній арені (особливо в близькосхідних питаннях). Відень став місцем міжнародних організацій (місто ООН);

4) «реалістична зовнішня та нейтральна політика» (з 1983/84-1994): Австрійська Республіка знову почала орієнтуватися на ЄС і добросусідство, що проклало шлях для її вступу до Євросоюзу. Також було взято до уваги зміну політичних систем у Середній і Східній Європі та на теренах колишнього СРСР. Розпад Югославії в результаті війни мав особливе значення в цьому контексті;

5) фаза членства Австрії в Європейському Союзі (з 1995 р.): збільшення орієнтації на Європу, особливо у світлі включення країн Східної Європи; зростання уваги до загальноєвропейської зовнішньої політики¹.

Роком зародження австрійської дипломатичної служби прийнято вважати 1720 р., коли імпера-

тор Карл IV передав керівництво міжнародними відносинами своєму міністрові. Від моменту закінчення Першої світової війни і розпаду Дунайської монархії до 1945 р. ведення міжнародних справ було передано Федеральній канцелярії².

У рамках проведення адміністративної реформи за часів імператриці Марії-Терезії в 1742 р. питання та справи зовнішньої політики було передано з відання керівників австрійської Надвірної канцелярії до новоствореної «Надвірної та державної канцелярії». Значення такої зміни проявилось тоді, коли цей орган очолив граф Кауниц, який володів неабияким дипломатичним хистом. Щоб покращити облік державних і адміністративно-правових грамот і актів, Марія-Терезія звеліла заснувати також центральний палацовий, надвірний і державний архів, організацією яких із 1749 р. займався придворний секретар А. фон Розенталь³.

² *Rechtquellen des Auswärtigen Dienstes von Österreich. Stand: Juli, 2003*

³ Цюльнер Е. Історія Австрії / переклад з нім. Роман Дубасевич, Христина

У 1867-1918 рр. було спільне з Угорщиною (К.і.К – кайзерівське і королівське) «Міністерство закордонних справ» у Відні, яке з розпадом Австро-Угорської імперії було перетворено на «Зовнішнє Державне управління/службу».

З розпадом восени 1918 р. Австро-Угорської імперії 30 жовтня 1918 р. виникло німецько-австрійське відомство закордонних справ у складі тимчасового німецько-австрійського Державного Уряду. На зміну йому 10 листопада 1920 р. прийшло нове інституційне утворення – Федеральне міністерство закордонних справ, а в 1923 р. МЗС стало частиною (секцією) відомства федерального канцлера.

Відновилося МЗС 1959

р. під назвою «Федеральне міністерство закордонних справ», що розмістилося в будівлі федерального канцлера (Ballhausplatz). У 2005 р. міністерство розташувалося в новій будівлі на Minoritenplatz, 8.

До відання сформовано-го в 1959 р. ФМЗС законом про федеральні міністерства від 1973 р. було передано, зокрема, такі повноваження: питання зовнішньої політики в усіх галузях державного провадження, питання міжнародного права, укладення державних договорів, представництво Республіки Австрія в іноземних державах та інших міжнародно-правових суб'єктах включно з міжнародними організаціями та зносини з ними, питан-

ня міжнародних організацій, питання іноземних представництв у Австрії, питання австрійських представництв за кордоном, питання міждержавного церемоніалу, захист австрійських громадян і їхнього майна за кордоном, надання правової та державної допомоги, питання економічної інтеграції, питання культурних відносин із зарубіжжям тощо.

Відповідно до внесених поправок у січні 2007 р. до Федерального закону про міністерства⁴, назву міністерства (інституції) було доповнено та змінено на Федеральне міністерство з європейських та міжнародних справ. Зазначений закон набрав чинності 1 березня 2007 року⁵.

Маючи у своєму складі 7 секцій, ФМЄМС реалізує такі завдання: питання зовнішньої політики та політики безпеки, питання міжнародного права та міждержавного церемоніалу, захист австрійських громадян та їх майна за кордоном, економічні та інтеграційно-політичні питання, а також культурні міжнародні відносини, співробітництво в галузі розвитку, управління всіма будівлями та майном австрійських представницьких органів. Міністерству закордонних справ підпорядковані

закордонні дипломатичні та консульські представництва, культурні форуми тощо.

Сьогодні міністерство очолює Віце-канцлер – Федеральний міністр Австрії доктор юридичних наук Мікаель Шпінделегер. Державним Секретарем МЗС є Райнгольд Лопатка, а Секретарем відомства – Йоганнес Кірле.

Становлення, інституціоналізація, трансформація та розвиток сучасного Федерального міністерства з європейських і міжнародних справ Австрійської Республіки розпочалися з XVII століття. Структура міністерства, логічно структурована в семи зазначених секціях, дає змогу в межах своєї компетенції виконувати покладені на них завдання.

Аналізуючи інституційно-структурну організацію міністерства, можна констатувати, що завдяки охопленню всього спектра питань міжнародних відносин і питань багатостороннього співробітництва свої завдання міністерство виконує ефективно.

Одним із ключових нововведень Лісабонського договору є створення дипломатичної служби після набуття чинності базовим законодавством. Зокрема, розділом V Договору про ЄС визначаються загальні положення стосовно зовнішньополітичної діяльності Союзу та спеціальні положення стосовно спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Європейську службу зовнішньої діяльності (ЄСЗД) формально започатковано 1 грудня 2010 р. під керівництвом Високо-

⁴ Bundesgesetz, mit dem das Bundesministeriengesetz 1986 geändert wird (Bundesministeriengesetz-Novelle 2007) // Режим доступу : http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXIII/I/I_00022/fname_072125.pdf

⁵ Das Ausussenministerium Österreichs. Das Außenministerium // Режим доступу: <http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aussenministerium.html>

го представника зі спільної зовнішньої та безпекової політики. Нову дипломатичну службу, що є окремою інституцією зі своїм бюджетом, створено злиттям відповідних підрозділів Ради та Комісії ЄС, а також із делегованих на тимчасовій основі представників держав⁶.

Ідея щодо нової дипломатичної служби Європейського Союзу зумовлена трансформацією сучасних концепцій зовнішніх зносин у контексті формування багатополарної системи міжнародних відносин, необхідністю ефективнішого скоординованого механізму співробітництва держав ЄС з іншими світовими державами та регіонами задля подолання і попередження сучасних викликів і загроз європейській і світовій безпеці⁷.

Австрія підтримала створення Європейської дипломатичної служби, оскільки це надало країні більше можливостей брати активну участь у формуванні спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Цим значно посилюється роль і вплив Євросоюзу як міжнародного актора. Водночас

Австрія може провадити свою міжнародну та безпекову політику не тільки у двосторонньому форматі, а й посилити її через Європейську дипломатичну службу.

Ліссабонський договір не передбачає обмежень компетенції держав-членів у формуванні та здійсненні їх зовнішньої політики або їх представництва в третіх країнах і міжнародних організаціях. Тому завдання та способи діяльності МЗС із започаткуванням роботи Європейської дипломатичної служби не зміняться.

Проте МЗС співпрацює з Європейською дипломатичною службою та розуміння цієї спільної діяльності гарантує, що Австрія зробить свій внесок у формування зовнішньої політики ЄС у цілому і Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки, зокрема.

Посадовий розпис Європейської дипломатичної служби на початку діяльності включав 1643 позиції, з яких 1114 належали ЄК і 411 Генеральному секретаріату Ради, 118 посад було надано ЄДС

для вирішення додаткових завдань, таких як головування в Брюсселі та на місцях, у третіх країнах і міжнародних організаціях.

Нині шестеро австрійських дипломатів успішно витримали конкурс на зайняття посад у якості тимчасового персоналу в Європейській дипломатичній службі на керівні посади.

Більшість конкурсів у приймальних комісіях проводили представники держав-членів ЄС. Беручи до уваги всі групи застосування – службовці від Комісії, Секретаріату Ради та національні прикомандировані – від Австрії в ЄДС задіяні 36 осіб, включаючи також главу делегації ЄС в ООН в Нью-Йорку, главу Представництва ЄС у Японії та голову Ради робочої групи Ради Прав людини⁸.

Таким чином, диплома-

тична служба ЄС є унікальним утворенням, що не має аналогів у сучасній політичній історії. За оцінками експертів, створення цієї служби повинно посилити його міжнародну присутність і зробити зовнішню діяльність послідовнішою. Австрія має своїх представників у ЄСЗД на різних рівнях, у тому числі на керівних посадах, що дає змогу ефективно проводити дипломатичну діяльність і мати неабиякий вплив на вирішення питань,

що входять до компетенції відомства.

Австрійська Республіка має дипломатичні та консульські представництва (посольства, консульства, постпредства, місії) у понад 100 країнах світу, що дає країні змогу активно проводити зовнішньополітичну діяльність, створювати необхідні умови для дво- та багатостороннього співробітництва, посилювати імідж країни, брати участь у діяльності міжнародних організацій, форумах тощо.

Для реалізації своєї мети, зокрема в Україні, Австрійська Республіка має мережу представницьких установ в основних містах України: Києві, Львові, Харкові та Донецьку. Офіційна присутність Австрії в нашій країні розпочалася так само утаємничено, як і поява тут К.і.К. (кайзерівської і королівської) дипломатії в 1918 році.

У «Розпорядженнях і повідомленнях» Федерального міністерства закордонних справ за жовтень 1991 р. міститься таке повідомлення: «Наукового

6 Гнатюк М.М. Становлення дипломатичної служби Європейського Союзу: делегації Європейської комісії /М.М.Гнатюк//Мастеріум. – Випуск 46: Політичні студії. – Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ, 2012. – С. 60-63.

7 Циватий В.Г., Шаповалова О.І. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект /В.Г.Циватий, О.І.Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – №3. – С. 42-45.

8 Das Aussenministerium Österreichs. Österreichische Außenpolitik: Außen-und Europapolitischer Bericht 2011 // Режим доступу: <http://www.bmeia.gv.at/aussenministerium/aussenpolitik/aussen-und-europapolitischer-bericht.html>

радника доктора Міхаеля Веннінгера, Посольство у Москві, до подальших розпоряджень, можна знайти за наступною адресою в Києві: готель «Інтурист», номер 1010, Київ».

У своїх спогадах Міхаель Веннінгер зазначає, що найуспішніша історія починається, як завжди, із вдалої ідеї. А ідея була, зважаючи на такі добрі відносини та мудро передбачаючи майбутні події, – заснувати в Києві дипломатичне представництво Австрії⁹. Тобто АР, на відміну від багатьох західних держав, не чекаючи референдуму 1 грудня, розпочала політичні контакти з українським керівництвом. Протокол про консульські відносини було підписано 26 вересня 1991 р. міністрами закордонних справ А. Зленком і А. Мокком у Нью-Йорку. Проте, з огляду на існування Радянського Союзу, заснувати посольство відповідно до міжнародно-правових норм було неможливо. Тому могло йтися виключно про консульське представництво.

За незалежність Української держави на референдумі 1 грудня 1991 р. висловилося 90,3% населення України. Президентом за підтримки 61,6% голосів був обраний голова парламенту Леонід Кравчук. На засіданні Ради Міністрів Австрії 10 грудня 1991 р. було представлено подання міністра закордонних справ др. Алоїза Мокка «про уповноваження радника посольства др. Міхаеля Веннінгера на керівництво

9 Міхаель Венінгер. Історія дипломатичних відносин – як усе починалося... // Українсько-австрійські зустрічі. – ВНТЛ – Класика, 2011. – С.77-82.

Генеральним консульством Австрії в Києві у стані встановлення». Рада Міністрів підтримала подання, про що було повідомлено в січневому випуску «Розпоряджень і повідомлень» Міністерства закордонних справ у 1992 році¹⁰. Таким чином, уперше з листопада 1918 р. в Києві знову постала офіційна австрійська представницька установа¹¹.

Власне після укладення між Австрійською Республікою та Україною 24 січня 1992 р. угоди про встановлення дипломатичних відносин тогочасне Австрійське генеральне консульство в Києві було підвищено до рангу посольства, керування яким покладалося на радника посольства Міхаеля Веннінгера як тимчасового повіреного у справах.

Радою Міністрів Австрії 14 липня 1992 р. на 70-му засіданні розглядалося подання федерального міністра закордонних справ Алоїза Мокка щодо призначення д-ра Георга Вайса керівником Посольства Австрії в Києві, яке було вирішено позитивно.

Посол д-р Георг Вайс прибув до Києва 21 жовтня 1992 року. Швидко заснування австрійського посольства заслуговує на увагу ще й тому, що йшлося про перше і до 1997 р.

10 *Заключний протокол 42-го засідання Ради Міністрів від 10.12.1991; пункт 2 додатка до ППД (пункт порядку денного) 2; див. далі Розпорядження і повідомлення, 45-й рік випуску, 1-й номер, 7.1.1992.*

11 Рудольф Агстнер / Про Царів, консулів і купців – Австрія і Україна 1785-2010 / Р. Агстнер // ЛІТ. – Відень, 2011. – С. 405-409.

єдине посольство Австрії на пострадянському просторі. За винятком трьох прибалтійських республік Естонії, Латвії та Литви, у всіх інших країнах колишнього СРСР упродовж 1992 р. був співакредитований як президент австрійський посол у Москві д-р Фрідріх Бауер. Уже невдовзі після становлення посольства рішенням Економічної палати Австрії з набуттям чинності 16 січня 1993 р. було запроваджено Бюро торгового радника¹².

У 1994 р. при посольстві було засновано відділ

12 *Поточний архів Міністерства закордонних справ України. – II ТД. – Робоче досьє, 2009-2013 роки.*

культури, який у ході реорганізації культурної політики Австрії за кордоном 1 квітня 2002 р. трансформувався в «Австрійський культурний форум у Києві».

Отже, у нинішньому світі, що досі переживає наслідки глобальної фінансової кризи, бракує історій успіху держав, прикладів для наслідування. Австрія, що є частиною колишньої імперії Габсбургів, може виступати зразком того, як країна здатна швидко трансформуватися та інституційно розвиватися в історичній ретроспективі та перспективі глобалізованого світового простору.

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізовані основні напрямки зовнішньої політики Австрійської Республіки та історичні етапи формування її дипломатичної служби. Особливу увагу приділено інституційному розвитку, досягненням, проблемам та перспективам сучасної дипломатичної та консульської служби Австрійської Республіки.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, історія дипломатії, інституціоналізація, дипломатична служба, модель дипломатії, інститути дипломатії, Австрійська Республіка.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики Австрійської Республіки та історичні етапи формування її дипломатичної служби. Особливу увагу приділено інституційному розвитку, здобуткам, проблемам і перспективам сучасної дипломатичної та консульської служби Австрійської Республіки.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, історія дипломатії, інституціоналізація, дипломатична служба, модель дипломатії, інститути дипломатії, Австрійська Республіка.

Регіональна дипломатія міста Києва (1950–1980)

УДК 94:327.91

Олексій КИЙКОВ,
заступник директора дирекції
«Дипсервіс» ГДІП

Однією з характерних рис сучасного світового розвитку на всіх його етапах було і є вплив суспільних сил на міжнародні відносини. І, безперечно, як різновид міжрегіональної дипломатії у справі зміцнення миру, дружби та співробітництва між народами слугує історія широкого руху громадськості поріднених міст. Цей рух почав втілюватися ще за часів боротьби з гітлерівським фашизмом. Навесні 1943 р. мешканці Сталінграда й англійського міста Ковентрі вирішили здійснити обмін посланцями солідарності та підтримки. Таким чином легендарний Сталінград став ініціатором налагодження дружніх контактів із зарубіжним містом і назвав його побратимом. А після завершення Другої світової війни серед широкого кола громадськості багатьох країн світу визріло прагнення об'єднати зусилля людей доброї волі для збереження миру, розвитку добросусідства та співробітництва між народами. Наприкінці 50-их років ХХ ст., коли вже десятки міст різних країн зав'язали дружні контакти, виникла необхідність у створенні єди-

ного центру для координації зв'язків між ними. Таким, власне, і стала Всесвітня Федерація поріднених міст (ВФПМ), створена 1957 р. у французькому місті Екс-ле-Бен за участю представників 12 країн світу. Слід зазначити, що з перших днів існування цієї неурядової міжнародної організації її діяльність набула антивоєнного характеру. До речі, у Статуті ВФПМ підкреслювалося, що головною метою організації є розвиток взаєморозуміння та співробітництва між народами незалежно від раси, мови, релігії чи політичної системи через зв'язки між порідненими містами.

ВФПМ – міжнародна неурядова організація, що сприяє встановленню й розвитку дружби та співробітництва між містами різних країн. Заснована 28 квітня 1957 р. на I Всесвітньому конгресі поріднених міст у м. Екс-ле-Бен (Франція) за участю представників 12 країн світу. Головні статутні документи, якими керується ВФПМ, – «Хартія поріднених міст» і «Політична програма поріднених міст».

Федерація проводить міжнародні конгреси та конференції поріднених міст із різних проблем, зокрема щодо встановлення та розвитку дружніх контактів, ділового співробітництва, обміну досвідом у галузі культури, освіти, інформації, спорту і туризму, економіки та торгівлі.

Щороку, в останню неділю квітня, з ініціативи ВФПМ проводиться Всесвітній день поріднених міст. Федерація має консультативний статус при Економічній і Соціаль-

Summary
This article deals with the regional diplomacy of Ukraine and Kyiv in 1950-1980's. Define the concepts of regional diplomacy, IFNC as an international nongovernmental organization that promotes the advancement and development of friendship between the different cities of the world.
Key words: regional diplomacy, Kyiv, Sister Cities, Days of Culture.

ній раді ООН і ЮНЕСКО. Генеральна асамблея, яка має статус найвищого органу ВФПМ, обирає Виконавчу раду та генерального секретаря. Федерація має індивідуальне та колективне членство, її керівні органи перебувають у Парижі. До ВФПМ включено міста України, що мають безпосередні контакти у понад 100 країнах світу.

ВФПМ об'єднує близько 4000 міст у понад 170 державах світу. Видає французькою мовою журнал «Поріднені міста» та «Інформаційний бюлетень»¹.

Знаковими подіями в діяльності федерації стали всесвітні конгреси поріднених міст. На IV Конгресі ВФПМ, що відбувся в 1962 р. в м. Конвенрі, було прийнято рішення щорічно проводити останньої неділі квітня Всесвітній день поріднених міст. Уже на VI Всесвітньому конгресі поріднених міст (Париж, 1967 р.) було вироблено Політичну програму, що визначила пріоритетним завданням підтримку всіх прогресивних сил у боротьбі за мир і демократію. У 70-их роках ХХ ст. надзвичайно зросла активність організації. У 1975 р., коли світова спільнота відзначала 30-річчя Перемоги над гітлерівським фашизмом, Всесвітня Федерація поріднених міст звернулася із закликом взяти участь у маніфестаціях, мітингах, присвячених історичній даті.

¹ *Енциклопедія історії України. Т. 1. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 649.*

На цей час столиця України – місто-герой Київ – вже набула статусу повноправного учасника руху поріднених міст. Її побратимами стали Лейпциг у Німеччині, Краків у Польщі, Братислава у Словаччині, Флоренція в Італії, Тампере у Фінляндії, Кіото в Японії, Тулуза, Роменвіль і Шалетт-Сюр-Люен у Франції. Дружні контакти з цими містами посіли важливе місце у громадському, культурному житті столиці. Іменами поріднених міст названо київські вулиці, кінотеатри, готелі та ресторани.

Дружні зв'язки Києва з містами зарубіжжя започатковано ще в 50-60 роки. Звернення 15 грудня 1951 р. голови виконкому Софійської міської народної ради депутатів трудящих можна вважати зародженням дружніх відносин між українським і болгарським народами на рівні столичних міст².

Наступним актом, що засвідчив наміри розвивати братні відносини, була знакова подія: президія міської ради міста Тява 31 грудня 1980 р. відзначила Київ пам'ятною медаллю з нагоди 700-річчя свого міста на знак братньої дружби між польським і українським народами³.

Постійно розширювалося коло контактів тих міст, які прагнули тісної співпраці з

² *Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1. – Оп. 10. – Спр. 1. – Арк. 176.*

³ *Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1. – Оп. 10. – Спр. 41. – Арк. 3.*

Києвом. Свідченням цього є рішення № 1798 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих від 19 вересня 1961 р. «Про доповнення рішення виконкому міської Ради депутатів трудящих № 1354 від 18 липня 1961 р. «Про затвердження видатків, пов'язаних з перебуванням в м. Києві делегації міста Брно»⁴, рішення виконкому Київської міської ради депутатів трудящих від 19 грудня 1961 р. «Про затвердження видатків, пов'язаних з показом у м. Києві виставки художників і скульпторів м. Тампере (Фінляндія)»⁵, рішення № 2916 від 17 жовтня 1961 р. виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих «Про затвердження видатків, пов'язаних з від'їздом делегації виконкому міськради до м. Лейпцига (НДР), виділення асигнувань виконкому Міськради та ліміту на поліпшення побутового обслуговування працівників»⁶.

Яскраву сторінку у братські відносини вписали взаємини з німецьким містом Лейпциг. У 1962 р. посланці міста-побратима відвідали Київський завод верстатів-автоматів імені М. Горького. А незабаром із Лейпцизького заводу токарних верстатів «Дреемашиверк» надійшла пропозиція про взаємні відносини двох однотипних підприємств⁷.

Постійно розвивалися зв'язки між трудовими колективами, народжувалися нові форми співробітництва. З 1967 р. розпочався щорічний 4 Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 36.
5 Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 159.
6 Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 39.
7 Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 686. — Арк. 4.

ний обмін «поїздами дружби» між Києвом і Лейпцигом. Варто засвідчити, що лише в 1970 р. учасники «поїзда дружби» з Київщини, які перебували в Лейпцизькому окрузі впродовж десяти днів, відвідали 113 підприємств, установ і організацій. Своєю чергою делегація «поїзда дружби» Лейпцизького округу відвідала Київську область у 1975 р. та ознайомила з життям 120 підприємств і закладів⁸. Урочисто проходили «Київські дні» в Лейпцигу в травні 1981 року. Державний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки, вокально-інструментальний ансамбль «Кобза», ансамбль бального танцю Жовтневого палацу, артисти Київської філармонії знайомили жителів Лейпцига з українським мистецтвом⁹. Успішно розвивалися творчі зв'язки між колективами Київського театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка, Київською консерваторією імені П.І. Чайковського та Лейпцизькою оперною музичною школою ім. Ф. Мендельсона¹⁰.

У жовтні 1972 р. під час перебування «поїзда дружби» з Лейпцига було досягнуто угоду про змагання з чотирма підприємствами та двома радгоспами Київської області та Лейпцизького округу, а також затверджено його умови¹¹. На початку 1975 р. до цього руху долучилися ще п'ять підприємств.

8 Київська правда. — 1975. — 9 жовт.

9 Прапор комунізму. — 1981. — 20, 21, 22 трав.

10 Кулинич І.М., Виднянский С.В. Киев и города-побратимы. — К.: Знание, 1981. — С. 16—17.

11 Породненные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма. — К., 1980. — С. 48—50.

Партнерами стали київський завод «Червоний екскаватор» і лейпцизький завод важкого машинобудування, швейна фабрика імені Смирнова-Ласточкина та фабрика виробництва одягу «Вестіс», дослідницьке підприємство «Промзв'язок» і Лейпцизький комбінат техніки зв'язку та інші споріднені підприємства¹².

Досить цікавою формою співробітництва міст-побратимів стали угоди трудового змагання споріднених колективів. У вересні 1974 р. в Києві проходили дні Кракова та Землі Краківської. Під час святкування учасники «поїзда дружби» відвідали 23 київських підприємств. Власне, тоді була досягнута домовленість про організацію змагання між колективами восьми київських і краківських трудових колективів. Партнерами стали київський завод «Укркабель» і краківський завод «Полькабель», Київська тютюнова фабрика та краківська фабрика тютюнової промисловості «Чижи-на», взуттєва фабрика імені 10-річчя комсомолу України та шкіряно-взуттєвий комбінат м. Хелмек Краківського воєводства, кондитерська фабрика імені К. Маркса і кондитерське об'єднання «Вавель» та інші. Вже в 1977 р. індивідуальні угоди на змагання уклали закрійниця Київської взуттєвої фабрики імені 10-річчя комсомолу України З. Корчемна та майстер закрійного цеху спорідненого польського підприємства «Хелмек» В. Мука¹³.

Дружба сприяла зародженню нового напрямку в дипломатичних відносинах. Свідченням ефективності регіональної дипломатії є, наприклад, такий факт. Робітники київського мостозагону 12 Вечірній Київ. — 1978. — 10 липня.

13 Правда Украины. — 1977. — 19 марта.

«Другого тресту «Мостобуд-1» разом із словацькими колегами братиславського народного підприємства «Допрастав» зводили у братній країні мости¹⁴.

Київ, Лейпциг, Краків, Братислава, маючи чималий науковий та освітній потенціал, сприяли розширенню співробітництва в цій галузі з метою досягнення певних успіхів у науково-дослідній і педагогічній роботі. Так, тісна і багатостороння співпраця здійснювалася між Київським університетом імені Т.Г. Шевченка та Братиславським університетом імені Я.А. Коменського, Лейпцизьким університетом імені К. Маркса та Ягеллонським університетом у Кракові. Практикувався взаємний обмін викладачами і студентами, проводилися спільні наукові конференції та сесії, наукові дослідження тощо. Учені-економісти Київського та Лейпцизького університетів розробили тему дослідження «Економічні проблеми інтенсифікації соціалістичного виробництва в умовах науково-технічного прогресу», правники — «Підвищення ролі соціалістичного права у країнах соціалістичної співдружби», підготовлені та вийшли друком спільні збірники «Нові результати природничо-наукових досліджень», «Питання формування людини соціалістичного суспільства (кінець 60 років)», «Братська співпраця соціалістичних держав»¹⁵.

Окремим блоком у розвитку регіональної дипломатії в радянські часи стає наукова

14 Історія міст і сіл Української РСР. — К., — С. 491.

15 Породненные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма. — К., 1980. — С. 178—179.

співпраця, де провідну роль відігравала столиця України. Розвиток наукових зв'язків із братніми державами соціалістичної співдружності – країнами народної демократії у створенні нових галузей промисловості; налагодження та розширення науково-дослідницьких робіт та інтенсивної підготовки кваліфікованих національних кадрів інженерів і вчених – завдання, які тоді вирішувалися. Власне, на той період (1945-1975 рр.) припадає значна кількість відряджень кращих представників виробництва, спеціалістів у галузі вищої та середньої спеціальної освіти, учених Києва до країн народної демократії для надання їм організаційної та методичної допомоги в вирішенні нагальних наукових і виробничих проблем. Так, у 1945-1976 рр. у навчальних закладах України для 11 соціалістичних країн було підготовлено понад 9 тис. спеціалістів, а вже в 1975-1976 навчальному році в Україні навчалось майже 6 тис. осіб із братніх країн¹⁶. Першу угоду про науково-технічну та культурну співпрацю підписано в 1960 р. між Київським і Дебреценським (Угорщина) університетами. З часом Київський університет уклав такі угоди ще з 8 вищими братніми країнами. П'ять договорів про співпрацю з вузами зарубіжних соціалістичних країн було на рахунок Київського політехнічного інституту, три уклав Київський інженерно-будівельний інститут, по два – Київський інститут народного господарства та Київський технологічний інститут харчової промисловості та ін.¹⁷

У цих угодах передбачалося: розвиток таких форм міжвузівських зв'язків, як обмін

викладачами для читання лекцій і вдосконалення досвіду навчально-виховної роботи, довготривалої педагогічної праці, спільне дослідження наукових проблем, проведення наукових розробок, обмін групами студентів під час виробничої практики тощо.

Свідченням ефективності міжвузівської науково-технічної співпраці був хоча б такий факт: Київський завод «Арсенал» упровадив нові зразки різального інструменту підвищеної міцності, розроблені вченими Київського політехнічного інституту та Вищого машино-електротехнічного інституту в Габрово (Болгарія)¹⁸.

Широкі міжнародні наукові зв'язки здійснювала Академія наук Української РСР, більшість науково-дослідних інститутів якої знаходилося в Києві. Сюди слід віднести спільні розробки окремих наукових проблем у рамках дво- і багатостороннього співробітництва; закордонні відрядження вчених, участь у міжнародних наукових форумах, проведення досліджень в акваторіях Світового океану, відвідини зарубіжними вченими закладів АН УРСР з метою проведення наукової роботи. Так, в 1975 р. ученими АН УРСР було здійснено 647 закордонних відряджень, серед них – 347 у соціалістичні країни¹⁹.

Важливою та однією з найбільш ефективних форм наукових зв'язків АН УРСР із зарубіжними науковими центрами було проведення спільних науково-дослідних робіт щодо реалізації народногосподарських завдань. У 1980 р., наприклад, понад 40 інститутів і закладів АН УРСР проводили досліджен-

¹⁸ Там само. – С. 178–179.

¹⁹ Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році, арк. 181.

Мери міст-побратимів Києва та Кіото під час висадження однієї з найдовших алей сакур у Європі.

ня спільно із зарубіжними партнерами з 238 тем²⁰. До речі, спільні розробки інститутів АН УРСР здійснювалися в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги. А деякі з них виконували функції координаційних центрів щодо організації комплексних розробок найбільш важливих наукових проблем і впровадження їхніх результатів у виробництво, що засвідчувало широке міжнародне визнання їхніх наукових досягнень. Серед них – крупний науково-дослідний і науково-виробничий центр АН УРСР – Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона. Функції координаційного центру з проблем «Порошкова металургія» виконував інший науковий центр АН УРСР – Інститут проблем матеріалознавства, що здійснював координацію з 17 тем багатосторонньої співпраці країн РЕС. Багатовекторність властива Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР щодо проблеми пошуку нових вискоєфективних галузей застосування надтвердих матеріалів у різних галузях промисловості, Інститут кібернетики АН УРСР розробляв методику

²⁰ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 215.

прогнозування науки і техніки у країнах-членах РЕВ, Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна здійснював координацію з геофізичними установами соціалістичних країн Європи²¹.

Близько 100 тем з проблем матеріалознавства, кібернетики, фізики, хімії та хімічної технології розробляли інститути АН УРСР спільно з колегами братніх країн. Так, у 1975 р. було успішно завершено виконання плану п'ятирічного співробітництва Інституту металофізики АН УРСР з академічними інститутами Німеччини, Чехії, Угорщини в галузі фізики твердого тіла. Спільними зусиллями зі Словацькою академією наук завершилося розроблення установки і створення методики дослідження закономірностей сталого руйнування металів при програмному навантаженні. Плідним було також співробітництво Інституту кібернетики АН УРСР з низкою наукових закладів Болгарії та НДР, зокрема створення єдиного електронного зв'язку «Нева», а також учених Інституту проблем металознавства з колегами спорід-

²¹ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 183.

нених інститутів²².

У процесі співробітництва учених Києва та братніх країн було підготовлено низку фундаментальних спільних праць: із болгарськими колегами монографія «Електрооптика колоїдів», із німецькими вченими «Оброблення напівпровідникових матеріалів», підготовлена колективом учених європейських соціалістичних країн побачила світ монографія «Структура земної кори Центральної та Східної Європи за даними геофізичних досліджень». Українськими та чехословацькими мовознавцями підготовлено чесько-український словник, історики двох братніх народів розпочали працю над темою: «Чесько-українські історичні зв'язки», учені Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М.Т. Рильського АН УРСР проводили спільні дослідження з етнографами Болгарії, Польщі, Чехословаччини²³.

Важливим внеском у поглиблення наукового співробітництва між ученими Києва та братніх країн було проведення спільних конференцій, організацій міжнародних виставок, публікації статей і доповідей, обмін науковою літературою. Так, у 1975 р. Інститут ядерних досліджень АН УРСР провів у Києві конференцію з нейтронної фізики за участю вчених Болгарії, Угорщини, НДР, Китайської Народної Республіки, Монголії, Польщі, Румунії, Чехії, а Інститут напівпровідників АН УРСР – конференцію зі спектроскопії комбінаційного розсі-

яння світла та практичного його застосування, у якій взяли участь учені Болгарії, Угорщини, НДР, Чехословаччини²⁴.

Досить плідно співпрацював із видавцями академії наук країн соціалістичної співдружності колектив «Наукової думки». Тільки у 1980 р. у Києві було проведено презентації наукових праць учених Болгарії та Польщі – виставки літератури видавництва «Наукова думка»²⁵.

Висновки. У другій половині 50-их – початку 60-их років минулого століття завершилося організаційне оформлення міжнародного руху поріднених міст Києва. Власне в цій період було започатковано постійні зв'язки з містами-побратимами Лейпцигом у НДР, Краковом у Польщі, Братиславою в Словаччині. Встановлення довготривалих зв'язків істотно сприяло розширенню співробітництва в різних галузях суспільного життя, зміцнили безпосередні контакти між колективами споріднених підприємств, організацій та установ культури, творчих спілок і наукових колективів.

Відносини між містами-побратимами Києвом і Тампере (Фінляндія) на той час – переконливий приклад успішної співпраці міст сусідніх держав, які належали до різних соціально-економічних систем. У 1977 р. кияни приймали делегацію Тампере. Фінські гості ознайомилися з досвідом роботи Київського міськвиконкому щодо ведення міського господарства. Під час перебування

фінської делегації в столиці України було підписано договір про постійну співпрацю, що стало значним кроком у розвитку дружніх контактів двох міст²⁶. У серпні 1981 р. в Тампере на запрошення окружкому Комуністичної партії Фінляндії знаходилася делегація Київського міськкому Компартії України. Численні зустрічі підтвердили єдність поглядів на важливі проблеми сучасного світового розвитку, зокрема про оголошення Північної Європи без'ядерною зоною²⁷.

Започаткувалися зв'язки з фінськими друзями на мистецькому ґрунті ще на початку 60-х років, коли Київський міськвиконком своїм рішенням від 19 грудня 1961 р. підтримав ініціативу про виставку художників і скульпторів м. Тампере у столиці України²⁸.

У 60-ті роки ХХ ст. побратимом Києва стала Флоренція (Італія). Живий відгук викликало в італійському місті проведення «Тижня України» в 1968 році. Виставки, виступи вчених і митців ознайомили широкі верстви зарубіжної громадськості з життям і досягненнями трудящих УРСР. Італійська

26 *Історія міст і сіл Української РСР. — К., 1979. — С. 493.*

27 *Прапор комунізму. — 1981. — 28 серпня.*

28 *Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 34. — Арк. 159.*

преса, радіо і телебачення широко висвітлювали цю культурну подію. За неповними підрахунками, лише на концертах українських артистів побувало понад 15 тис. італійських глядачів²⁹.

З кожним роком поглиблювалися зв'язки з наймолодшим партнером у якості поріднення – японським містом Кіото. Знаменною віхою стали дні Києва в Кіото у вересні 1978 року. До складу делегації входив відомий український письменник Михайло Стельмах³⁰. Після відвідин київських лікарів у Кіото, до речі, було перейнято низку цікавих новинок щодо організації обслуговування хворих і проведення лабораторних експрес-аналізів. У практику роботи спеціалізованої клінічної лікарні № 14 м. Києва було введено фототерапію при лікуванні новонароджених. Хвилюючим святом стали дні Кіото в столиці України у вересні 1981 р., присвячені десятиріччю двох поріднених міст. На зустріч прибула офіційна делегація японських друзів, серед яких були керівники міста, спортсмени, майстри мистецтва. На вулиці Кіото відбулася церемонія урочистого відкриття пам'ятної дошки на честь міста-побратима, закладено сквер.

29 *Радянська Україна. — 1968. — 19 берез.*

30 *Прапор комунізму. — 1978. — 5 верес.*

АННОТАЦІЯ

В статті йдеться про регіональну дипломатію України, в частности Києва, в 1950–1980-х роках. Определяются понятия: «региональная дипломатия», «ВФПМ как международная неправительственная организация, которая способствует становлению и развитию дружбы между разными городами стран мира».

Ключевые слова: региональная дипломатия, Киев, города-побратимы, Дни культуры.

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про регіональну дипломатію України, зокрема Києва, у 1950–1980-х роках. Визначаються поняття: «регіональна дипломатія», «ВФПМ як міжнародна неурядова організація, що сприяє становленню та розвитку дружби між різними містами країн світу».

Ключові слова: регіональна дипломатія, Київ, міста-побратими, Дні культури.

22 *Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 182.*

23 *Виднянский С.В. Научные и культурные связи киевлян с коллективами стран социалистического содружества. — К., 1982. — С. 12–13.*

24 *Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році, арк. 212–213.*

25 *Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 205.*

Історія, моделі, практичний досвід дипломатії: традиційність і новаторство

Рецензія на підручник: **Зонова Т.В. Дипломатія: Моделі, форми, методи: Учебник / Т.В. Зонова. – М.: Аспект Пресс, 2013. – 348 с.**

Рецензована праця проф. Т.В. Зонові містить інформацію про історію та сучасний стан дипломатії, дипломатичних служб світу в умовах глобалізованого простору. Автор аналізує основні завдання дипломатії, досліджує історичну еволюцію дипломатичних моделей і теорій дипломатії. Значну увагу приділено трансформації дипломатичних структур і реформуванню дипломатичних служб світу в умовах глобалізації, інтеграції, інституціоналізації та регіоналізації. Значна частина посібника присвячена публічній, економічній, мережевій дипломатії та зростаючій ролі багатосторонньої дипломатії. Проаналізовано нові форми та методи двосторонніх відносин, акцентовано увагу на зростаючій ролі неурядових акторів. Окремий розділ присвячено місцю гуманітарної дипломатії та релігії в сучасних міжнародних відносинах, а також історії та сучасному стану російської дипломатичної служби.

Професор Т.В. Зонова опрацювала значний масив першоджерел і наукової літератури, публікації у пресі тощо. Останнім часом помітно поживався інтерес до історії, теорії та практики світової дипломатії. Проте досі бракує фахової літератури, присвяченої історії диплома-

тичних служб світу.

Актуальним залишається вислів відомого французького дипломата, політика й історика початку XVI ст. Філіпа де Коміна щодо вирішення конфліктних, проблемних питань за допомогою дипломатії, а не на полях воєнних битв: «Необхідно остерігатися битв і не покладатися на мінливості долі, якщо тільки цих битв можна уникнути». Аналогічні позиції обстоює і його сучасник – італійський дипломат і політик Нікколо Макіавеллі, погляди якого знайшли відображення в «Історії Флоренції». У цьому творі автор проголошує й обґрунтовує думку про те, що між проявами внутрішньої та зовнішньої політики, між станом країни, її дипломатією та війнами існує безпосередній взаємозв'язок, що війна – це момент політичного життя, продовження в інших формах певної політики. Ця думка, яка на сьогодні є досить тривіальною, у XVI ст. була абсолютно новою.

Тому поява публікацій у царині історії, теорії та практики світової дипломатії, у тому числі й української, є помітною подією не лише для тих, хто професійно досліджує або вивчає її в рамках фахової підготовки, а й для широкого загалу, що цікавиться минулим своєї держави, її місцем і роллю в міжна-

родному житті.

Саме до таких праць належить підручник **Тетяни Володимирівни Зонові**, доктора політичних наук, професора кафедри дипломатії Московського державного інституту міжнародних відносин (Університету) МЗС Російської Федерації, Радника 1-го класу, завідувача кафедри дипломатії (з 2000 по 2007 рік), заслуженого діяча науки Російської Федерації. Сфера наукових інтересів проф. Т.В. Зонові охоплює галузь компаративних досліджень світової політики та дипломатії, у тому числі процесів інтеграції та її впливу на дипломатичні системи держав світу, питань дипломатії Святого Престолу, дипломатії та дипломатичної служби Італії.

Це дослідження є багато в чому новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом та актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове, методичне, навчальне, а й практичне значення.

Рецензована праця спирається насамперед на результати багаторічних досліджень проф. Т.В. Зонові та вивчення архівних матеріалів, на значну й оригінальну джерельну базу. Зокрема, досконале володіння автором методами джерелознавчого аналізу документів дало їй змогу опрацювати широкий комплекс документальних матеріалів.

УДК 94:327

Зокрема, характерною особливістю висвітлення дипломатичної діяльності провідних держав світу та компаративний аналіз сучасного стану дипломатичних служб США, Великої Британії, Франції, ФРН, Італії, Російської Федерації є те, що вони подаються автором у тісному взаємозв'язку з концепціями та стратегіями національного розвитку цих країн на міжнародній арені та розвитком геополітичної ситуації навколо них. Це чітко простежується і в ході аналізу формування національних дипломатій держав світу, історичних етапів їх становлення та розвитку, формування моделей дипломатії з їх характерними рисами й особливостями. З перших днів існування інститутів дипломатії перед ними постали надзвичайно складні проблеми з розроблення основних принципів діяльності органів зовнішніх зносин і головних принципів міждержавних

відносин, пріоритетів зовнішньої політики та форм і методів дипломатії, «... моделі дипломатії є категорією історичною, на зміну одній моделі приходять інші».

У кожному розділі своєї праці проф. Т.В. Зонova обґрунтовує думку про важливу роль дипломатичних органів, оскільки саме вони сприяли реалізації основного завдання – створення сприятливих умов для захисту та збереження державної незалежності в розвитку взаємовідносин з міжнародним співтовариством. У питаннях становлення організаційних форм і напрямів взаємозв'язків дипломатії світових державних утворень з іншими державами автор дотримується позиції, що двосторонні відносини слугували підґрунтям для виникнення загальноєвропейських дипломатичних структур, сприяли вирішенню важливих суспільно-політичних та інституційних питань. Зокрема, автор зазначає, що «субнаціональні регіони все більш рішуче беруть участь у зовнішній діяльності, у тому числі в рамках інтеграційних інститутів. Структура представництва і завдання, які перед ними стоять, дають змогу говорити про появу нових форм дипломатичної архітектури, що отримала назву парадипломатії».

Дослідниця справедливо стверджує, що «історія інститутів і моделей дипломатії розкриває перед нами їх різноманітність, а також виокремлює суттєві відмінності в підходах до практики дипломатичної діяльності. Особливого значення набуває дипломатія сьогодення,

коли світ стає глобальним, а інститути глобального управління або ще остаточно не сформовані, або перебувають у кризовому стані».

Компаративний аналіз діяльності зовнішньополітичних відомств і дипломатичного корпусу провідних держав світу дав змогу проф. Т.В. Зонovій зробити важливий висновок: дослідження процесів, що відбуваються в сучасній дипломатії, повною мірою підтверджують сутнісну ідентичність процесів у сфері дипломатичної служби різних держав. Зовнішньополітичні відомства відчувають одні й ті ж труднощі, здійснюють пошук шляхів їх можливого подолання... Про взаємозалежність сучасного світу та гнучкість дипломатії свідчать і ті нові засоби підтримання дипломатичних відносин, що з'явилися в арсеналі сучасної дипломатії: «представницьке бюро», «бюро зі зв'язків», «секції інтересів» тощо. Загалом слід погодитися з автором дослідження й відзначити, що формування та діяльність зовнішньополітичних відомств та їх структур у всі історичні періоди свого становлення та розвитку були зумовлені, насамперед, їх прагненням вийти на міжнародний рівень і зайняти лідируючі позиції в системі міжнародних відносин свого часу (від раннього Нового часу до сучасності). Ця діяльність стала важливою складовою процесу інституціоналізації та розвитку дипломатичних служб провідних держав світу в XVI-XVIII століттях.

Утім, характерною особливістю розбудови та розвитку світової дипло-

матії, (у т.ч. української) усіх державних формувань була складна геополітична ситуація та формування дипломатичного інструментарію міждержавних відносин.

Звичайно, праця проф. Т.В. Зонovої, урахувуючи широту об'єкта дослідження та багатоплановість визначених автором дослідницьких науково-методичних завдань, заслуговує на високу оцінку. Водночас, хотілося б побажати в наступному виданні більш широко охопити в ході аналізу специфічні галузі дипломатії, зокрема – культурну дипломатію, військову дипломатію, комерційну дипломатію, енергетичну дипломатію, цифрову дипломатію, віртуальну дипломатію, іміджеву дипломатію тощо.

У цілому ж, студенти, слухачі й викладачі отримали у своє розпорядження доброякісний, змістовний, виважений у науково-теоретичному та методичному плані та виданий на належному поліграфічному рівні підручник, що не поступається кращим європейським зразкам навчальних видань. Залишається лише сподіватися, що він найближчим часом надійде до свого читача і пройде свою апробацію.

Рекомендуємо нашим читачам представлений підручник і сподіваємося, що він зацікавить їх, а студентам-міжнародникам і слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні начальних курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатична і консульська служ-

ба», «Світова дипломатія: історія і сучасність», «Теорія і техніка ведення переговорів», «Дипломатичний протокол і етикет» та ін.

Завдяки багатому конкретно-історичному фактажу, авторській концепції проф. Т.В. Зонovої та важливим науковим узагальненням рецензований підручник є суттєвим і предметним внеском у розвиток сучасної наукової концепції моделей дипломатії та дипломатичних систем світу і буде, безумовно, корисним для слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України та студентів-міжнародників, усіх, хто цікавиться історією дипломатії та сучасною дипломатією.

Підручник написаний на високому теоретичному і методичному рівні та зацікавить також науковців, професійних політиків, дипломатів, експертів, аналітиків з міжнародних питань, спеціалістів у галузі зовнішньополітичної діяльності, викладачів, працівників міністерств і відомств України. Рецензована праця може бути використана не лише безпосередньо в навчальному процесі. Вона може бути цікавою широкому колу науковців та експертів, які вивчають дипломатію в історичному та сучасному вимірах.

Сподіваємося, що цей підручник стане корисною знахідкою для майбутніх дипломатів, яким він і адресований у першу чергу.

**Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, канди-
дат історичних наук,
доцент кафедри диплома-
тичної та консульської
служби, заслужений пра-
цівник освіти України**

Українська зима буде теплою для всіх іноземних дипломатичних представництв.

ГДІП – гарантує

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв – організація, покликана забезпечувати комфортні умови для праці та проживання представників дипломатичних місій, акредитованих в Україні. За 21 рік плідної роботи ГДІП у сфері обслуговування синонімом до нашої організації стало словосполучення «висока якість». А це означає, що будівлі усіх постійних (майже 100 дипломатичних установ) і тимчасових клієнтів дирекції вчасно відремонтовані, системи технічного забезпечення перевірені і

налагоджені, тобто ми до зими, як завжди, готові.

Сьогодні у нас чергова приємна подія. Незважаючи на всі економічні складнощі, які переживають країни світу, ГДІП знайшла можливість виконати реконструкцію теплового пункту з заміною пароводяного кожухотрубного теплообмінника на сучасний пластичний на столичній вулиці Стрілецькій, який забезпечує комфортну життєдіяльність офісу ОБСЄ в Україні, Посольства Республіки Фінляндія, Резиденції Посла Республіки Туреччина, житлових квартир пра-

цівників Посольства США. До речі, загальна вартість виконаних робіт становить 509 409 грн, із яких розробка проекту – 32 063 грн, демонтаж старого та комплектування нового обладнання – 397 533 грн, пусконаладжувальні роботи – 79 813 гривень. Реконструкція теплового пункту забезпечить підвищення температури гарячої води й опалення в при-

**Опоряджена територія перед
Посольством Латвійської Республіки в
Україні**

Посольство Арабської Республіки Єгипет в Україні

міщеннях будинків порівняно з аналогічними кліматичними умовами минулого періоду, зниження витрат на експлуатацію, підвищення надійності теплозабезпечення, що загалом створить більш комфортні умови для роботи та проживання персоналу дипломатичних представництв.

Основою нашої роботи є аксіома, що у справі забезпечення функціонування будинків, прибудинкових територій, якими користуються іноземні дипломатичні місії, їхні співробітники та родини, – дрібниць не буває. Адже саме від атмосфери, створеної всіма підрозділами ГДІП, залежатиме враження дипломатів від перебу-

вання у нашій країні. Саме тому технічне обслуговування будівель дипломатичних представництв посідає одне з центральних місць у господарській діяльності ГДІП.

Наприклад, цього року в історичному центрі Києва по вулиці Івана Мазепи, де розміщується Посольство Латвійської Республіки, ГДІП своїм коштом відремонтувала покрівлю та фасади будівлі, встановила систему сніготанення на покрівлі, реконструювала внутрішні приміщення і здійснила благоустрій навколишньої території. Загальна вартість виконаних робіт становить – 1 146 099 гривень. Тепер територію Посольства прикрашатиме вишукана металева огорожа з електроприводами воріт, квітники та рулонний трав'яний газон.

Посольство Арабської Республіки Єгипет також зусиллями ГДІП отримало відремонтовану покрівлю, відновлений фасад із заміненіми вікнами, підсилені міжповерхові перекриття і готову до будь-яких зимових негараздів систему сніготанення, також було реконструйовано тепловий пункт і проведено роботи із благоустрою території. Загальна вартість виконаних робіт – 1 224 288 гривень.

Посольство Румунії також сміливо може зустрічати осінню та зимову негоду. Було встановлено нові ламіновані металопластикові вікна і двері, змонтовано сучасні системи кондиціонування, облаштовується система сніготанення, налагоджено роботу вузла

Посольство Румунії в Україні

обліку спожитої теплової енергії, а економний електричний водопідігрівач забезпечить теплою водою і під час найхолодніших зимових днів. Загальна вартість – 512 544 гривень.

Київський офіс ОБСЄ завдяки зусиллям ГДІП Новий 2014 рік зустрічатиме з новими вікнами, відремонтованими приміщеннями. Було проведено комплексні оздоблювальні та ремонтні

роботи як фасаду, так і внутрішньої частини приміщення. Для цього офісу також було виготовлено та встановлено кухонні меблі. Загальна вартість виконаних робіт у 2013 році по офісу ОБСЄ наразі становить майже 1 740 642 гривні.

Для повноти картини варто згадати про відремонтовану покрівлю будинку № 34 по вул. Ярославів Вал для

Посольства Чеської Республіки, реновацію будівлі Посольства Угорської Республіки, а також великі ремонтно-реконструкційні роботи, які проводяться ГДІП до початку осінньо-зимового сезону в будинках, де розташовані Консульський відділ Посольства Польської Республіки, Резиденція Посла Республіки Індія, Посольство Республіки Хорватія, Консульський відділ Посольства Республіки Вірменія, Посольство Мальтійського Ордену та інші.

Ми можемо з упевненістю сказати, що всі роботи будуть виконані якісно і вчасно, оскільки комфорт, який ми створюємо – одна з найголовніших умов позитивного ставлення зарубіжних гостей до нашої країни.

Отож українська зима 2013-2014 для співробітників зарубіжних дипломатичних установ має бути теплою!

Тепловий пункт по вул. Стрілецька, 16

РІО-ІСОМ 2013: музейний світ без кордонів

Ріо-де-Жанейро – місто карнавалів і кайпіріньї, океану, сонця, пляжів, футболу та... музеїв. У серпні цього року бразильська столиця, зокрема, новий мистецький центр – Cidade des Artes – прийняли понад 1890 фахівців зі 103-х країн, які з'їхалися на XXIII Генеральну конференцію Міжнародної ради музеїв (ICOM). Взяли участь у форумі й представники Українського комітету ICOM*.

Для довідки: ICOM – недержавне міжнародне об'єднання музеїв і музейних працівників, які займаються збереженням, охороною та популяризацією культурної спадщини (матеріальної та нематеріальної). Засноване в 1948 р., воно виконує частину музейної програми ЮНЕСКО та має консультативний статус в Економічній і Соціальній раді ООН. Ініціативою ICOM є щорічне святкування Міжнародного дня музеїв – 18 травня. Його членами нині є понад 30 000 фахівців та організацій з усього світу. Український національний комітет ICOM діє з 1992 р., нині об'єднує понад 200 музейників з усіх регіонів нашої країни.

Генеральні конференції ICOM відбуваються раз на три роки в різних країнах світу; кількість учасників зазвичай коливається від 1500 до 3500 делегатів. У Ріо вперше до роботи конференції змогли долучитися не лише музейники-члени ICOM, а й усі заці-

Українська презентація в Ріо

кавлені особи.

За традицією, під час конференції також відбувся Музейний ярмарок, де були представлені павільйони національних і міжнародних комітетів ICOM, а також фірм-виробників музейного обладнання. Сама ж конференція завжди є своєрідним «ярмарком ідей», у ході якого можна знайти нових партнерів для реалізації найрізноманітніших проєктів.

Зазвичай упродовж засідань проголошується декілька сотень доповідей, так чи інакше пов'язаних із головною темою, проводяться майстер-класи та зустрічі з митцями. Тему цьогоорічного зібрання – «Пам'ять + Креативність = Соціальні зміни», за відгукми учасників, найяскравіше розкрив візит до Museu da Mar – першого в Ріо музею, відкритого у фавелі (фавели – особливий бразильський варіант неспокійних бідних міських кварталів, населення яких становить більшість у Ріо-де-Жанейро). Це відо-

бражає одну з провідних сучасних тенденцій світової музейної практики – більш тісний контакт із місцевою громадою та залучення до музею «невідвідувачів» – соціально незахищених верств населення. Досвід цього закладу стосовно роботи з мешканцями фавел, насамперед, із дітьми та підлітками, вартий окремої публікації.

Робота української делегації

Українська делегація у складі 9 осіб включала працівників музеїв Києва, Львова, Донецька, Севастополя та Національного науково-дослідного реставраційного центру. Окрім офіційних заходів (вибори керівництва

об'єднання, участь у Генеральній Асамблеї тощо), українські представники працювали в сесіях низки міжнародних комітетів ICOM – образотворчого мистецтва (ICFA), з обміну виставками (ICEE), освітніх програм (CECA), музейного менеджменту (INTERCOM) тощо.

Цьогоріч представники української делегації вперше взяли участь у зустрічі ICOM Еуроє в якості спікерів, презентувавши Український комітет і проанонсувавши проєкт «1914-2014. Від війни імперій до діалогу культур» (робоча група проєкту – Роман Чмелик, Катерина Чуєва, Зеновій Мазурик).

Проєкт «1914-2014. Від війни імперій до діалогу культур»

У 2014 р. мине сто років від початку Першої світової війни, у результаті якої на політичній карті Європи замість вікових імперій постали нові незалежні держави. Як відомо, наслідки тогочасного етнополітичного перерозподілу континенту позначилися на історії Центральної та Східної Європи всього XX ст. аж до розпаду СРСР і військових конфліктів

Важливим кроком до налагодження співпраці стало перше українське представництво на рівні міжнародних комітетів ICOM – до Президії регіонального альянсу ICOM Еуроє, який своєю діяльністю охоплює понад 50 країн, за результатами виборів увійшла Катерина Чуєва (Київ, Музей Ханенків).

1990-2000-х років.

Нині, як і сто років тому, одним із важливих факторів формування національних держав залишається переосмислення історико-культурної спадщини. Однак переміщення кордонів і зміни ідентичностей призвели до низки суперечок і неузгодженостей як між фахівцями різних країн, так і на рівні політичних рішень. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є налагодження конструктивного діалогу між країнами-сусідами на засадах спільної відповідальності за збереження культурного надбання незалежно від його етнічної приналежності.

Український комітет ICOM у партнерстві з ICOM Europe, Агенцією культурних стратегій та Асоціацією музеїв і галерей планує провести в листопаді 2014 р. на базі Музею етнографії та художнього промислу (Львів) міжнародну конференцію «1914-2014. Від війни імперій до діалогу культур».

Ключові питання конференції є важливими не лише для науковців і музейників, а й для освітян і всіх, хто опікується культурною спадщиною та цікавиться історією:

- Що таке «національна культурна спадщина»?
- Кому належить культурна спадщина та що означає «бути її спадкоємцем»?
- Чи може культурна спадщина бути «своєю» або «чужою»?
- Хто повинен нести за неї відповідальність?
- Як її використовувати?

Відповідно, у фокусі уваги науковців будуть такі аспекти теми, як:

- формування націй,

державотворення та «привласнення» культурної спадщини як засіб творення культурної та національної ідентичності;

- зміна національної ідентичності та проблема трактування і використання спільної культурної спадщини;

- теорія, методика та новітня практика побудови сучасних моделей трактування та використання спільної культурної спадщини;

- роль музеїв у формуванні громадянської та суспільної свідомості в умовах трансформації понять «національна культура» та «національна спадщина», їхньої залежності від політичної кон'юнктури;

- шляхи об'єднання зусиль (міжмузейна, міжгалузева, міжнародна співпраця) щодо збереження культурної спадщини як універсальної цінності: сучасні практики та перешкоди тощо.

Крім сесійних засідань із доповідями, презентаціями та тематичними дискусіями, планується також проведення виставки, що презентуватиме досвід музеїв та інших організацій з країн-учасниць у галузі збереження і трактування спільної культур-

ної спадщини, а також, звичайно, ознайомлення з музеями Львова.

До участі в конференції будуть запрошені вітчизняні та зарубіжні науковці з музеїв, архівів, бібліотек, фахівці в галузі збереження та використання культурної спадщини, члени ICOM та ICOMOS, викладачі та студенти відповідних спеціальностей.

Українська ініціатива проекту «1914-2014» була активно підтримана учасниками засідання ICOM Europe. На його підтримку висловилися, зокрема, представники та президенти національних комітетів ICOM Румунії, Бельгії, Хорватії, Люксембургу, Португалії, Грузії та інших країн. Було досягнуто домовленості про партнерську участь у проекті ICOM Europe. Президент ICOM Румунії др. Віргіл Нітулеску запропонував національним комітетам ICOM України та Молдови провести робочу зустріч з питань участі в проекті в Бухаресті восени цього року.

Слід зауважити, що порівняно з досвідом інших країн, зокрема колишнього так званого соцтабору, напрацювання українських музеїв, безперечно, варті уваги. Урахо-

вуючи позитивні відгуки на попередні українські презентації та результативну участь наших фахівців у генеральних конференціях ICOM у Шанхаї та Ріо (відповідно у 2010 і 2013 рр.), XII нараді Європейської мережі збереження академічної спадщини «Універсеум» в Італії (2011 р.), а також успішні міжнародні конференції Секції природничих музеїв ICOM України (2009 і 2012 рр.) та Секції музеїв ВНЗ (2011 р.), варто працювати над подальшою активізацією та розширенням числа учасників з України у складі спікерів зустрічей міжнародних комітетів і генеральної конференції ICOM.

Хоча можливості Українського комітету поки значно скромніші за ті, що мають комітети інших європейських країн (чиї проекти підтримуються, зокрема, міністерствами культури та міністерствами закордонних справ), сподіваємося, ситуація змінюватиметься тільки на краще і члени ICOM України ширше презентуватимуть вітчизняний досвід на міжнародному рівні.

Наостанок зазначимо, що Український комітет ICOM завжди відкритий для партнерства, а також вдячний за пропозиції щодо підтримки його національних і міжнародних проектів. Детальнішу інформацію можна знайти на сайті www.icom.in.ua (до кінця 2013 р. сторінка ICOM буде оновлена за кошт гранту Програми із Фонду Р. Ахметова «Розвиток України») та на сторінці у фейсбуці: www.facebook.com/icom.ukraine

Катерина ЧУЄВА,
член Президії ICOM
України та ICOM Europe

Члени Української делегації в Ріо

Діалог культур – ключ до взаєморозуміння і довіри між Україною та Китаєм

Сергій БУРДИЛЯК,
Генеральний консул України
в Шанхаї

Шанхай – місто легендарне. Цьому мегаполісу притаманна особлива чарівність. Яких тільки епітетів він не був гідний – «Перлина Сходу», «Азіатський Нью-Йорк», «Східний Париж». Шедеври архітектури китайського стилю знаходяться поруч із космополітичними, монументальними хмарочосами, що виблискують сталлю та скло. Місто є унікальним сплавом східної та західної культур. При цьому Шанхай – провідний торговий, економічний, індустріальний центр Китаю та один із найбільших морських портів у світі.

Економіка Шанхая динамічно розвивається завдяки вдалим інвестиціям, активній міжнародній торгівлі, ліберальному економічному законодавству та прозорій податковій політиці. Хмарочоси, міжнародні виставки, економічні форуми – усе це

останніми роками набуло масштабів світового рівня. Поступово Шанхай перетворюється на один із провідних фінансових та економічних центрів нашої планети.

Логічно, що в цих умовах пропаганда України, її надбань, економічного потенціалу та культурних цінностей стає дедалі важливішою складовою роботи нашої консульської установи в найбільшому китайському мегаполісі. Саме на це націлював українських дипломатів, перебуваючи у вересні 2010 р. в Шанхаї, Президент України Віктор Янукович, державний візит

якого до КНР вивів наші двосторонні відносини на якісно новий рівень. «Співробітництво з Китаєм – це пропаганда України та її можливостей», – зазначив Глава держави після відвідань української експозиції на ЕКСПО-2010. Наразі співпраця між Україною та КНР відзначається динамізмом, масштабністю, глибиною.

У цьому контексті українсько-китайські культурні зв'язки відіграють роль народної дипломатії в налагодженні та зміцненні дружніх відносин двох великих держав; дають уявлення про єдність наших народів, показують загальнозначущі вічні цінності, що є цікавим і зрозумілим кожній розумній людині.

Співпраця у сфері культури створює підґрунтя для діалогу в майбутньому, духовно-емоційна основа мистецтва зближує людей, показуючи одночасно їхню національну унікальність;

культурні взаємозв'язки суттєво впливають на суспільну свідомість, у процесі взаємних контактів відбувається культурне взаємозбагачення.

І головне – українсько-китайські зв'язки стають важливим елементом у духовному житті обох народів, сприяючи, без сумніву, утвердженню, збереженню та передачі майбутнім поколінням культурної спадщини в усіх її формах. Вона відображає досвід і бажання людства взагалі, створюючи тим самим сприятливе оточення для розвитку культурних зв'язків у всьому їх розмаїтті, сприяючи справжньому діалогу між культурами.

На цьому шляху наші народи йдуть одне до одного, пам'ятаючи про імена, що втілюють національний дух. Постаті Шевченка та Гоголя для нас, і в усьому світі – це визнані символи України, такі ж, як Конфуцій і Лао-Цзи для Китаю. Відтепер на території Шанхайської театральної академії серед пам'ятників письменникам-драматургам світового рівня встановлено погруддя видатному українцю Миколі Гоголю. Бюст виготовлений із бронзи відомими українськими скульпторами – подружжям Олександром Рубан і Віктором Липівкою. На пам'ятнику викарбовано напис: «Великому письменнику. Великому українцю».

Район Пудун

Пам'ятник М.В. Гоголю відтепер стоїть у центрі Шанхая

Пам'ять про цю унікальну людину вже увічнена монументами в Україні, Росії, Західній Європі. Віднині наш земляк Микола Гоголь належить Шанхаю, а разом із ним і всьому китайському народові.

Непересічною подією в культурному житті мегаполісу стало урочисте відкриття «Днів української культури в Шанхаї», присвячених 20-й річниці від дня встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китаєм.

Організаторами заходів з української сторони виступили Генеральне консульство України в Шанхаї (ГКУ) та Товариство «Україна – Китай», з китайської – Шанхайське народне товариство дружби із закордоном (один із підрозділів Шанхайської мерії), Федерація жінок

м. Шанхай і Шанхайська академія театрального мистецтва.

У рамках програми «Днів України в Шанхаї» в приміщенні Шанхайської театральної академії відкрилася виставка сучасного українського живопису «Прекрасна Україна», на якій було представлено понад сто полотен провідних українських художників.

Найбільшу вагу в зближенні будь-яких народів відіграє література та мистецтво, завданням яких є ознайомити й надати перше уявлення про національну специфіку народу. У цьому контексті яскравим заходом програми «Днів культури України в Шанхаї» став концерт, присвячений пре-

Пам'ятний момент святкового концерту

зентації чудової поетичної збірки видатної української поетеси Л.М. Скири «Мелодія чотирьох сезонів».

Важлива роль у двосторонній культурній взаємодії відведена першому в історії Українському культурному центру на китайській землі, церемонія відкриття якого відбулася в Шанхаї 24 серпня цього року за ініціати-

ви Генерального консульства. У центрі проводитимуться різноманітні виставки та фестивалі, концерти, презентації, а також бізнес-семінари, симпозиуми та круглі столи. Одним із пріоритетних напрямів його діяльності стане об'єднання українців, які проживають у Шанхаї.

У рамках відкриття Центру представлено виставку українського живопису, твори скульптора Василя Салиги, відбулася презентація книги відомого китайського художника Чжен Женгана «Листи кохання до України», показ колекцій національного вбрання українських дизайнерів і святковий концерт. Також розгорнуто експозицію старовинних рушників і

На церемонії відкриття «Днів України в Шанхаї»

На відкритті Українського культурного центру в Шанхаї, 24 серпня 2013 року

народного вбрання, археологічну колекцію давньої кераміки. Перлиною вечора став виступ молодого талановитого колективу «La Vivo» зі Львова. Хлопці акапельно заспівали найулюбленіші шлягери китайців їхньою рідною мовою, змусили публіку підтанцювати під українські пісні.

Організаторами заходу виступили Генеральне консульство України в Шанхаї, Міжнародна громадська організація «Культурно-дослідницький центр України та Китаю «Ланьхва», шанхайська компанія «Інлун», а також Шанхайський офіс Китайської асоціації ділового співробітництва.

Шанхай є традиційно центром української діаспори на Сході Китаю. У 30-40 роки минулого століття тут мешкало до 5 тис. українців, діяв український клуб, видавалися газети і книжки, здійснювалися театральні вистави, працювали школи та радіостанція. Декілька

років тому вдалося відновити регулярні зібрання української громади.

У наших планах – відновлення Українського клубу, створення української недільної школи на базі культурного центру, а також, починаючи з наступного року, організація випуску щотижневої газети українською мовою. На кінець листопада цього року, за ініціативи та підтримки ГКУ в Шанхаї, заплановано також відкриття першого музею України в Китаї. Майбутній музей демонструватиме високий технічний рівень сучасної України, розповідатиме про історію нашої держави, її національну культуру, принципи освіти, запропоновані геніальним українським педагогом В.О. Сухомлинським.

Учні шанхайських шкіл в гостях у Генеральному консульстві України

Живе спілкування, а особливо з молоддю, зумовлює прояви спільної симпатії між народами. За ініціативи Генерального консульства України в Шанхаї у 2011-2012 роках велика група київських ліцеїстів приїхала до Шанхая з ознайомчою поїздкою й оселилася в китайських сім'ях, а учні шанхайських шкіл відвідали Київ і ознайомилися з побутом українців. Діти змогли відчутися подих

культур, дізналися про китайські й українські традиції та звичаї.

У молодіжному діалозі важко переоцінити роль спорту. У Пекіні 19 квітня цього року Президент Національного олімпійського комітету України Сергій Бубка та Президент Олімпійського комітету КНР Лю Пен підписали Меморандум про співпрацю у сфері спорту. У документі, зокрема, передбачається, що обидві сто-

рони сприятимуть обмінам командами з різних видів спорту та проведенню змагань і спільних тренувань, у тому числі в рамках підготовки до ІІ літніх юнацьких Олімпійських ігор 2014 року в Нанкіні, на території консульського округу. Участь української збірної в юнацьких Олімпійських іграх – це унікальний шанс для пропаганди національного спорту та культури, який обов'язково необхідно використати в максимальний спосіб.

Усе вищезгадане – далеко не повний перелік запланованих програм ознайомлення китайців із культурним надбанням України, її традиціями та історією. Знання один про одного, звичаї, характер, інтереси й цілі свого партнера – ключ до взаєморозуміння та співробітництва. Україна та Китай мають для цього міцне підґрунтя, яке дасть змогу розширити та зміцнити взаєморозуміння та дружбу двох великих країн і народів.

*Вересень 2013 року,
Шанхай*

Українські красуні в Шанхаї